

INGER LISE CHRISTENSEN

Norsk for døve

Språket ditt

7. *klasse*

Tilleggshefte for lærere
som skal undervise
døve elever

INGER LISE CHRISTENSEN

Norsk for døve

Språket ditt

7. *klasse*

**Tilleggshefte for lærere
som skal undervise
døve elever**

© Gyldendal Norsk Forlag AS 2001
1. utgave, 1. opplag

Printed in Norway by GCS AS, Oslo 2001
ISBN 82-05-28482-2

Redaktør: Eli Cook Hope
Sats & layout: Brød. Fossum AS

Omslagsdesign: Randi Hoen

Boken er utgitt i samarbeid med Møller kompetansesenter, Heimdal (www.ks-moller.no), og er støttet av Læringssenteret, Oslo.

Det må ikke kopieres fra denne boka i strid med åndsverkloven eller avtaler inngått med KOPINOR, Interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Kopiering i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

Alle henvendelser om forlagets utgivelser kan rettes til:

Gyldendal Undervisning
Grunnskoleredaksjonen
Postboks 6860 St. Olavs plass
0130 Oslo

E-post: undervisning@gyldendal.no
Internett: www.gyldendal.no/undervisning/

Forord

Språket ditt-serien er valgt ut blant andre læreverker i norsk som det verket som skal tilpasses tegnspråklige elever på mellomtrinnet. Tegnspråklige elever har etter § 2.6 i Opplæringsloven rettigheter som sikrer opplæring i og på tegnspråk. Språkfagene norsk for døve og tegnspråk som førstespråk er likestilte og skal sammen utgjøre det nødvendige grunnlaget for en opplæring av elever som skal bli tospråklige og tokulturelle.

Tegnspråkopplæringen har hatt utgangspunkt i læreverker utviklet for hørende elever, og er prøvd tilpasset tegnspråklige elever.

For 7. klasse har vi etter evaluering av tidligere årstrinns læremiddelproduksjon forsøkt å skille de to språkfagene, slik at de begge får sin selvstendige og rettmessige plass i undervisningen. Det betyr i praksis at tegnspråkfaget i større grad enn tidligere er forsøkt skilt ut fra norskfaget ved å presentere genuine tegnspråktekster og ikke bare oversettelser fra norsk. De samme temaene er gjennomgående i begge fag, og noen av temaene er også foreslått gjennomført i felles prosjekter.

Dette er et tilleggshefte til den ordinære lærerveiledningen til Gyldendals norskverk *Språket ditt 7. klasse*, og er en del av en pakke som er knyttet til dette verket.

Pakken består av følgende produkter:

Norsk for døve 7. klasse. Tilleggshefte for lærere som skal undervise elever med tegnspråk som førstespråk.

Tegnspråk og norsk 7. klasse. CD-ROM med stoff både for tegnspråkfaget, norskfaget og for den kontrastive undervisningen. Utvalgte lesestykker fra *Leseboka for grunnskolen bind 9 og 10* som representerer ulike sjangrer, finnes med forklaringer av vanskelige ord, uttrykk og setninger på tegnspråk.

For tegnspråkfaget er emnene setningslære og ulike former for tekstbinding lagt inn på CDen.

Innhold

FORORD *side 3*

INNLEDNING *side 5*

Hovedemner som er felles for Tegnspråk som første-
språk og Norsk for døve *side 6*

Døve barns situasjon *side 6*

Tospråklighet *side 7*

**Grunnleggende syn på undervisning av
døve elever** *side 7*

Opplæringsloven *side 8*

Tospråklighet og språklig bevissthet *side 8*

Teknisk utstyr *side 9*

Krav til utstyr *side 9*

Teknisk informasjon *side 9*

Bruk av IKT *side 10*

Sikker surfing *side 10*

Kunnskaper om språk og kultur *side 11*

Norsk for døve *side 11*

Tegnspråk *side 11*

Undervisning i norsk for døve *side 11*

Leseforståelse *side 11*

Kommunikasjon ved hjelp av tale *side 13*

Orddanningslære *side 14*

Tekstskaping *side 15*

Sjangerinnlæring: sakprosa, dikt og fortelling *side 15*

Grammatikk og rettskriving *side 16*

Prosjektundervisning *side 17*

Skrivemappe/Mappevurdering *side 18*

METODIKKDEL TIL ELEVBOKA

Om forordet *side 20*

Kapittel 1 Meninger om mangt *side 21*

Kapittel 2 Skrivemappe *side 23*

Kapittel 3 Tid *side 25*

Kapittel 4 Maursider – grammatikk; verb *side 27*

Kapittel 5 Fortelling – personbeskrivelse *side 28*

Kapittel 6 Sakprosa *side 30*

Kapittel 7 Maursider – rettskriving *side 32*

Kapittel 8 Reklame *side 34*

Kapittel 9 Maursider – grammatikk; substantiv
og adjektiv *side 37*

Kapittel 10 Fortelling – å velge ut stoff *side 39*

Kapittel 11 Maursider – rettskriving *side 41*

Kapittel 12 Kritisk blikk på bilde og tekst *side 43*

Kapittel 13 Fortelling – stedsbeskrivelse *side 45*

Kapittel 14 Språklek – tepotter *side 47*

Kapittel 15 Maursider – rettskriving *side 49*

Kapittel 16 Prydskrift *side 50*

Kapittel 17 Kjønnsroller og språk *side 51*

Kapittel 18 Maursider – analyse *side 55*

Kapittel 19 Drama *side 56*

Kapittel 20 Maursider – grammatikk; pronomener
og adverb *side 58*

Kapittel 21 Fortelling – synsvinkel *side 59*

Kapittel 22 Språket vårt forandrer seg *side 60*

Kapittel 23 Maursider – analyse *side 62*

Kapittel 24 Bøker og bokmeldinger *side 63*

Kapittel 25 Setninger og tekstbinding *side 65*

Kapittel 26 Maursider – kommaregler *side 66*

Kapittel 27 Leker og leketradisjoner *side 67*

Kapittel 28 Fortelling – parallellhandling *side 68*

Kapittel 29 Alf Prøysen – et helt prosjekt *side 69*

Kapittel 30 Regelsider *side 72*

Litteraturliste *side 73*

Kopieringsoriginal 3B *side 74*

Innledning

Dette er et **tilleggshefte** til lærerveiledningen (Lærerens bok) til Gyldendals norskverk *Språket ditt 7. klasse* og er ment som en utfyllende veiledning til lærere som underviser døve elever i norsk for døve.

Tilleggsheftet kommenterer, med samme overskrifter, alle kapitlene elevene skal arbeide med, og som står i Elevboka, Øveboka og Lærerens bok. Det letter arbeidet å ha både Lærerens bok og Tilleggsheftet til lærerens bok tilgjengelig til enhver tid.

De første 54 sidene i Lærerens bok presenterer verket og omhandler ulike tilnærminger til stoffet. Tilleggsheftets første del vil ha andre overskrifter og inneholde informasjon om døves situasjon og tilnærminger til stoffet med utgangspunkt i kunnskaper om undervisning av døve elever. Deler av dette vil være likt for tegnspråk som førstespråk og norsk for døve.

Møller kompetansesenter har i løpet av de siste 4 årene produsert læremidler til fagene *tegnspråk som førstespråk* og *norsk for døve* i grunnskolen. For de fleste klassetrinnene er læremidlene til faget *tegnspråk som førstespråk* utviklet i nær tilknytning til et norskverk. Elevvideoene består i stor grad av oversatte tekster fra et norskverk, og lærerveiledningene til fagene *tegnspråk som førstespråk* og *norsk for døve* omhandles i et felles tilleggshefte til lærerveiledningen i norskverket.

Evaluering av vår læremiddelproduksjon konkluderer med at det er nødvendig å skille fagene *tegnspråk som førstespråk* og *norsk for døve*, slik at begge fag får sin rettmessige og selvstendige plass i undervisningen. For 7. klasse har vi forsøkt å utvikle mer selvstendige læremidler til faget *tegnspråk som førstespråk*, men også her er det en tilknytning til et norskverk. De fleste hovedemnene i Gyldendals norskverk *Språket ditt 7. klasse* er utgangspunkt for oppbygningen av læremidlene til faget *tegnspråk som førstespråk*, men elevene møter andre tekster og oppgaver i tegnspråkfaget enn hva som gis i norskfaget.

Lærerveiledning til Tegnspråk 7. klasse og Tilleggshefte til Lærerens bok til *Språket ditt 7. klasse* er utviklet i nært samarbeid mellom forfatterne, da læreplanene i de to fagene sammen danner grunnlaget for en opplæring av døve elever som skal bli tokulturelle og funksjonelt tospråklige.

Opplæringen av døve elever har tospråklig kompetanse som målsetting. Læreplanene Norsk for døve og Tegnspråk som førstespråk skal sammen gi døve elever en god språklig kompetanse. Læreplanene må derfor sees i sammenheng. Flere av hovedmomentene er overlappende, mens planene på andre områder utfyller hverandre. (Norsk for døve, Innledningen s. 13).

Lærere som underviser i fagene *tegnspråk som førstespråk* og *norsk for døve* må organisere undervisningen på en slik måte at elevene får best mulig utbytte i begge fag. Målet om funksjonell tospråklighet oppnås best ved en grundig opplæring i begge fag og på begge språk. Lærerveiledningen til Tegnspråk 7. klasse og tilleggsheftet til Lærerens bok til *Språket ditt 7. klasse* har et felles avsnitt i nesten hvert kapittel som heter henholdsvis *Tegnspråk og norsk* og *Norsk og tegnspråk*. Vi har i disse avsnittene prøvd å gi en oversikt over hva elevene skal arbeide med i det enkelte fag, samt trukket frem språklige ulikheter som det kan være hensiktsmessig å arbeide med i den kontrastive undervisningen.

Gyldendals norskverk for 7. klasse består av *Språket ditt 7. klasse* (elevbok, øvebok og lærerens bok) og *Leseboka for grunnskolen bind 9 og 10* (to lesebøker, lesehefte og lærerens bok).

For undervisning av døve elever er det utviklet dette tilleggsheftet til *Språket ditt 7. klasse Lærerens bok* og en CD-ROM: *Tegnspråk og norsk 7. klasse*.

CDen inneholder stoff både for tegnspråkfaget, norskfaget og for den kontrastive undervisningen. Lesestykker fra lesebøkene (Kverndokken: *Leseboka for grunnskolen bind 9 og 10*) vil ikke ha fullstendige oversettelser til tegnspråk, men elevene vil, på CDen, finne utvalgte lesestykker som representerer ulike sjangrer med forklaringer av vanskelige ord, uttrykk og setninger på tegnspråk.

For tegnspråkfaget er emnene setningslære og ulike former for tekstbinding lagt inn på CDen.

I norsk i 7. klasse er svært mye av undervisningen knyttet til norsk grammatikk gjennom kapitlene under overskriften *Maursider* (det er ni slike rene grammatikk-kapitler). Disse vil ikke finnes på samme måte i tegnspråkfaget.

Hovedemner som er felles for Tegnspråk som førstespråk og Norsk for døve:

Kapittel	Tegnspråk som førstespråk 7. klasse	Kapittel	Norsk for døve 7. klasse (Maurssidene er ikke med i oversikten)
1	Meninger om mangt	1	Meninger om mangt
2	Språkmappe	2	Skrivemappe
3	Tid	3	Tid
4	Fortelling – personbeskrivelse	5	Fortelling – personbeskrivelse
5	Sakprosa	6	Sakprosa
6	Reklame	8	Reklame
7	Fortelling – å velge ut stoff	10	Fortelling – å velge ut stoff
8	Kritisk blikk på bilde, tekst og samtale	12	Kritisk blikk på bilde og tekst
9	Fortelling – stedsbeskrivelse	13	Fortelling – stedsbeskrivelse
10	Å leke med språket	14	Språklek – tepotter
11	Kjønnsroller og språk	17	Kjønnsroller og språk
12	Drama	19	Drama
13	Fortelling – synsvinkel	21	Fortelling – synsvinkel
14	Språket vårt forandrer seg	22	Språket vårt forandrer seg
15	Leker og leketradisjoner	27	Leker og leketradisjoner
16	Prosjektarbeid: Døve nordiske kunstnere – et helt prosjekt CD-ROM	29	Prosjektarbeid: Alf Prøysen – et helt prosjekt
17	Setninger og tekstbinding	25	Setninger og tekstbinding

Døve barns situasjon

Norsk tegnspråk er et minoritetsspråk i Norge. Det skiller seg ut fra andre minoritetsspråk på ett vesentlig punkt. De fleste som har tegnspråk som førstespråk, har foreldre som ikke har språket som førstespråk. Tegnspråk er det eneste språket som tilegnes naturlig av personer som ikke oppfatter tale og lyd gjennom hørselen. Derfor betraktes det som døves førstespråk, siden det er det språket døve primært blir sosialisert til og på. (L97 Tegnspråk som førstespråk, s. 133)

Norsk tegnspråk er en viktig forutsetning for at elevene kan få en optimal utvikling både emosjonelt, sosialt og kognitivt. (L97 Tegnspråk som førstespråk, s. 133)

De fleste døve barn vokser opp i hørende familier med hørende venner og omgangskrets. Det er av stor betydning for det døve barnets utvikling at familien og andre nærpå personer lærer seg tegnspråk. Foreldre til døve og sterkt tunghørte barn har siden 1996 fått tilbud om 40 ukers tegnspråkopplæring ved de statlige spesialpedagogiske kompetansesentrene for hørselshemmede og ved Ål Folkehøgskole for døve. Målet med tegnspråkopplæringen er at foreldrene skal kunne kommunisere uanstrengt og flytende med sine barn. Det legges også vekt på at foreldrene skal få innsikt i døves kultur og historie slik at de får en forståelse av deres barns tospråklige og tokulturelle tilhørighet.

Dette tilbudet gis kun til foreldrene, men Norges

Døveforbund arrangerer nettverkurs i tegnspråk i tilknytning til den enkelte familie.

Om familien og andre nærpå personer ikke behersker tegnspråk, har det døve barnet liten mulighet for å kommunisere med omverdenen. Manglende hørsel er et sanselep som betyr manglende muligheter til på en naturlig og automatisk måte å tilegne seg talespråk. Manglende hørsel er det døve barnets hindring i å ha en funksjonell kommunikatív samhandling med hørende som ikke kan tegnspråk.

Kommunikasjon er grunnlaget for all sosial samhandling. Mennesket utvikler seg som et sosialt vesen gjennom kommunikasjon med andre mennesker. Den daglige samtalen, ansikt til ansikt med andre mennesker, er den viktigste og mest grunnleggende formen for kommunikasjon. Den danner grunnlaget for hvordan vi opplever verden, oss selv og hverandre, og hvordan vi samhandler. (Røkenes m.fl. 1996)

Et døvt barn som fra tidlig alder har tilgang til et tegnspråkmiljø, vil ha gode forutsetninger for en optimal utvikling emosjonelt, sosialt og kognitivt. I et slikt miljø vil barnet utvikle et selvilde og en selvoppfatning som ikke er forstyrret av nederlag i den kommunikative samhandlingen med andre. I et tegnspråkmiljø vil det døve barnet fungere kommunikatív på samme måte som et hørende barn i et talespråklig miljø. Det betyr at tegnspråket gir døve barn samme utviklingsmuligheter som talespråket gir hørende barn.

Tidligere ble døve, av mange, sett på som funksjonshemmede med lav livskvalitet på grunn av manglende hørsel og manglende evne til talespråklig kommunikasjon. I dag defineres norsk tegnspråk som likeverdig med talespråket for hørende. Dette har fått store konsekvenser for undervisning av døve barn, unge og voksne.

En undervisning med utgangspunkt i tegnspråk og som er knyttet til læreplaner som ivaretar språklige og kulturelle aspekter i døvesamfunnet, vil gi døve barn og unge gode lærings- og utviklingsmuligheter.

Oppfyllelse av læreplanene for tegnspråklige elever betinger tilgang til et levende tegnspråkmiljø hvor den enkelte elev møter både jevnaldrende og eldre språkmodeller, og selv kan fungere som språkmodell for yngre døve barn.

Døve elever som får sin opplæring i skoler for hørende uten daglig tilgang til et tegnspråkmiljø, kan få slik tilgang med jevne mellomrom ved at deler av undervisningsåret legges til skoleavdelingen ved et kompetansesenter for hørselshemmede. Døve elever kan få slik opplæring i inntil 12 uker pr. skoleår uten at dette koster kommunen annet enn reiseutgifter til og fra senteret.

Tospråklighet

Døve skal gjennom opplæring og undervisning bli funksjonelt tospråklige og tokulturelle. Vi snakker her om de to språkene norsk og norsk tegnspråk. I det perspektivet er døves tospråklighet spesiell fordi tospråkligheten primært oppstår gjennom undervisning. I et annet perspektiv skal døve lære å tilegne seg ulike tegnspråk, som for eksempel *British Sign Language* (BSL), og vil derfor bli flerspråklige. Tegnspråk og norsk fyller ulike funksjoner for døve. Tegnspråk fyller de behov døve har for muntlig kommunikasjon, mens norsk fyller behovene for skriftlig kommunikasjon.

For de fleste døve er tegnspråk deres førstespråk, men det finnes døve som har både tegnspråk og norsk som sitt førstespråk. K. Øzker (1993) mener blant annet at det er mulig å ha to språk som førstespråk. Dette defineres som simultan tospråklighet og betinger at de to språkene innlæres parallelt, og at det ene av språkene ikke læres i tid etter at det første allerede er etablert. Det døve barnet kan pr. definisjon utvikle tegnspråk i det tegnspråklige miljøet og undervises og lære norsk parallelt i det hørende miljøet.

Utgangspunktet for å tilegne seg et fremmedspråk, er god kompetanse i førstespråket. For døve betyr det gode kunnskaper i og om tegnspråk og god og trygg forankring i et tegnspråklig miljø der eleven møter gode språkmodeller.

Tospråklighet er gjennom tidene definert ulikt avhengig av ulike teoretiske synsvinkler. Skutnabb-Kangas har laget en oversikt over noen av definisjonene som favner ulike synspunkter på tospråklighetsbeskrivelser:

Kriterier for tospråklighet

Utgangspunkt:

- har lært seg to språk i familien av innfødte talere helt fra starten
- har brukt to språk parallelt som kommunikasjonsmiddel fra starten

Kompetanse:

- behersker to språk fullstendig, og som en innfødt
- kan produsere fullstendige, meningsfulle ytringer på det andre språket
- har i noen grad kunnskap om og kontroll med det andre språkets grammatikalske struktur
- er kommet i kontakt med et annet språk

Funksjon:

- bruker eller kan bruke to språk i de fleste situasjoner

Holdninger:

- identifiserer seg selv som tospråklig med to språk og/eller to kulturer (eller deler av dem)
- identifiseres av andre som tospråklig/som innfødt taler av to språk

(Skutnabb-Kangas 1981, 94)

For de aller fleste døve vil kriteriene for *utgangspunkt* ikke kunne oppfylles. 96 % av døve barn fødes inn i hørende familier hvor ingen av familiemedlemmene i utgangspunktet kan tegnspråk. Barnet vil derfor ikke tilegne seg og utvikle tegnspråk, og hørselstapet vil hindre barnet å tilegne seg og utvikle talespråk. I en døv familie vil barnet utvikle et naturlig tegnspråk, men ikke ha tilgang til norsk talespråk.

Selv ikke i en tospråklig familie (en døv og en hørende forelder) vil det døve barnet tilegne seg norsk talespråk automatisk. I hvilken grad de andre områdene oppfylles, vil være avhengig av den formelle opplæringen barnet får. utfordringen ligger i å finne betingelsene for, og kunne tilrettelegge for en god tospråklig utvikling.

Grunnleggende syn på undervisning av døve elever

I Norge er det gjennom politiske vedtak bestemt at døve barn, unge og voksne har rett til opplæring i og på sitt eget språk. Gjennom egen lovparagraf i Oppføringsloven sikres denne rettigheten, og det er ikke automatisk avledet av lovverket at undervisning av

døve er spesialpedagogisk opplæring. Oppfyllelsen av rettigheten betinger imidlertid en sakkyndig vurdering som konkluderer med at vedkommende er tegnspråklig og har tegnspråk som sitt første språk. Heftet bygger på Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen i faget tegnspråk som førstespråk og *Opplæringsloven § 2-6* med forskrift § 1-1

Opplæringsloven § 2-6

Elevar som har teiknspråk som førstespråk, har rett til grunnskuleopplæring i og på teiknspråk. Omfanget av opplæringa i tid og innhaldet i opplæringa fastsetjast i forskrifter etter § 2-2 og § 2-3 i denne lova.

Kommunen kan bestemme at opplæringa i og på teiknspråk skal givast på ein annan stad enn den skulen eleven soknar til.

Barn under opplæringspliktig alder som har særlege behov for teiknspråkopplæring, har rett til slik opplæring. Departementet gir nærmare forskrifter.

Før kommunen gjer vedtak etter første og tredje leddet, skal det liggje føre ei sakkunnig vurdering.

§ 1-1 i Forskrift for opplæringsloven

Elevar med teiknspråk som førstespråk etter opplæringslova §2-6 skal i faga teiknspråk, engelsk, norsk og musikk ha opplæring i samsvar med læreplanane Teiknspråk som førstespråk, Engelsk for døve, Engelsk fordyping for døve, Norsk for døve og Drama og rytmikk for døve.

Den nye opplæringsloven med forskrifter og L97 med egne fagplaner for døve i fagene tegnspråk som førstespråk, norsk for døve, engelsk for døve og drama og rytmikk for døve, danner grunnlag for et undervisningstilbud til tegnspråklige elever som betyr at disse elevene får ett fag mer og flere undervisningstimer enn andre elever. Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet har gitt ut en veiledning for organisering av disse timene. (KUF, L97. «Organisering av opplæring i og på tegnspråk. Veiledning»). Denne veiledningen vil bli justert.

I tillegg til egne fagplaner som nevnt ovenfor, er det også utviklet fordypning i engelsk og norsk for døve. Kommunen plikter å se til at fagplanene med de ekstra timene oppfylles.

Et grunnleggende syn på undervisning av døve elever gjenspeiler seg i L97, hvor betingelsen for gjennomføring av undervisningen forutsetter at eleven har tilgang til et tegnspråkmiljø.

Undervisningsspråket er tegnspråk, ikke bare i tegnspråktimene, men skal være gjennomgående i alle timer, i alle skolefag.

Tospråklighet og språklig bevissthet

Det er et grunnleggende syn når det gjelder opplæring av døve elever i norsk skole, at det skal utvikles og tilpasses læremidler for denne elevgruppen slik at de gjennom en tilpasset undervisning skal bli funksjonelt tospråklige. Døve elever med tegnspråk som førstespråk vil i hovedsak lære norsk gjennom tilrettelagt undervisning.

Norsk tegnspråk er det grunnleggende kunnskaps-, redskaps- og holdningsfaget for elever med norsk tegnspråk som førstespråk. Faget skal sammen med norskfaget legge grunnlaget for elevenes funksjonelle tospråklighet. (L97, Tegnspråk som førstespråk, s. 133)

Øzerk (1996) vektlegger en additiv læringsprosess hvor innlæringen av det nye språket ikke skjer på bekostning av utvikling av språklige ferdigheter i førstespråket. Øzerk beskriver hvilke ulike betingelser som er en forutsetning for at en additiv læringsprosess skal skje. En sosiologisk betingelse er at lokalmiljøet og storsamfunnet har en positiv holdning til og gir støtte til en tospråklig oppvekst. En språkpedagogisk betingelse omfatter en tilpasset språkundervisning med lik vekt på begge språk, og med funksjonell tospråklighet som målsetning. En tredje betingelse som må oppfylles, er en pedagogisk undervisningsorganisering som fokuserer på elevenes muligheter til fagforståelse og faglig/kunnskapsmessig utvikling på lik linje med jevnaldrende mens de utvikler ferdigheter i fremmedspråket.

En additiv språklæringsprosess forutsetter at barna gis muligheter til å utvikle begge språk parallelt, og at begge språk vektlegges likt.

En slik tilrettelagt språklæringsprosess forutsetter at læreren bevisst planlegger hvordan tegnspråk og norsk skal brukes i undervisningen, og når og i hvilken hensikt det ene eller det andre språket brukes. Elevene skal motiveres for å delta i en slik planlegging da gjennomføring vil utvikle et relativt høyt bevissthetsnivå om de to språkene hos elevene. Det stilles høye krav til lærerens kunnskaper og ferdigheter i begge språk.

Tove Skutnabb-Kangas skriver: *En tvåspråkig lärare som behärskar både minoritetsbarnets modersmål och det andra språket, är alltid en bättre lärare för minoritetsbarnet än en lärare som är enspråkig (oberoande av i vilket språk läraren er enspråkig). En majoritetslärare som inte behärskar minoritetsbarnets modersmål, är olämplig som lärare i majoritetsspråket (Mohammad 1995).*

Et viktig prinsipp i en slik undervisning er at alle snakker

samme språk og viser gjensidig respekt for hverandres språk og kultur. (Tone-Britt Handberg 1995)

Språklig bevissthet innebærer at man kan oppfatte språkets formside atskilt fra innholdssiden. Gjennom utvikling av språklig bevissthet blir man i stand til å innta en tilskuerposisjon og betrakte sin egen (og andres) språklige aktivitet. Språklig bevissthet beskriver evne til å rette oppmerksomheten mot språkets oppbygning og struktur og evne til perspektivbytte – fra å fokusere på språkets innhold til språkets formelle sider. Et eksempel på språklig bevissthet er evnen til å snakke om språket. (Anna-Lena Østern 1991).

Døve elever må utvikle språklig bevissthet både når det gjelder tegnspråk og norsk. Det skjer først og fremst ved språklig samhandling og samtale om språkene. Elevene har en høy metaspråklig bevissthet når de er i stand til å formulere regler for en språklig foreteelse. Det betyr at elevene må gis muligheter til å tilegne seg begreper om språk og språkbruk.

Anna-Lena Østern (1991) viser til Sinclair og Bertoud-Papandropoulou, som mener at metaspråklig tenkning omfatter evne til selvkorreksjoner, syntaksbevissthet, semantisk innsikt, kunnskap om sosiale regler for kommunikasjon, forståelse for og evne til å forklare tvetydigheter i vitser og gåter.

Teknisk utstyr

Døve elever skal ha en solid opplæring i bruk av tilgjengelige tekniske hjelpemidler og i bruk av informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT), som åpner svært mange muligheter for døve for en likeverdig kommunikasjon med omverdenen.

Krav til utstyr

Videospiller, videokamera og en skjerm er for døve elever det samme som penn og papir for hørende når de skal arbeide med sitt førstespråk – tegnspråk. Det er også aktuelt for elevene å gjøre bruk av dette utstyret i andre fag. Skoler der flere døve elever går, bør ha et språklaboratorium (tegnspråk-lab) bestående av flere enheter, slik at hver elev på en effektiv måte kan bruke det tekniske utstyret i sitt arbeid. På skolene må det utarbeides gode rutiner for fordeling av eksisterende utstyr, slik at manglende tilgjengelighet til teknisk utstyr ikke blir en hindring for gjennomføring av undervisningsopplegget. Elevene må ha egne arbeidskassetter, og de må ha mulighet til å overføre tekster som de vil spare på, over til andre videokassetter. Dette er viktig for at elevene skal kunne arbeide videre med enkelte tekster og for å bedømme egen utvikling.

Den døve eleven bør ha tilgang til en datamaskin

med CD-ROM, da læremidlene for døve etter hvert utvikles og hovedsakelig forefinnes på CD-ROM.

Teknisk informasjon

En analog tegnspråk-lab består av videokamera, videospiller og skjerm. Produktet blir en videokassett som kan redigeres, kopieres og sendes i posten som et videobrev.

Kamera

Kamera kan være et vanlig videokamera på et lite stativ, men ulempen med denne løsningen er at en del av disse kameraene slår seg av automatisk etter en stund, samt at de kan være vanskelige å stille inn manuelt (automatisk innstilling fungerer heller ikke så bra alltid – «nervøs» fokus osv.). Mange bruker derfor «overvåkningskamera» eller lignende – som gir bedre muligheter for fast montering og innstilling. Pass på at linsen er passe vidvinklet slik at billedutsnittet blir riktig.

Videospiller

Det er mest vanlig å bruke en ordinær VHS-spiller. Det er en stor fordel om man har *jog/shuttle* (søkehjul) slik at man har gode navigeringsmuligheter – og enkelt kan styre videospilleren fremover og bakover.

Skjerm

Man kan bruke en vanlig TV av passende størrelse. Størrelsen vil avhenge av avstand til personen som skal se opptaket, og om det eventuelt skal være flere personer som sammen skal se på opptak. 20 tommer skjerm er vel det mest vanlige.

Krav til rom

Man bør ha jevn og god belysning og samtidig unngå ubehagelig lys på den som skal bruke utstyret. Rolig bakgrunn – ikke for lyst (hvitt) eller for mørkt (svart) og helst ikke rødt. Blå fungerer bra som bakgrunnsfarge der det tas opptak.

PC

Det er også mulig å lagre video digitalt på en PC. Da trengs det et videokamera koblet til PCen. Dette kan gjøres på flere måter. Et konvensjonelt videokamera kan kobles til et videokort som monteres i PCen, eller dere kan bruke et digitalt kamera som kobles til en digital inngang på PCen. Dere kan da bruke vanlige videoredigeringsprogram for PC. Det er igangsatt et prosjekt som arbeider med å utvikle en «Tegnbehandler» – digital tegnspråkeditor på PC.

Når man har tatt opp videoen på PCen, kan man komprimere den. Da vil den ta mindre plass på harddisken, og den kan sendes via e-post eller legges på Internett eller på CD-ROM.

Det finnes mange tekniske løsninger for dette, og utviklingen går hurtig, så man må kontakte ekspertene på området for å få vite hva som til enhver tid er den beste tekniske løsningen.

Hørseleknisk utstyr

Noen døve elever vil kunne nyte godt av hørseleknisk utstyr i undervisningsrommene. Det kan i tillegg til eget høreapparat være trådløst FM-anlegg og/eller annet utstyr som anbefales for den enkelte elev. Hjelpemiddelsentralen i det enkelte fylket har ansvar for installering og oppfølging av slikt utstyr. Opplæring i bruk av hørseleknisk utstyr gis ved høresentralene eller ved kompetansesentra for hørselshemmede.

Bruk av IKT

L97 legger opp til at elevene skal utvikle kunnskap om, innsikt i og holdninger til utviklingen av informasjonssamfunnet og -teknologien. Det er viktig at skolen formidler holdninger til elevene som gjør at de kan benytte disse hjelpemidlene kritisk og konstruktivt og som en praktisk redskap i arbeidet med fag, tema og prosjekter.

Internett åpner uante muligheter for informasjonsinnhentning og for kommunikasjon med omverdenen.

For lærere er Internett et nyttig hjelpemiddel. På **Skolenettet** finner lærere nyttig og oppdatert informasjon. Læringscenteret (tidligere Nasjonalt læremiddelsenter) har bl.a. en informasjonsside som holdes løpende oppdatert, og som holder lærere informert om nye læremidler m.m. Der finnes også omtale av læremidler utviklet for døve elever.

Det utvikles etter hvert CD-ROM med tospråklige ordbøker som kan bli et viktig hjelpemiddel i både lesing og kunnskapsinnhentning fra skriftlig materiale. Disse legges etter hvert ut på nettet.

Korte tegnspråktekster finnes også i stadig økende grad på nettet. Elevene kan søke etter informasjon om tegnspråk og bruke det i tegnspråkundervisningen. Blant annet kan de søke på andre lands døveforeninger og få opplysninger om døves situasjon i andre land.

Døve gis gjennom dette nye muligheter til samhandling med andre, både døve og hørende, på tvers av geografiske, sosiale, kulturelle og språklige grenser, på en annen måte enn de har hatt tidligere.

For kommunikasjon med omverdenen kan døve elever gå til *Deaf World Web* og deretter til *deaf cyber kids*, og kan her velge mellom to aldersgrupper.

Deaf kids' penpals gir muligheter til å etablere kontakt med brevvenner. *To add* gir muligheter til å legge ut små annonser på nettet.

Om elevene ønsker å få sin egen adresse, kan de gå til <http://www.hotmail.com/>. Der kan alle som

ønsker det, få sin egen adresse gratis. Post til denne adressen kan leses fra en hvilken som helst datamaskin som er koblet til nettet.

Elevene kan lage sin egen hjemmeside og på den måten komme i kontakt med elever på andre skoler både her i Norge og andre land. Døve er en marginal gruppe i nasjonal sammenheng, og bruk av hjemmeside er en fin måte å holde kontakt med andre på, både nasjonalt og internasjonalt. For barn og unge er det både utviklende og spennende å ha internettvenner i andre land.

Denne typen arbeid bør til en viss grad være lærerstyrt, eller i beste fall skje gjennom et samarbeid mellom foreldre/foresatte og skolens personale. På samme måte som barn lærer trafikkreglene, bør de også bevisstgjøres bruk av Internett.

Et godt hjelpemiddel er de ni sikkerhetsreglene som Redd Barna har utarbeidet for barn og unge som legger ut på tur i cyberspace, og det bør settes av tid til å bli kjent med disse. Reglene presenteres ofte som «Sikker surfing» og bør være tilgjengelig i klasserommet til enhver tid:

SIKKER SURFING

- Fortell aldri noen du treffer på Internett, hvor du bor, telefonnummer eller navnet på skolen din, med mindre dine foreldre eller læreren gir deg tillatelse.
- Ikke send bilde av deg selv, kredittkortnummeret eller andre bankopplysninger, eller noe som helst annet uten å spørre foreldre eller lærer først.
- Passordet er ditt. Gi det aldri til noen, selv ikke til din beste venn.
- Avtal aldri å møte noen som du har truffet på Internett, uten godkjenning fra foreldre eller lærer. Spør en voksen om å være med på det første møtet, som bør skje på et offentlig sted.
- Ikke bli værende i en samtalegruppe (chat room, IRC) hvis noen sier eller skriver noe som gjør at du føler ubehag eller blir redd. Fortell alltid om det til foreldre eller lærer.
- Svar aldri på frekk, grov eller uanstendig e-post eller post på «Usenet Groups».
- Si alltid fra til foreldre eller lærer om du kommer over ekkelt eller grovt språk eller bilder.
- Vær deg selv. Ikke gi deg ut for å være noen andre.
- Om noen gir deg et tilbud som virker for godt til å være sant, så er det sannsynligvis akkurat det.

På CDen *Tegnspråk og norsk 7. klasse* er disse reglene lagt inn i billedform og med både norsk og tegnspråklig tekst.

Kunnskaper om språk og kultur

Døve mennesker i Norge utgjør en språklig og kulturell minoritetsgruppe hvor tegnspråk er førstespråk, og hvor de kulturelle aspektene er utviklet i mindre etablerte enheter spredt over det ganske land. Tegnspråk er et muntlig språk, og døve har vedlikeholdt språket og utviklet det gjennom mange ulike organiserte og uorganiserte aktiviteter mellom de små og spredte kulturelle enhetene. I løpet av de siste 20–30 årene har tekniske nyvinninger og et åpnere samfunn økt mulighetene for mange flere kontaktpunkt, slik at vi i dag snakker om døve som medlemmer av et mer eller mindre samlet minoritetssamfunn. Døve som fødes og vokser opp i et hørende miljø, får ikke automatisk tilgang til den språklige og kulturelle siden av døvesamfunnet. Økt kunnskap om tegnspråk fører til utvikling av stadig bedre læremidler og dermed bedre opplæringsmuligheter i språket og forståelse for egen kultur. Ny opplæringslov og egne fagplaner for døve legger grunnlag for og vil bidra til økt kunnskap hos den enkelte døve om eget språk og kultur.

Norsk for døve

Norsk er et vokalt/auditivt språk som betinger en viss høreterskel hos den som skal tilegne seg språket automatisk. Uten auditiv oppfattelse av språket vil ikke talespråk oppfattes eller utvikles hos den enkelte. Døve har små eller ingen muligheter til å tilegne seg norsk talespråk automatisk slik hørende gjør. En døv må tilegne seg norsk gjennom direkte og konkret undervisning, det vil da hovedsakelig fokuseres på skriftlig norsk.

Språkklyder vil for de fleste døve ikke ha noen mening. Det betyr ikke at ikke døve skal få muligheter til å lære å snakke, og fagplanen Norsk for døve har kommunikasjon ved hjelp av tale som et eget moment. Dette er ikke ment som en erstatning for den muntlige delen i norskplanen for hørende elever, arbeidet er gitt et praktisk siktemål.

Døve elever skal ha tilgang til det som omfatter den muntlige delen av norskplanen, de skal tilegne seg et språk om språket på lik linje med hørende elever. Forskjellen er at døve elever må tilegne seg denne kunnskapen, ikke gjennom norsk talespråk, men gjennom aktiv bruk av tegnspråket sitt. Slik fungerer tegnspråk som et redskapsspråk for døve elever i tilegnelsen av norsk. Både lærer og elever må være bevisste at dette arbeidet ikke omfatter opplæring i tegnspråk.

Norsk vil kunne defineres som et fremmedspråk for døve, da det ikke tilegnes automatisk selv i et miljø hvor dette er det gjeldende språket. *Når et nytt språk læres gjennom formell undervisning og ikke gjennom uformell kommunikasjon med et sosialt miljø utenom*

undervisningstiden, defineres det som et fremmedspråk. (Østern 1991). Til forskjell fra annen fremmedspråk-undervisning er likevel døve hele tiden omgitt av et norsk skriftspråkmiljø gjennom skilt, logoer, TV (tekst-tv), aviser, ukeblader, media osv.

Tegnspråk

Norsk tegnspråk er et visuelt/gestuet språk utviklet av norske døve i et døvt miljø. Språket er ikke internasjonalt, men har både geografiske og sosiale varianter.

Norsk tegnspråk oppfattes gjennom synssansen og fungerer uavhengig av lyd. Det betegnes gestuet fordi det produseres gjennom hender, øyne, ansikt, øyenbryn, munn, hode og kropp. Tegnspråk er det eneste språket døve elever kan tilegne seg på naturlig måte uten undervisning. Det er døves førstespråk, og det er gjennom dette språket i et tegnspråklig miljø at døve barn har de største mulighetene for en normal utvikling av sine forutsetninger, både emosjonelt, sosialt og kognitivt.

Undervisning i norsk for døve Leseforståelse

Elevene skal ikke bare lære ordbilder, de skal også tilegne seg og utvikle kunnskap og kompetanse om fonologi. Det er viktig å få øvelse i fonologisk avkodning, som for døve betyr artikulatorkodning (Bodil Fiksdal 1995). Vi har lært et nytt ord når både artikulatorkodning, skrivemåte og betydning er lagret i vårt indre mentale leksikon. Jo flere innfallsvinkler vi har til det indre mentale leksikon, jo lettere er det å hente fram det aktuelle ordet, både når det skal gjenkjennes og gjenkalles. Både i en avkodings- og en produksjonsprosess er det viktig at det finnes så mange innfallsvinkler som mulig til det indre mentale leksikon, slik at både den semantiske, den fonologisk/artikulatoriske og den ortografiske kunnskapen aktiveres. Artikulatorisk avkodning betyr for døve at det aktiveres både en taktil og en kinestetisk opplevelse av hvordan lyder og lydkombinasjoner skjer i artikulasjonsorganet (munn, munnhule). Det er her snakk om en fysisk gjenkjenning/gjenkalling av ord og fraser.

Men man må huske at ... *vilken effekt fonetisk koding än har, är den inte tillräcklig för att leda till normal läsförståelse.* (Conrad 1980/Bodil Fiksdal 1995).

Kunnskaper om høyfrekvente bokstavmønstre som prefiks, suffiks og morfemer hjelper elevene til å avkode skrevet tekst korrekt. Gode kunnskaper om disse språklige aspektene fører til økt leseforståelse.

Vi må bruke tid og energi på å bevisstgjøre elevene hvordan de lærer. Elever med en aktiv og undersø-

kende holdning til lærestoffet lærer mer enn elever som ikke kan eller vet hvordan de skal nærme seg en tekst. Lærerens holdning til egen undervisning er avgjørende for hvordan elevene oppfatter seg selv som lærende. Læring skjer med og i eleven selv, og denne prosessen settes i gang av den gode læreren som ivaretar grunnleggende nøkkelprinsipper for kognitiv og sosial læring.

I det følgende er prinsipper og strategier for utvikling av bevisste og selvstendige kunnskapssøkende elever hentet fra boka *Prosjekt CRISS. Creating Independence through Student-owned Strategies* (Norsk utgave: *Lære å lære*. Carol M. Santa, oversatt til norsk ved Liv Engen. Stiftelsen Dysleksiforskning, Stavanger 1996). Boka gir mange nyttige tips om hvordan man konkret kan legge opp undervisning ved hjelp av ulike strategier for å øke forståelsen for lærestoffet. I dag vet vi mye om prosesser som fører til bevisste lesere, og følgende prinsipper er hentet fra ovennevnte litteratur.

- 1 **Bakgrunnskunnskaper** er viktige for leseforståelsen.
- 2 Gode lesere prøver **aktivt** å få mening ut av det de leser.
- 3 Elevene trenger mange anledninger til å **snakke med hverandre** om hva de lærer.
- 4 Gode lesere er **metakognitive**. De er målrettet, og de vet hvordan man skal angripe tekstene for å få mening ut av dem.
- 5 Elevene trenger mange anledninger til å **skrive om** hva de lærer.
- 6 Gode lesere og skrivere har en intuitiv forståelse av **forfatterens håndverk**.
- 7 Gode lesere kan **organisere** opplysninger på mange måter for å lære.
- 8 Elevene lærer å tenke strategisk når lærerne lærer dem disse prosessene direkte ved å **forklare og modellere**.
- 9 Elevene lærer å forstå ved å utføre **mange forskjellige tankekrevende aktiviteter** med et emne. (vår utheving)

Elevene tolker teksten de leser, ut fra egen bakgrunn, erfaringer og kunnskaper. Hensikten med lesing er å forstå og å kunne integrere det man oppfatter og forstår med tidligere kunnskap. Når elevene er oppmerksomme og bevisste på hva de vet om et emne, øker mulighetene for å forstå ny tekst.

Som lærer er det viktig å hjelpe elevene til å finne ut hva de faktisk vet om et emne, og vise dem hvordan de kan bruke denne kunnskapen i forståelsesprosessen. Det er også viktig å tenke igjennom hvilken kunnskap elevene trenger før de leser en tekst, og

være bevisst på hva man vil elevene skal konsentrere seg om i arbeidet med den aktuelle teksten.

Gode lesere er metakognitive. Det betyr at de vet hva de kan om språk, de reflekterer over egen språkbruk, og de er bevisst kognitive prosesser i arbeidet med å finne mening i det de leser. Metakognisjon betyr at leseren aktiviserer egen kunnskap slik at han oppfatter innholdet og skiller ut meningsbærende fakta i en tekst. Han reflekterer fortløpende over sin forståelse og oppdager mangler og feil i egen oppfattelse. En god leser utvikler også strategier for å rette opp eventuelle feil i oppfattelsen.

En dårlig leser har ikke en slik kontroll, og har ikke eller bruker ikke aktive strategier for å rette opp feil underveis i prosessen. Han reflekterer ikke over om han har forstått, og vet ikke at han ikke har forstått. *Dårlige lesere reagerer vanligvis med hjelpeløshet og gir opp. De vet de har mislyktes, men de vet ikke hvorfor.* (Engen 1996)

Læreplanverket legger opp til gjennomgående egenaktivitet hos elevene. Læring skjer best ved aktiv tilnærming til og bearbeiding av lærestoffet. For læreren er det viktig å tenke gjennom hvordan elevene engasjeres i egen læring. En autoritær tilnæringsmåte fra lærerens side er ødeleggende for elevens selvtilit, skaper passivitet og gjør eleven ineffektiv i forhold til egen læring.

La elevene lese, tenke, understreke hva de ikke forstår, notere stikkord om hva de forstår, diskutere og drøfte med hverandre egen og andres forståelse, hva de vil undersøke nærmere og hvordan. Legg vekt på at elevene skal være aktive og skapende. Det er viktigere at elevene stiller spørsmål enn at læreren gjør det.

Å skrive er en del av læringsprosessen. Elevene kan notere i stikkords form hva de kan om et emne før de leser det, hva de har lyst å lære om det, hva de oppfattet da de leste det, hva medelevene oppfattet og forstod og hva de selv har lært. Å skrive klarer tankene og hjelper elevene å organisere stoffet. Jo mer stoffet organiseres, desto mer husker eleven av det.

Når døve elever skal organisere sine kunnskaper om et emne, kan dette gjøres på flere måter, da både tegnspråk og norsk vil brukes vekselvis:

- Elevene kan ta opp sine tanker på video. Dette hjelper elevene til å klargjøre hva de kan og hva de ikke kan. Elevene reflekterer over egne ferdigheter og kunnskaper. De setter tegn på tankene sine. Det er viktig at elevene får gjøre dette på tegnspråk, slik at de kan uttrykke seg sikkert og uanstrengt uten å måtte omsette tankene sine til et språk de ikke behersker like godt.
- Elevene kan også skrive ned sine tanker og refleksjoner. Da er det viktig at det ikke fokuseres

det skal være korrekt norsk – stikkord og/eller korte setninger kan være nok.

- En tredje mulighet er å notere i form av små tegninger. Elevene kan for eksempel lage tankekart ved hjelp av tegninger. Elevene får da sortert tankene sine og den informasjonen de har.
- Selektiv understreking kan være mer funksjonelt om elevene skal notere mens de leser en tekst.
- Elevene må få muligheter til å snakke om og diskutere stoffet med andre og gjennom det bevisstgjøres på hva som er viktig for dem.

Elevene må selv finne ut hvilken noteringsform som er mest funksjonell i hvert enkelt tilfelle. Målet er at elevene på en eller annen måte strukturerer sine tanker og kunnskaper.

Å være aktiv i egen læringsprosess betyr å kunne benytte seg av mange ulike strategier. Disse må læres, og det er lærerens ansvar å undervise elevene i slike strategier. Gjennom modellering og demonstrasjon, ved selv å konkret benytte ulike strategier i tilnærmingen til stoffet, kan læreren aktivisere den enkelte elev.

Elevene skal kunne utføre en rekke tankekrevenne aktiviteter om et emne, som for eksempel å forklare, finne eksempler, framskaffe bevis, generalisere og presentere emnet på en ny måte. Elevene må hjelpes inn i en aktiv prosess der de gjennom egne refleksjoner, samtaler i grupper og ved å uttrykke seg selv enten gjennom tegnspråk, skrift eller tegning, tar styring over egen læreprosess og velger den eller de aktiviteter som passer best for den enkelte av dem.

Som lærer er det nødvendig å aktivt lete etter leservennlig tekst som kan danne utgangspunkt for aktivisering av ulike strategier for læring hos elevene. Teksten må være i tråd med målene for temaet, den skal passe til skolens lokale plan og være i tråd med læreplanenes faglige mål. Fagstoffet må ha en struktur og en presentasjonsform som kan hjelpe elevene i deres før-, under- og etterstadium av leseforståelsen. I disse stadiene må vi vurdere hvorvidt stoffet gir hjelp til:

- 1 å aktivisere elevens bakgrunnskunnskap
  - 2 å fastsette formål for lesingen
  - 3 å finne frem til hovedideen
  - 4 å støtte hovedideen med klare, fullstendige forklaringer
  - 5 å organisere opplysninger
  - 6 å forstå ord og begreper
  - 7 metakognisjon
- (Engen 1996)

Her vil elevene arbeide både med tegnspråk og norsk, og i arbeidet vil elevene tilegne seg nye kunnskaper og ferdigheter i begge språk.

Kommunikasjon ved hjelp av tale

Opplæring i faget har som mål å hjelpe elevene til å munnnavlese og utvikle tale i samsvar med sine forutsetninger. (Felles mål for faget, s. 15)

Vi snakker her om en todelt tilnærming til arbeidet. Det dreier seg på den ene siden om den tekniske artikulasjonsundervisningen hvor munnnavlesing og høretraining inngår i nær tilknytning til den fysiske treningen i og av taleorganet. På den andre siden skal dette arbeidet danne grunnlag for å kommunisere med omgivelsene på talespråk. Her er det viktig å tilrettelegge for naturlige kommunikasjonssituasjoner slik at elevene opplever treningen som meningsfull.

Taletreningen må ikke ta utgangspunkt i elevens audiogram, som er et teknisk mål på en høreterskel, og som bare kan gi usikre indikasjoner på muligheter og begrensninger for oppfattelse av tale gjennom hørselen. Erfaring viser at det er store individuelle forskjeller på i hvor stor grad ulike elever er i stand til å utnytte sine eventuelle hørselsrester når det gjelder oppfattelse av tale.

I artikulasjonsøvelsene kan det være hensiktsmessig å bruke tekster og tema fra norsktimene. Taletrening må nødvendigvis ikke foregå bare i egne treningsøkter, men kan av og til inngå som en naturlig del av undervisningen i alle fag der det er naturlig uten at arbeidet i timen forstyrres av eller blir brutt av en slik kort trening. Nye navn og ord som etter hvert dukker opp i lærestoff og tekster, kan danne grunnlag for taletreningsøvelser.

Det er ofte bedre med tre ganger fem minutter pr. dag enn en intensiv femten minutters trening i enerom. Det beste er at læreren tilrettelegger slik at det åpner for muligheter til å variere lengde og hyppighet på treningsøktene. Taletrening hvor det i tillegg til taktil og kinestetisk trening av selve artikulasjonsstedet også fokuseres på rytme, betoning, naturlig pust og pauser, er en viktig innfallsvinkel til etablering av elevens norskspråklige kompetanse. Ett eksempel kan være ordet «marsipan». Man kan dele opp ordet slik at det blir: mar – si – pan. Klapp eller trom rytmen. Det kan hjelpe elevene til å sortere lydene som bokstavene i ordet representerer. Rytmen er en hjelp når elevene skal skrive ordet. Taktil og kinestetisk sans trenes ved å oppfatte vibrasjoner på og i eget taleorgan og å kjenne hvordan tunge og lepper former lydene. Det kan være hensiktsmessig å bruke speil slik at elevene får et visuelt bilde av hvordan leppe og tungestillingene er ved utførelsen.

For noen elever kan stemmetrening være så frustrerende og vanskelig at det må reduseres til fordel for trening av artikulasjonssted- og stilling uten bruk av stemme. Erfaringsvis vil mange elever utføre tegnet som tilsvarer det ordet de trener på å uttale. Tegnet vil da ofte representere ordstammen og ikke omfatte

endelser og bøyninger av det norske ordet. Det anbefales å innføre bokstavering av hele ordet og å følge rytmen i stedet for å bruke ett tegn. Eleven får da med hele ordet med bøyninger og endelser, og da skjer en kobling mellom ord og rytme på en annen måte enn ved å bruke tegn. Det må likevel poengteres at bruk av bokstavering kan være rytmeforstyrrende. Som i alle spørsmål blir det her snakk om å finne en gylden middelvei og kunne tolke øyeblikks-situasjoner for når det ene eller det andre passer.

Det er viktig å få taletrening inn som en naturlig del av undervisningen. Elevene må bevisstgjøres på når og hvordan den tekniske artikulasjonstreningen skjer, og hvordan den danner grunnlag for en talespråklig kommunikasjon. Taletreningen må ta utgangspunkt i individuelle forutsetninger og elevens interesser. Det er viktig at elevene har en følelse av å lykkes. En elev som forlater treningsøktene med en positiv opplevelse av å mestre, er motivert til videre trening.

Kommunikasjon ved hjelp av tale stiller krav til den døve om ferdigheter i munnnavlesning og bevisstgjøring om egne muligheter til utnyttelse av eventuelle hørselsrester. Skap situasjoner hvor elevene må kommunisere ved hjelp av talespråket eller oppsøk situasjoner der dette er nødvendig.

Som støtte til den tekniske delen av taletreningen finnes det ulike undervisningsopplegg. Ett som kan brukes, er *Taletrening for døve og sterkt tunghørte*, av Arne Stokkan og Odd K. Jensen (1993), utgitt av Døves forlag, Bergen. Til dette undervisningsopplegget hører det også med en instruksjonsvideo hvor læreren kan se hvordan de enkelte lydene kan trenes.

Orddanningslære

Orddanning er et emne det bør arbeides med gjennom hele skoleløpet. Kunnskap om ord, orddanning og arbeidsmetodene innenfor dette emnet har stor betydning for lese- og skriveferdighetene og tekstskaping.

Nedenfor følger Anne Goldens 10 punkter om hva ordkunnskap består i:

Å kunne et ord er:

- 1 å kunne kjenne igjen ordet i tale (eventuelt i skrift).
- 2 å kunne produsere ordet i tale (eventuelt i skrift).
- 3 å kunne kjenne til det innholdet som er knyttet til ordet.
- 4 å kjenne til det nettverk av de assosiasjoner som knyttes mellom ordet og andre ord i språket.
- 5 å kjenne igjen de positive eller negative bibetydningene av ordet.

6 å kjenne til ordets stilistiske og sosiale bruksområder.

7 å kjenne til ordets syntaktiske og morfologiske oppførsel.

8 å kjenne til ordets semantiske komponenter.

9 å kjenne til ordets avledningsmuligheter.

10 å kjenne til hvilke andre ord som ofte brukes sammen med ordet.

Å forstå hvordan nye ord dannes, krever kunnskap om hvordan ord er strukturert etter for eksempel ordfamilier, betydning og størrelse. Det er også hensiktsmessig å kjenne til høyfrekvente ord, forstavelser og endelser for å øke kunnskapen om ord. (Husby: Norske ord 1990).

Ord kan settes sammen på flere måter. De kan forbindes direkte med hverandre eller de kan forbindes med en fuge mellom (det settes inn en e eller en s mellom ordene). Det finnes ingen enkle regler for dette, men det er etterleddet som bestemmer hvilken ordklasse det nye ordet får. Det er mulig å sette sammen ord fra de fleste ordklassene. Ved direkte ord-sammensetning settes ord sammen uten noe imellom, for eksempel «is» og «kake», som blir «iskake». Ved sammensetninger med e og s mellom ordene er det nødvendig å kjenne betydningen av begge ord og hvilken funksjon de har eller får i sammensetningen.

Ved deling av ord skal e eller s følge forleddet. Dette er reell kunnskap om ord/orddanning som døve barn ikke oppfatter via hørsel, og som derfor må læres spesielt. (Huseby, 1990)

I forhold til lesing fungerer dette mest økonomisk dersom eleven kan hente fram ordet fra det indre mentale leksikonet når han møter det i en tekst. Å kjenne igjen deler av ord (forstavelse, stamme, endelse og så videre) kaller Høien og Lundberg for parsingprosessen og definerer denne som en del av ordavkodingsmodellen. I denne parsingprosessen er det spesielt viktig med assosiasjoner som representerer kunnskaper om høyfrekvente bokstavmønstre, prefikser, suffikser og morfemer. Kunnskap om bokstavenheter hjelper eleven blant annet til å avkode lange ord korrekt. Det er viktig å rette elevens oppmerksomhet mot ordets ulike stavelser, gjennomføre øvelser i å finne igjen stavelser i ord og nonord. Elevens ferdigheter i å avkode lange ord avhenger av hans ferdighet i å inndele ordet i stavelser under persepsjonsprosessen. *Når eleven ser et ord flere ganger, bygges det opp et ortografisk minnebilde for ordet i langtidsminnet. Dette minnebildet gjør det mulig for eleven å kjenne igjen ordet når han får det presentert. (Høien og Lundberg: Dysleksi 1991)*

Jo flere lagrede og godt tilgjengelige bokstavmønstre som ligger i langtidsminnet, jo mindre kapasitet må eleven bruke på å avkode ordene. Ord eller deler av ord kan da hentes direkte ut fra det indre mentale lek-

sikonet, og man slipper å gå veien om en fonologisk avkodning. I tillegg til at dette er en energisparende strategi, vil man også kunne hente ut betydningen av disse delene i ordet og betydning ved ulike kombinasjoner av ord og deler av ord.

Ord kan settes sammen til større enheter som byggeklosser. Vi må vite hva ordene er satt sammen av, hva de ulike delene betyr, og hvilket forhold det er mellom dem. Enkelte av byggeklossene kan stå alene, andre må alltid knyttes sammen på bestemte måter. (Husby: Norske ord 1990)

Gjennom å gi elevene kunnskaper om orddanning og parsingprosessen vil en øke elevenes leseforståelse og lesekapasitet og dermed leseglede.

Tekstskaping

Elevene skal tilegne seg ferdigheter om tekstskaping både på tegnspråk og på norsk. Ifølge L97 skal de to fagene norsk for døve og tegnspråk som førstespråk vektlegges likt i 7. klasse. Generelle prinsipper for tekstskapingsprosessen på norsk overføres og brukes når det skal produseres en tekst på tegnspråk.

I begge språk følger man prinsipper for prosessorientert tekstskaping. Prosessorientert tekstskaping kan deles i ulike faser.

Den første fasen er *idémyldring*. Her er det muligheter for å arbeide flere sammen, og elevene skriver ned så mange momenter og stikkord som mulig.

Deretter omskapes ideene til et *førsteutkast*. Elevene skriver en tekst, og det fokuseres verken på syntaktisk eller ortografisk uttrykk. I dette førsteutkastet er innholdet det viktigste. Deretter går elevene til *responsfasen*. Responsen kan gis både av lærere og medelever, og det er viktig at denne responsen framhever det positive i teksten. Det er viktig at elever som skal gi slik respons, får en innføring i hva de skal se etter. Elevene konsentrerer seg først om få momenter og utvider etter hvert.

Neste steg i prosessen er *omarbeiding*. Nå skal elevene omarbeide teksten ut fra tilbakemeldinger de har fått enten fra lærer eller medelever i responsfasen. Responsfase og omarbeidingsfase kan gjentas flere ganger til man til slutt sitter med et ferdig produkt. For teori på prosessorientert skriving, se Torlaug Løkensgaard Hoel: *Skrivepedagogikk på norsk* 1990.

Det er gjennom møtet med ulike tekster elevene bygger opp sjangerbevissthet både på tegnspråk og norsk. Det å møte mange tekster og selv skape mange tekster på begge språk er derfor av stor betydning. Det er gjennom erfaring og prøving elevene bygger opp ferdigheter og forståelse for tekstskapingsprosessen. Etter hvert som elevene behersker denne prosessen, kan de selv bestemme hvilket språk de vil uttrykke sine tanker på.

Sjangerinnlæring: sakprosa, dikt og fortelling

Døve elever har ofte flere og mer detaljerte kunnskaper om verden rundt seg enn de er i stand til å formidle, enten formidlingen skjer på tegnspråk eller skriftlig norsk. Det er relativt vanlig at lærere beskriver døve elever som «begrepsfattige» når det de faktisk mangler, er de riktige tegnsymbolene/ordene for å uttrykke den kunnskapen de har.

Når en elev mangler symboler for sine indre begreper, er det vanskelig å systematisere egen kunnskap og viten om ting.

I norsk vil mye tid måtte brukes til innlæring av nye ord, slik at eleven hele tiden utvider sitt vokabular parallelt med andre aktiviteter. I arbeidet med å gi elevene kunnskaper om de ulike sjangrene, vil det være behov for å sette av tid til arbeid med nye ord og uttrykk og å gi elevene trening i å samtale om språk. Da muntlige samtaler i hovedsak skjer på tegnspråk, vil elevene øke sitt vokabular i begge språk.

På side 30 i Lærerens bok til *Språket ditt 7. klasse* er det avbildet eksempler på sjangeroversikter. Plakatene er ikke lenger i salg, men ideen kan kopieres. Lim opp kopier av tekstutdrag og dikt som illustrerer ulike skrivemønstre under overskriftene *Dikt*, *Fortelling* og *Sakprosa*. En slik visuell oversikt over temaene er til stor hjelp for elevene.

I arbeidet med sakprosaetekster kan man som nevnt i Lærerens bok møte to problemer. Det første dreier seg om motivasjon, det andre om kunnskap. Motivasjonen kan være svært ulik hos hver enkelt, men mange døve elever vil møte problemet med manglende ord og uttrykk når de skal arbeide med sakprosaetekster. Det blir viktig å gripe fatt i det den enkelte elev måtte ha som sitt interesseområde. Gutter og jenter har ofte ulike, men spesifikke interesser i denne alderen. Mye er knyttet til faktakunnskap. Det kan være interesseområder som fotball, fly, biler, moter, kjente personer osv. Slike interesser har stor motivasjonseffekt for den enkelte. For å skrive sakprosaetekster kreves kunnskap og innsikt i stoffet som skal behandles. Elevene må ha mer kunnskap enn det som kreves for å skrive selve teksten, slik at de kan velge i stoffet. Mange døve elever vil oppleve manglende mestring fordi de ikke har stort nok aktivt vokabular til å uttrykke seg. Det er viktig at elevene får lese mye og godt tilrettelagt stoff innenfor sitt interesseområde. Stoffet må ha en tilpasset vanskegrad, og elevene må få mye trening i å skrive etter et mønster som gir trygghet. Elevene må vite hva det ligger i begrepene beskrive, opplyse, systematisere, definere, forklare, begrunne og debattere, og få hjelp til å forstå hva de faktisk gjør når de beskriver ulike ting.

Det er viktig å arbeide med sakprosaetekster i andre

fag slik at elevene får trening i å systematisere stoff og definere hva de til enhver tid leser.

Døve elever kan ha problemer med å lese dikt, da de ofte mangler den intuitive språkfølelsen diktlesing krever. Døve barn kan ha vansker med å forstå rim (de hører ikke hvordan ord og uttrykk rimer), de er avhengige av å se på at ordstamme/endelser skrives likt, de fornemmer ikke hvordan intonasjon og stemmebruk kan påvirke både innholdet og betydningen i et dikt. Å dikte er en måte å bearbeide og uttrykke følelser på. La elevene få skrive fritt uten tanke på form eller rim. Dette kan være en viktig innfallsvinkel til tekstskaping der elevene kan skrive impulsivt uten tanke på hva som er riktig eller galt.

La elevene lese dikt, mange og forskjellige typer dikt for å utvikle sin forforståelse for pauser, temposkifte, betoning, assosiasjoner, språklige bilder, ords konnotasjoner, uvanlige sammenstillinger og sammensetninger for å gjøre uttrykket intenst og følelsesladet.

Etter hvert kan man innføre en mer formell tilnærming til diktning og gi elevene tilgang til et praktisk fagspråk for analyse av dikt. Mye av den muntlige delen av norskfaget ligger i slike diskusjoner om språket og ulik bruk av det. Selv om aktiviteten foregår på tegnspråk, er dette ikke tegnspråkopplæring, men norsk.

Fortelling er hovedsjangeren i *Språket ditt*-serien. I L97 fremmes den muntlige siden (muntlige fortellinger) ved språkundervisningen for å oppfylle fagplanens mål om norsk som et kommunikasjonsfag. For døve er det her snakk om skriftlig kommunikasjon, det å ta imot det andre har skrevet, og selv meddele seg ved hjelp av norsk.

Muntlig nærkommunikasjon (norsk: lytte og tale – tegnspråk: se og tegne) vil for døve elever skje på tegnspråk. Diskusjoner om både innhold og struktur på et skriftlig produkt vil skje på tegnspråk, og elevene må deretter gi innholdet en norsk språkdrakt. Elevene vil sjelden ha en ferdig fortelling på tegnspråk som de så oversetter til norsk. En oversettelse mellom to språk stiller store krav til kunnskap om begge språkenes struktur og oppbygging. Det er bedre at eleven har stikkord for innholdet og trener på å skrive så fritt og uavhengig som mulig fra tegnspråket. Elevene må likevel trene på den muntlige delen slik at de er bevisst hva som skal være innholdet i det skriftlige materialet.

Elevene skal få en god innføring i hvordan en skriftlig fortelling bygges opp. Elevene må lære å tenke struktur og oppbygging, og da trenger de modeller for hvordan dette skal gjøres. Lærerveiledningen gir her gode forslag og kan følges uten omfattende tilpassing.

Grammatikk og rettskriving

Døve elever lærer ord hovedsakelig gjennom helordmetoden. Det er sjelden døve elever har gjennomgående ortografiske feil. Feil i norsk skriftlig er knyttet til syntaks, bøyninger, endelser og unntak fra regler. Det betyr ikke at døve elever ikke skal orienteres om rettskriving, men i de fleste tilfeller vil det ikke være nødvendig med drill-oppgaver i ortografi.

Døve barn skal lære norsk grammatikk slik hørende barn lærer det. De skal lære hvordan substantiv, verb, adjektiv bøyes. Alle uregelmessigheter må drilles. Spesielt viktig er arbeidet med konjunksjoner, preposisjoner og adverb.

Det er viktig å bruke tid på arbeidet med setninger, setningsledd og setningskonstruksjoner. Elevene skal lære analyse – lære navn på ulike setningsledd som subjekt, verbal, objekt og adverbial og forstå at norsk har forholdsvis faste regler for leddstilling.

Arbeid med setningsstrukturer ved å la leddene bytte plass, og diskuter med elevene hvordan setningene får en annen funksjon når leddene bytter plass. Eksempelvis vil leddbyttet i følgende setning endre setningen fra fortellende til spørrende. *Det er mandag. – Er det mandag?*

Mausidene i elevboken er prioritert arbeidet med grammatikk, og døve elever kan arbeide med oppgavene på samme måte som hørende elever, med unntak av lytteoppgaver. Samtidig er det viktig at tilnærmingen til språkets oppbygging, struktur og grammatikalske finurligheter skjer parallelt med tegnspråkfaget, gjerne gjennom en kontrastiv tilnærming hvor det gis muligheter for sammenligning av de to språkenes oppbygging, struktur, grammatikk og bruk.

Elevene skal bli kjent med sentrale trekk i tegnspråket og hvordan språket brukes i samhandling med andre. Emner i grammatikk som det skal arbeides med i 7. klasse, er: Tegnklasser i tilknytning til tekster med vekt på den funksjon de har i språket, setningslære og ulike former for tekstbinding. Det finnes lite forskning på disse områdene innenfor grammatikken på tegnspråk. På tidligere klassetrinn har de i forhold til tegnklasser valgt å trekke paralleller til ordklassene vi kjenner fra oralt/auditive språk, for å lette den kontrastive undervisningen. Fremtidig forskning vil gi oss mer kunnskap om tegnspråkets tegnklasser, men frem til da kan det være hensiktsmessig å trekke paralleller til oralt/auditive språk. Vil understreke at når det trekkes paralleller til oralt/auditive språk, bør ulikhetene i språkene fremheves. En viktig ressurs i undervisningen er elevenes egen språkkompetanse. I *Tegnspråk 7. klasse* er det flere oppgaver der elevene skal finne feil i en samtale eller i en tekst. Dette er lagt inn for å bevisstgjøre elevene om at de har kunnskaper om sitt eget språk, og at de ut fra sin språkkompetanse kan diskutere tegnspråkets oppbygning og struktur. Ele-

vene og lærer kan gå på oppdagerferd i tekster og studere hvordan innholdet uttrykkes språklig. I *Tegn-språk 7. klasse* er kunnskaper om språk flettet inn i de ulike temaene som elevene skal arbeide med. Elevene skal gjennom dette få kunnskaper om tegnnivå, setningsnivå og tekstnivå. Elevene skal arbeide med ulike sjangrer, og de skal bevisstgjøres egen språkbruk i ulike kommunikasjonssituasjoner.

Prosjektundervisning

Prosjektarbeid er en arbeidsform der elevene med utgangspunkt i et problemområde, en problemstilling eller en aktuell oppgave definerer og gjennomfører et målrettet arbeid fra idé til ferdig produkt, et konkret resultat eller en praktisk løsning. Elevene skal få muligheter til å formidle både kunnskaper, erfaringer og følelser for andre.

Både planlegging, gjennomføring og evaluering av et prosjektarbeid skal skje i nært samarbeid mellom elever og lærer. Læreren fungerer som rådgiver og veileder i arbeidet. Den økende faginnstillingen i skolen stiller større krav enn tidligere til nært samarbeid mellom lærerne. Grunnleggende for prosjektarbeid er holdningen til den enkelte som ressursperson. Hver og en bidrar med sine kunnskaper, erfaringer og opplevelser.

Elevene skal lære at for å gjennomføre et prosjektarbeid stilles det krav til den enkeltes faktakunnskaper, evne til å søke kunnskaper og en undrende og spørrende holdning til arbeidet.

Prosjekter settes i gang, ved at det defineres en problemstilling. Elevene kan selv være med på det etter hvert som de blir vant med arbeidsmåten. Når en problemstilling er ferdig formulert, defineres prosjektets arbeid og fremdrift, for eksempel tidsperspektivet, resultatets innhold, omfang og form. Prosjektet kan ende opp i skriftlige rapporter, muntlige rapporter på video eller som foredrag, som plansjer, tegninger, rollespill o.l. Det er viktig at man bestemmer hvilken presentasjon en ønsker før arbeidet settes i gang slik at arbeidet fra starten av kan rettes mot det resultatet en ønsker, og på den måten bli utført mest mulig effektivt.

I tema- og prosjektarbeid synliggjøres kravet om funksjonell tospråkighet hos døve. Arbeidsformen i denne type arbeid krever fakta- og kunnskapsinnhenting på begge språk, og resultatet kan presenteres som en muntlig, en skriftlig fremstilling eller en blanding av disse to. Arbeidsspråk og fremstillingspråk kan være forskjellig.

Det følgende er hentet fra *Tilleggshefte til lærerveiledning for lærere som skal undervise døve elever. Tegn-språk som førstespråk og norsk for døve 9. klasse*, Aschehoug 1999:

Prosjektarbeid kan knyttes opp mot tegnspråkfaget på to måter:

- Vi kan velge et tegnspråkfaglig emne å arbeide med.
- Vi kan bruke tegnspråk som redskap i et prosjektarbeid med emner fra andre fagområder.

Prosjektarbeidet kan knyttes opp mot faget norsk for døve på to måter:

- Vi kan velge et norskfaglig emne å arbeide med.
- Vi kan bruke norsk som redskap i et prosjektarbeid med emner fra andre fagområder.

Arbeidsgangen i et prosjektarbeid er lik enten det er et prosjekt knyttet opp mot faget tegnspråk som førstespråk eller norsk for døve.

Det er viktig å se fagene tegnspråk som førstespråk og norsk for døve i sammenheng med andre fag i skolen når man skal planlegge temabasert undervisning.

For døve elever vil det være naturlig at tegnspråk og norsk utfyller hverandre i denne type arbeid, slik at kunnskapsinnhenting gjennomføres både på tegnspråk og norsk ut fra behov. Presentasjon kan skje både på norsk og tegnspråk. På denne måten får elevene erfaring med at tegnspråk og norsk utfyller hverandre i det daglige liv.

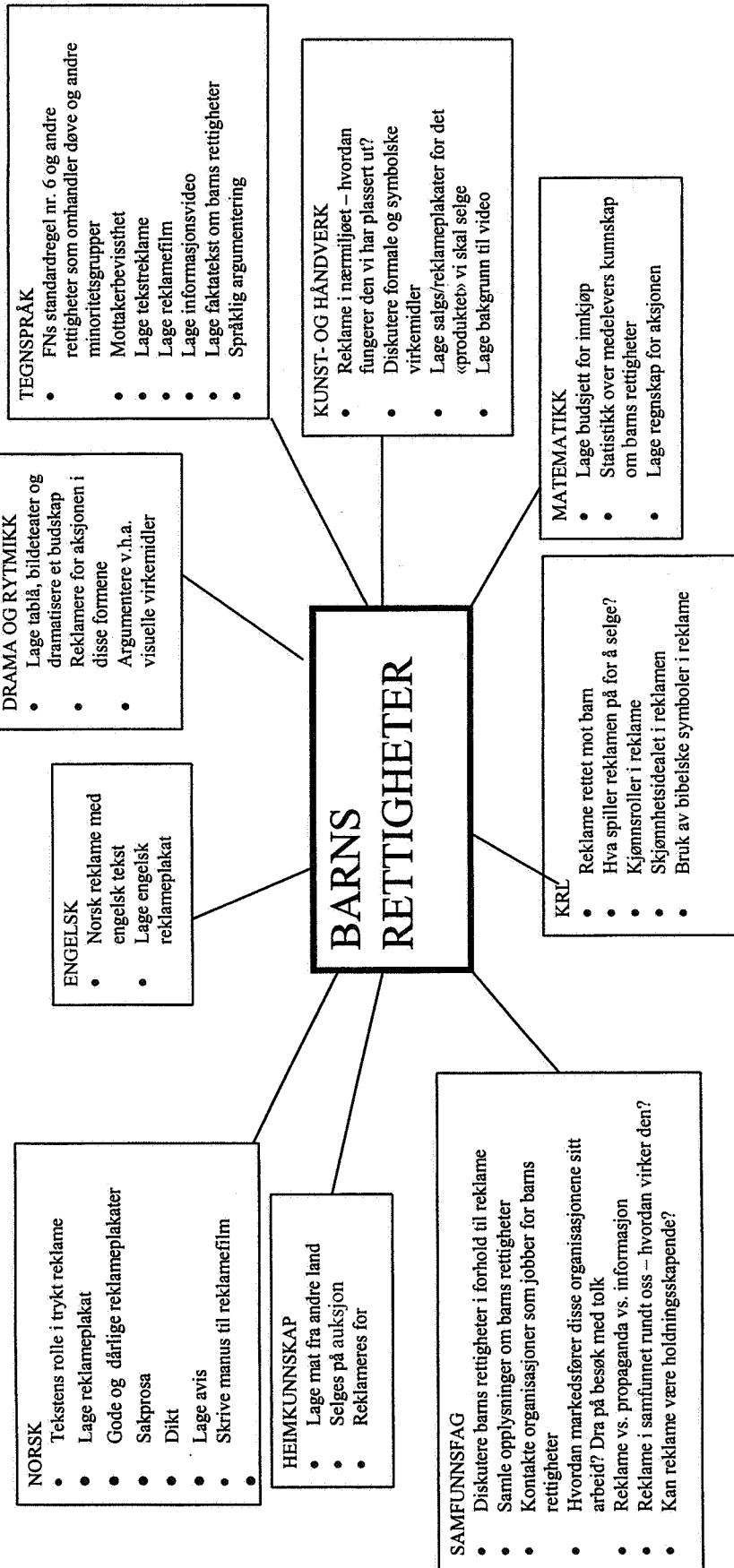
Modellen på neste side viser et forslag til hvordan ulike fag kan inngå i et prosjekt av denne typen. Forslaget beskriver et tverrfaglig prosjekt der reklame er gjennomgående tema. (Ref.: Kapittel 8 Reklame)

Skrivemappe/mappevurdering

Når elevene kommer i 7. klasse, har de allerede trening i å bruke logg i skolearbeidet. Loggen er ment å skulle gi eleven grunnlag for nærmere kontakt med lærer i undervisnings spørsmål, men er også ment å gi eleven større innsikt i de emner som gjennomgås. Gjennom loggen kan elevene klargjøre for seg selv hvilke bakgrunnskunnskaper de har om et nytt emne, knytte disse til nytt stoff og vurdere hva de lærer av nye ting innenfor de ulike emnene. Loggen er også ment å hjelpe elevene til å strukturere lærestoffet gjennom observasjonsnotater, forklaringsnotater eller stikkordsnotater ved gjennomgang av nytt stoff.

Denne måten å bruke logg på kan utvikles videre til å bruke skrivemappe, som introduseres på dette klassetrinnet. Skrivemappe eller mappevurdering er en metodisk tilnærming til å fremme elevenes læreprosess og deres evne til å reflektere over og vurdere denne prosessen. En slik metodisk tilnærming stimule-

PROSJEKT : BARNS RETTIGHETER – REKLAME

PRODUKTER

- «TV-aksjon»
- Avis (nettavis og/eller veggavis)
- Reklamefilm for aksjonen
- Reklameplakater
- Informasjonsvideo
- Drama/teateroppsetning

rer også lærerens evne til å reflektere over elevenes læringsprosess og sette den i sammenheng med egen undervisning.

En mappe består av en systematisk samling elevarbeider som viser innsats, framskritt og presentasjoner innen ett eller flere områder. Samlingen må omfatte elevmedvirkning når det gjelder valg av innhold, utvalgsriterier, kriterier for å bedømme nivået i forhold til visse felles oppsatte mål, og den må vise elevens selvrefleksjoner og holdninger til emnet. (Karin Taube 1998)

Mappevurdering kan sees på som en videreutvikling av prosessorientert skriving. Begge arbeidsmåtene tar utgangspunkt i at elevene skal samarbeide og være aktive deltakere i lærings- og vurderingsprosessen. Elevene skal vurdere og velge ut de beste arbeidene sine i samarbeid med lærer, medelever og foreldre. Utvalget skal begrunnes og samles i en presentasjonsmappe. I norskfaget betyr dette at en arbeider prosessorientert med skriving, og en slik tilnærming er helt i tråd med arbeidsmåter som er nedfelt i norskplanen for grunnskolen – L97:

Elevane skal kunne vurdere sine egne tekstar og si eiga utvikling som skrivarar. (Mål for ungdomssteget, s. 125)

I opplæringa skal elevane vidareutvikle evna til å vurdere sine egne tekstar og gi spesifikk og konstruktiv tilbakemelding. Drøfte vurderingskriterium. Ta vare på egne tekstar for å kunne dokumentere og vurdere si eiga skriftspråkutvikling, og bruke logg til refleksjon og kommunikasjon. (Hovedmoment 8. klasse)

En av hovedideene med mappevurdering er at elevene skal utvikle evner til å reflektere over egen læring og vurdere egne prestasjoner i relasjon til visse personlige og ønskelige mål. (Karin Taube, 1998) Mappevurdering skal ikke nødvendigvis brukes bare i skriveopplæring, men kan etter hvert også brukes i andre fag, som lesing, matematikk og samfunnsfag. Uansett fag skal en mappe vise elevenes læring og metakognitive utvikling innen ett eller flere områder over en viss tid, som regel et halvår eller et helt år.

En mappe har både en indre og ytre side. Den ytre siden består av en perm, et omslag, en datadiskett eller rett og slett en eske med produkter i. Den indre, og viktigste siden, viser hvordan eleven har arbeidet med innholdet i mappen. (Karin Taube, 1998) Eleven skal vurdere sine arbeider etter oppsatte mål, og velge ut arbeider som begrunnes og vurderes. Slik kan elevene være aktive deltakere i egen læreprosess.

Elevene bør oppmuntres til å ta med arbeider fra fritiden eller andre ting som er viktige for dem, slik at de opplever at også livet utenfor skolen blir sett på som viktig. Når skolen har med elevenes eget liv å

gjøre, oppleves det mer meningsfylt å være på skolen og å arbeide der.

Erfaring med bruk av mappevurdering tilsier at elevene opplever arbeidet på skolen mer målrettet, de får – og utvikler – mer ansvar og engasjement for egen læring, utvikler bedre evne til samarbeid og ser mer sammenheng mellom det de lærer på skolen og det de trenger å kunne utenfor skolen.

Elevene må få muligheten til å velge om de vil bruke tegnspråk, norsk eller begge deler til ulike formål. Velger de tegnspråk, har elevene en egen videokassett kun til dette bruket, og læreren og eleven fører en samtale gjennom videokassetten. Velger en å skrive, er det viktig at elevene oppdager at skriftspråket har en funksjon som rører ved dem selv. Elev og lærer får god kontakt, og denne skrivingen bør stimulere elevene til å skrive på sin egen måte uten først og fremst å tenke på at teksten skal bli korrekt. Målet er at elevene skal anvende skriftspråket i funksjon, de skal skrive mer, tenke mer på innholdet enn på formen når de skriver, formulere spørsmål slik at de får vite det de vil vite, og at de skal synes det er morsomt å skrive. *Eleven får lov til å skrive feil, det viktigste er at han/hun tør prøve på noe nytt. (Foisack 1993)*

Uansett hvilken form elevene velger å arbeide med skrivemappen på, må eleven føle at han/hun har nytte av denne kontakten med læreren. Du som lærer har også mulighet til å bli bedre kjent med hver enkelt elev på denne måten. Skrivemappen kan ta utgangspunkt i flere ting. Den kan være en ren dialog mellom lærer og elev om tema som måtte dukke opp, og som eleven har behov for å dele med andre. For å starte en slik prosess kan du som lærer fortelle noe til eleven og avslutte med et spørsmål. Eleven oppfordres til å følge samme mønster. Å avslutte med et spørsmål holder kontakten og forplikter både lærer og elev til å svare. Husk at skrivemappen er et sted hvor elevene skal få uttrykke seg fritt, og at det er uttrykksbehovet som skal stå i fokus.

Skrivemappen knyttes direkte til tema i undervisningen. I forbindelse med tekster både av litterær og faglig art kan elevene bytte mappe med hverandre. På denne måten blir læringen mer sosial, og elevene får respons med en gang. Underveis i et undervisningsopplegg, enten det er undervisning i eller utenfor klasserommet, kan elevene gjøre observasjonsnotater. Disse notatene fører til spørsmål som driver elevene videre i egen læring. Elevene kan lage forklaringsnotater. Det er når man skal forklare begrep eller ideer, at man oppdager om man har forstått eller ikke. *Elevene kan notere mens de avleser/leser en litterær tekst. De kan notere person, tid, sted og problem. Dette hjelper dem til å strukturere innholdet i teksten. (Engen 1998)*

Om forordet

► EB side 7

Alle elevbøkene i serien *Språket ditt* har et forord som formidler til elevene hva språk er, hva språket betyr for tilhørighet, og hvordan språket styrer vår adferd. Døve elever er i en særstilling da de skal ha en opplæring som gjør dem tokulturelle og tospråklige, og det med to språk som ikke bare skiller seg fra hverandre vokalt og grammatisk, men to språk som produseres og oppfattes gjennom ulike sansekanaler. Tegnspråk er et visuelt/gestuet språk som ikke har noen skriftform, men som vil være elevenes muntlige språk og redskapsspråk i alt arbeid i skolen. Norsk er et vokalt/auditivt språk som hele tiden vil være det skriftspråket elevene må formidle seg på. Det viktigste for

lærere blir å legge til rette for naturlige, motiverende og utviklende samtaler i klasserommet slik at elevene får en grunnleggende forståelse for de to språkenes funksjon i deres eget liv.

I verket trekkes det opp store perspektiver på språk og språkutvikling. Vi tror det er fornuftig å bruke god tid på å snakke med elevene om hvor viktig språket er som redskap til å kommunisere, men også hvor viktig språket er som kulturbærer.

Det daglige detaljarbeidet kan lett overskygge de store linjene, det er viktig å vite hva vi skal lære, men like viktig er det å vite hvorfor.

Kapittel 1

Meninger om mangt

► EB side 8–15 og LB side 55

Norsk for døve i L97 sier:

- Vi bruker språket for å forstå verda og for at andre skal forstå oss. Norsk er eit dugleiksfag (Innleiinga)
- Elevene skal erfare at skriving bidrar til tankemessig klargjøring, og vinne erfaring med arbeidet fra uklar idé til publisert tekst (Mål for mellomtrinnet)
- Elevene skal skrive for mottakere utenfor klasserommet og arbeide grundig med en tekst med vekt både på det estetiske i egen språkføring og på riktig rettskrivning og tegnsetting (Hovedmoment 7. klasse)

De to punktene i lærerveiledningen som omhandler muntlige kommunikative aktiviteter behandles i tegnspråkfaget.

Mål

- Å trene på å argumentere i skriftlige tekster
- Å finne argumenter, å vurdere argumenter i skriftlige tekster
- Å studere og vurdere leserinnlegg, skrive leserinnlegg
- Å føre loggbok
- Å arbeide med mottakerbevissthet

En målformulering: «Å studere bilder som meningsytring» behandles i tegnspråkfaget.

Oppgavetyper i elevboka

- Studere leserinnlegg
- Skriveoppgaver, leserinnlegg og logg

Fire oppgaver (1–4) behandles i tegnspråkfaget.

Øveboka, side 5

- Studieteknikk – finne opplysninger i tekst, svare på spørsmål

Elevene løser oppgave 1 som beskrevet i ØB.

Norsk og tegnspråk

Når elevene arbeider med valg av virkemidler i argumentasjon på tegnspråk og norsk, vil de erfare at vi

ofte tar i bruk de samme virkemidlene, men at de uttrykkes forskjellig i de to språkene. Det kan være virkemidler som å dokumentere kunnskap og bruke statistikk i sin argumentasjon. Andre virkemidler er å bruke eksempler, enkel språkbruk, peke på konsekvenser og komme med forslag til hva som kan bedre situasjonen.

I sin argumentasjon kan man ta i bruk språklige absolutter som *alle*, *bestandig*, *hver gang osv.*, men ønsker man å uttale seg mer forsiktig, bruker man språklige dempere som *noen*, *av og til*, *sjelden osv.* Man kan også ta i bruk forsterkere som for eksempel *fantastisk*, *voldsomt*, *veldig osv.* for å fremheve sin mening. Diskuter med elevene hvordan en overdreven bruk av språklige absolutter, dempere og forsterkere kan påvirke argumentasjonen.

Intensjonen ved argumentering vil være å påvirke, engasjere og overbevise andre om riktigheten i ens egne synspunkter. Hvordan man lykkes i dette, avhenger en del av hvilke virkemidler man velger å bruke i sin argumentasjon. Diskuter med elevene hva de vil oppnå med det de sier eller skriver.

I tegnspråkfaget skal elevene arbeide med argumentering i direkte og indirekte kommunikasjon, hvor de også skal arbeide med mottakerbevissthet i forhold til de to kommunikasjonsformene. Elevene skal trene på å uttrykke sine meninger i diskusjoner og debatter. De skal holde egne innlegg i debatter, og de skal lage argumenterende tekst til mottaker utenfor klasserommet. Elevene bør sammenligne språkbruken i diskusjoner og debatter med argumenterende tekster for å se om det tas i bruk forskjellige virkemidler og ulik språkbruk i direkte og indirekte kommunikasjon. En av oppgavene i dette kapitlet er at elevene skal vurdere dagens ungdomsprogram for døve. Hver enkelt elev lager et innlegg på tegnspråk der en redegjør for sine synspunkter. Dette kan sendes Døves Video. Denne oppgaven kan også trekkes inn i norskfaget ved at elevene lager følgeskriv til videokassetten som sendes.

I norskfaget skal elevene arbeide med skriftlig argumentasjon, hvor også mottakerbevissthet vil være sentralt. Elevene skal arbeide med å uttrykke sine meninger skriftlig. I dette arbeidet vil de ha behov for å diskutere både innhold og oppbygning av tekster.

Diskusjonene vil selvfølgelig foregå på tegnspråk, men regnes som en viktig aktivitet i norskfaget da det er skriftlige tekster som diskuteres. Oppgave 5 på side 13 i elevboka *Språket ditt 7. klasse* er eksempel på oppgave som må løses gjennom diskusjon på tegnspråk, men der diskusjonen er en viktig del av norsk-opplæringen.

Tema – kopling til andre fag

I tillegg til det som er beskrevet i LB, vil temaet kunne knyttes til Kunst og håndverk hvor elevene skal få erfaring med hvordan form, farge og komposisjon kan forsterke bestemte hensikter eller budskap i bilder. (L97 s. 200)

Sjangrene *argumentering* og *debatt* kan brukes i de fleste fag.

Arbeid med kapitlet

Elevene løser oppgavene 3 og 5–8 som beskrevet i EB. Oppgavene 1, 2 og 4 ivaretas i tegnspråkfaget.

Det kan arbeides parallelt med dette emnet i de to fagene. Som nevnt over er det viktig at elevene forstår forskjellen på muntlig og skriftlig argumentasjon.

Døve elever må få god innsikt i kommunikasjonsmodellen og forstå hvordan mottakere kan oppleve budskapet helt forskjellig alt etter egen språkkunnskap, kjennskap til sender, forståelse av i hvilken kontekst formidlingen skjer, og hvorvidt informasjonen er knyttet til direkte eller indirekte kommunikasjon. Ofte kan lærer knytte eventuelle problemer elevene får i dette arbeidet til manglende aktivt ordforråd hos elevene.

Lærer bør legge opp til en fast tid i hver norsktime til å arbeide med ord, ordbetydning og ordgjenkjen-

ning. Nye ord og uttrykk bør nedfelles i elevens egen ordbank. Manglende vokabular og manglende evne til å oppfatte nyanser i teksten hindrer døve elever i å forstå skrevet tekst og å selv uttrykke seg skriftlig.

I skriftlig argumentasjon er det en fordel at elevene kan bruke tekstbehandling hvor ulike visuelle uttrykksmåter kan bidra til å vise ulik argumentasjon – kursiv, understreking, fete typer, store/små bokstaver, tegn etc. La elevene arbeide med forskjellen på å skrive huskelapper til hverandre (for eksempel om møtetid, sted, aktiviteter) og å utforme et brev til en offentlig etat. Hvordan vil kunnskap om mottakere og mottakerbevissthet påvirke det skriftlige innholdet?

La elevene formulere et innlegg fra Elevrådet til skolens ledelse hvor innholdet er et ønske om en endring på en av skolens ordensregler.

I oppgave 7 i EB kan elevene for eksempel forfatte et innlegg til lokalavisen om hvordan de opplever at fritidstilbudene i kommunen er, spesielt til døve elever. La elevene komme med forslag til hvordan ting kan tilrettelegges, slik at de selv lettere kan være aktive i de tilbud som finnes.

Elevene skal også gi uttrykk for hva de selv mener om det de leser. I Lærers bok foreslås det at elevene skriver anmeldelser på lesestykker fra lesebøkene (bind 9 og 10).

«Hvordan man oppdrar en tenåring» og «Graffiti» (bind 9) finnes begge på CDen med ord, uttrykk og forklaringer på tegnspråk. Det samme gjelder «En liten o», «Trommespråket», «Mary Jane» og «Kremmerhuset» (bind 10).

Spesielt vil lesestykkene fra bind 10 være kilde til diskusjon og argumentering blant elevene. Innholdet kan med fordel knyttes til kapittel 17 hvor tema som holdninger og fordommer tas opp.

Kapittel 2

Skrivemappe

► EB side 16–19 og LB side 58

Norsk for døve i L97 sier:

- Elevene skal lære seg å lese og skrive norsk og bruke de muligheter til samhandling som språket gir. (Felles mål for faget)
- Gjennom egen skriving skal elevene kunne gi uttrykk for tanker, meninger og erfaringer og oppleve at de får tilbakemelding på det de vil formidle (Mål for mellomtrinnet)
- Elevene skal diskutere kriterier for tilbakemeldinger på tekst og kriterier for godt samarbeid under tema- og prosjektarbeid. De skal reflektere over egen skriveutvikling i ulike sjangrer og plukke ut noen tekster de er spesielt fornøyd med, og begrunne hvorfor (Hovedmoment 7. klasse)
- Elevene skal skrive for mottakere utenfor klasserommet og arbeide grundig med en tekst med vekt både på det estetiske i egen språkføring og på riktig rettskrivning og tegnsetting (Hovedmoment 7. klasse)

Mål

- Å lage et system for å ta vare på egne tekster
- Å evaluere egne (og andres) tekster
- Å studere egen utvikling

Oppgavetyper i elevboka

Lage skrivemappe

Norsk og tegnspråk

Mappevurdering er en aktuell arbeidsform både i tegnspråk og norsk. Hensikten med mappevurdering er å legge grunnlag for en undervisningsstrategi der elevene er aktive i sin egen læringsprosess, samtidig som metoden fungerer som et vurderingsredskap. I begge fag bør elevene selv bestemme om de ønsker at begrunnelsene, resultatene av responsrundene og egne refleksjoner skal nedtegnes skriftlig eller på tegnspråk.

Valg av språk kan variere fra gang til gang avhengig av hvilket språk elevene føler de uttrykker seg best på i forhold til det de vil formidle. Elevene kan diskutere hvorfor de noen ganger velger å nedtegne sine reflek-

sjoner på tegnspråk og andre ganger på norsk. Slike diskusjoner er viktige for å bevisstgjøre elevene deres tospråklighet.

Tema – kopling til andre fag

Mapper (som strategi og vurdering) har fram til 7. klasse mest vært brukt i forbindelse med logg og knyttet til skriveopplæring, men kan med fordel benyttes i fag som lesing, matematikk og samfunnsfag. Uansett fag skal en mappe vise elevens læring og metakognitive utvikling innen ett eller flere områder over en viss tid, som regel et halvår eller et helt år.

Det vises til eget avsnitt i innledningen. (*Mappevurdering*. Karin Taube 1998)

Arbeid med kapitlet

Gjennom arbeid i mappene skal elevene trenes i å gi begrunnelser for valg av tekster de ønsker å arkivere i mappene sine. De skal kunne beskrive resultater av responsrunder, responser fra andre på eget arbeid og egne responser på andres arbeid, og de skal kunne nedtegne egne refleksjoner.

I mappene vil man for eksempel kunne finne videoopptak av elevens egne refleksjoner, men det kan like godt være at eleven finner det tungvint å hele tiden gjøre opptak av eget tegnspråk og derfor velger å arkivere en skriftlig utgave av et refleksjonsarbeid.

På side 18 og 19 i EB dreier det seg om å gi respons på andres tekster. Det kan gjelde respons på andres skriftlige tekster eller respons på tegnspråktekster på video. Eleven kan diskutere og gi respons gjennom en skriftlig tilbakemelding eller gjennom et opptak av seg selv som vurderer en annens tegnspråktekst.

Gjennom slike vekslende aktiviteter mellom de to språkene vil elevene kunne diskutere med hverandre og lære til hvilke arbeidsoppgaver det er mest funksjonelt å bruke henholdsvis tegnspråk og norsk. Slike diskusjoner vil bevisstgjøre elevene i større grad på de to språkenes funksjonalitet, avhengig av oppgave og egen opplevelse av mestring. En forståelse av hvordan de to språkene fungerer for en selv, og i hvilke situasjoner man velger det ene eller det andre, er et steg mot funksjonell tospråklighet. For at en slik arbeidsform skal fungere, er det nødvendig med tett samar-

beid og planlegging mellom norsklærer og tegnspråklærer.

Elevene lager sin egen private skrivemappe/tegn-språkmappe som er en systematisk samling elevarbeider som viser innsats, framskritt og prestasjoner innen ett eller flere områder over en viss tidsepoke. Arbeidene skal vise elevens målsetning i faget gjennom årstrinnet. Denne kan også danne grunnlag for lærerens vurdering av elevens utvikling i faget. Bruk av mapper omfatter derfor både undervisningsstrategier og vurderingsredskap.

Viktig i denne sammenhengen er elevens målformuleringer for egen læring, bevisstgjøring og utvikling av evne til refleksjon over egen læring og vurdering av egne prestasjoner i relasjon til personlige og ønskelige mål. En elevmappe skal ikke bare gi et bilde av elevens læring, men også vise holdninger, interesser og metakognitiv utvikling. Arbeidet med map-pene skal fremfor alt gjøre elevene til aktive deltakere i egen læringsprosess.

Responsarbeid på andres arbeid bidrar til samarbeid hvor elevene skal undersøke, diskutere og vur-dere hverandres arbeider. Elevene skal trene seg i å gi tilbakemelding på andres arbeider, og i dette arbeidet må elevene bli enige om felles kriterier for tilbakemel-

ding på tekster. Hva gjør en tekst til en god tekst, og hva bidrar til at en tekst blir vanskelig å forstå eller oppfatte?

Like viktig er det at elevene trenes i å skille mellom produkt og person. Hvilke kriterier skal legges til grunn for et godt samarbeid mellom elevene i tema- og prosjektarbeid? Slike diskusjoner vil øke elevenes forståelse for sosial samhandling og dermed utvikle denne evnen.

Bruk av mapper som ikke bare inneholder skolear-beider, men også viktige ting fra elevens fritid, bidrar til at den enkelte elev opplever at livet utenfor skolen også er viktig. Det gjør det mer meningsfullt å være på skolen – å være i en læringsprosess.

Elevene skal få noe erfaring med å bruke elektroniske medier til å produsere og publisere tekster. Å lage skrivemappe med undermapper på data er en god måte å strukturere eget arbeid på. Like ens å lære seg funksjoner som bidrar til automatisk innholdsforteg-nelse med sidehenvisning og med fotnotefunksjon.

Når bruk av mapper introduseres ved starten på sko-leåret, er det viktig at elevene deltar i planleggingen om hvordan denne arbeidsmåten skal tilrettelegges i deres klasse.

Kapittel 3

Tid

► EB side 20–23 og LB side 59

Norsk for døve i L97 sier:

- Elevene skal ha noe kunnskap om hvilke muligheter medier gir til å samhandle med andre (Mål for mellomtrinnet)
- Elevene skal få erfaring med noen måter for tekstbinding på setnings- og tekstnivå (Hovedmoment 7. klasse)

Mål

- Å lære om hvordan tid er uttrykt i tekst
- Å lære om tidsmarkører

Oppgavetyper i elevboka

- Analysere tekst
- Studere tekstmarkører
- Samle ordregister for tidsmarkører
- Skriveoppgave, fremtidstekst og fortidstekst

Oppgavene 1–5 kan løses som skissert i EB. Tegnspråk brukes som redskapsspråk i alle muntlige aktiviteter i norskundervisningen.

Øveboka, side 6–8

- Verb i infinitiv, og/å
- Rettskriving – avskrift
- Tidsmarkører

Elevene løser oppgavene 2–8 som beskrevet i ØB.

Norsk og tegnspråk

Tegnspråk og norsk har uttrykk som for eksempel; I–DAG, SNART, NÅ, FEM MINUTTER ETTERPÅ, EN TIME SIDEN osv. som markerer tid. Vi bruker også tidsmarkørene til å skape en sammenhengende tekst. Viktige forskjeller på tegnspråk og norsk er at verbene i norsk bøyes i tempus, mens verbene i tegnspråk kan ta aspektbøyning. Aspekt er en grammatisk kategori som blant annet er knyttet til om en handling betraktes som et avsluttet hele, eller som noe som er i gang (perfektiv/imperfektiv). Andre aspekt er for eksempel iterativ: gjentatt handling.

Eksempel:

Handlingen betraktes som avsluttet: Han har lest boka.

Handlingen betraktes som uavsluttet: Han satt og leste i boka, da ...

Gjentakende handling: Han leste i boka nå og da.

Forskjellen på norsk og tegnspråk er at tegnspråk kan uttrykke aspektuelle distinksjoner ved bøyning av selve verbet. Dette bør vektlegges i den kontrastive undervisningen.

På tegnspråk angis som regel tidsrommet en handling foregår i, med en tidsmarkør helt i begynnelsen av en setning eller en fortelling. Dette tidsrommet gjelder da frem til ny tid blir angitt. Forteller vi om noe som skjer nå, blir tiden markert hvis tiden er viktig i forhold til det en vil formidle. I dette kapitlet bør elevene se på aspektbøyning av verb der en handling avbrytes, eller at en handling avbrytes idet den skal til å starte, da dette markerer at det skjer en endring på et bestemt tidspunkt i selve handlingen. Dette er eksemplifisert på elevvideo 1: (0:46:00) og (0:46:10), se også side 26–28 i veiledningen for forklaring på eksemplene.

Når elevene i norskfaget skal jobbe med tidsmarkører, er det viktig at elevene kjenner uttrykksmåter på tegnspråk som vist i eksemplene ovenfor. Dette vil på norsk bli uttrykt ved bruk av tidsmarkører. Her er et forslag til oversettelser til norsk som viser dette:

Elevvideo 1: (0:46:00)

«**Idet (akkurat da, i samme øyeblikk som)** jeg skulle begynne å skrive, gikk lyset.»

Elevvideo 1: (0:46:10)

«**Da (mens)** jeg satt og skrev, gikk lyset.»

Når elevene arbeider med markering av tid og bruk av tidsmarkører for å skape en sammenhengende tekst, kan de få i oppgave å oversette/gjenfortelle tegnspråktekster til norsk og omvendt. Elevene blir mer bevisst betydningene idet de begynner å oversette mellom språk, de må sammenligne, de blir oppmerksomme på nyanser. Slik kan tilegnelse av et fremmedspråk bane vei for å bevisstgjøre eget mors-

mål. Morsmålet blir da forstått som et særtilfelle av et større språkssystem. Eleven begynner å generalisere morsmålet språklige former. Og gjør en det, blir en seg bevisst sine egne språklige operasjoner og lærer å beherske dem. (Bråten 1996, s. 59)

Det er imidlertid viktig å være bevisst på at kunnskap om tegnspråk og tegnspråkets oppbygging og struktur, og sammenligning med norsk skriftspråk, ikke automatisk fører til utvikling av norsk hos elevene.

I tegnspråkfaget foreslås det i dette kapitlet at elevene oppretter kontakt med elever på døveskoler i Norden. Diskuter med elevene om det kan være en idé å først ta skriftlig kontakt med de aktuelle døveskolene for å spørre om de har lyst til å ha et samarbeidsprosjekt med dere. Hvis elevene føler det naturlig at den første kontakten gjøres skriftlig, må de avgjøre om de skal sende brev, elektronisk post, bruke teksttelefon eller faks den første gangen de henvender seg til døveskolene.

Tema – kopling til andre fag

I samfunnsfag/historie vil elevene kunne studere bruk av tidsmarkører (verbtider) i tekster som gjennomgående beskriver ulike tidsepoker.

Arbeid med kapitlet

I hovedmoment for 7. klasse står det at den døve eleven skal lese høyt i ulike situasjoner. Tor Fretheims bøker anbefales til høytlesing på dette trinnet.

En *Vær varsom-plakat* er nødvendig når døve elever skal lese høyt. Dette bør ikke skje i påhør av hørende elever der hvor døve får sin opplæring i samme klasse som hørende elever, men være en del av arbeidet i en-til-en-situasjon (lærer–elev) og som del av arbeidet med artikulasjon og munnnavlesning.

For døve elever i døveskoler vil høytlesing ikke oppleves meningsfullt verken for leseren eller tilhørerne.

Læreren bør også her konsentrere dette arbeidet til en-til-en-situasjoner og til taletrening/munnnavlesning.

Det er svært viktig at døve barn får oppleve naturlige og meningsfulle situasjoner med norsk talespråk i en en-til-en-situasjon. Erfaring viser at døve barn blant mange ulike metoder også bruker «sin indre artikulasjon» i ordgjenkjenning eller produksjon.

Verbbøyning er vanskelig for døve barn slik også forståelse og bruk av alle funksjonsord er det. Lærer må vurdere hvorvidt den enkelte elevs kunnskaper i norsk består av avgrensede områder av innholdsord og uten

bruk av funksjonsord og kategorier av disse. Hva den døve eleven oppfatter i lesing av norsk, er helt avhengig av i hvor stor grad eleven har utviklet en indre setningsstruktur hvor ord med lite semantisk innhold inngår.

Oversettelse mellom to språk er ikke enkelt for noen. Det betinger stor grad av språkkunnskap på begge språk. Elevene bør likevel arbeide med enkle oversettelser mellom norsk og tegnspråk, helst egne tekster.

Forslag til andre aktiviteter

En av målsetningene i L97 er at elevene skal ha kontakt med døveskoler i Norden via videobrev. Likeens skal elevene tilegne seg kunnskaper om muligheter medier gir til samhandling med andre.

Gjennom kontakt med andre skoler i andre land vil elevene kunne bestemme hvilket språk kontakten skal gjennomføres på. Mest sannsynlig vil elevene kommunisere via videobrev, men mye av kontakten vil også kunne skje via e-post og Internett. Ofte fungerer dette som motivasjonsfaktorer for skriftlig kommunikasjon.

Etter hvert vil også billedtelefon være tilgjengelig for slik kontakt.

Utvikling av egen hjemmeside vil være en naturlig aktivitet for klassen slik at også andre kan besøke denne. Det kan bety opprettelse av kontakt med hørende klasser andre steder. Gjensidig informasjon om eget språk og kultur gjennom vennskapelige aktiviteter øker kunnskapen om og forståelsen for det mangfold vårt samfunn består av.

I forlengelsen av en klassekontakt, kan enkelte elever opprette en mer personlig kontakt og «chatting»-steder er tilgjengelig på Internett for slike aktiviteter.

I tegnspråkfaget foreslås det arbeid med en annen vinkling på begrepet tid. Også i norsk kan man med fordel snakke om tidsbegrepet knyttet til hverdagstale om hvordan vi opplever tid. Vi snakker ofte om at «tiden går så fort» eller «tiden fløy», og hva betyr det «å ha god tid» kontra «dårlig tid»?

Hvordan forholder vi oss i vår kultur til slike tidsbegreper, hvordan styrer disse begrepene vår hverdag? La elevene diskutere dette.

Fra *Leseboka for grunnskolen bind 9* kan det passe å bruke for eksempel «Den siste brikken» for å studere bruk av verbtider i tekst. Her veksler det hele tiden mellom ulike tider. Stykket finnes på CDen over lesestykker som har fått tegnspråkforklaringer på ord, uttrykk og setninger.

Kapittel 4

Maursider – grammatikk; verb

► EB side 24–25 og LB side 64

Norsk for døve i L97 sier:

- Elevene skal utforske oppbygningen og bruken av det skriftlige språket og lære nyttige begreper for å snakke om språk (Mål for mellomtrinnet)
- Sammenligne tegnspråk og norsk i arbeid med ordklassene i tilknytning til tekster, og legge vekt på hva de kan brukes til i språket (Hovedmoment 7. klasse)
- I lese- og skriveopplæringen må elevene få bruke sin kunnskap om førstespråket for å forstå oppbygging av norsk. Viktige emner må tas opp parallelt i fagene norsk og tegnspråk, og oversettelsesarbeid og sammenligning av språkene blir en viktig arbeidsmåte gjennom hele skoleløpet (kontrastiv undervisning) (Arbeidsmåter i faget s. 11)

Mål

- Å lære om verbet; verbets tider, sterke og svake verb, hovedverb og hjelpeverb
- Å lære om bøyning av verb
- Å lære å bruke ordlista

Oppgavetyper i elevboka

- Ordlisteoppgaver
- Verbbøyning
- Samtale om verb

Elevene løser oppgavene 1–7 som beskrevet i EB.

Øveboka, side 9–11

- Verbets tider
- Presens partisipp
- Rettskriving – ord på -ende
- Sterke og svake verb
- Hovedverb og hjelpeverb

Elevene løser oppgavene 9–21 som beskrevet i ØB.

Arbeid med kapitlet

Maursidene gir trening i grammatikk og ortografi, og vil komme med jevne mellomrom utover i boka. Disse sidene er mer eller mindre forbeholdt norskopplæringen, og vil ikke på samme måte finnes igjen i tegnspråkfaget. Emnene vil der behandles i andre sammenhenger, men i lærerveiledningen i norsk vil det i kapitlene hvor overskriften *Norsk og tegnspråk* finnes, gis informasjon om de to språkenes grammatiske likheter/ulikheter.

I tekstutdraget av «Askeladden som kappåt med trollet» (Kopieringsoriginal 1) er det enkelte ord og uttrykk som kanskje må forklares spesielt. Læreren bør sjekke om elevene forstår ord og uttrykk som i dette utdraget har en dobbel betydning, f.eks.:

til gården hørte en stor, god skog

– gutten la hjem igjen

– han tok til sprangs

– han svarte ikke større på det

La elevene nedtegne slike ord i sine ordbøker/ordbank og samle ukjente ord og uttrykk etter hvert som de møter dem i undervisningen.

Slike ord og den semantiske forståelsen trenes best i naturlige samtaler hvor eleven får god forklaring på ordbetydningen, men også hvor eleven får trening i å gjenkjenne gjennom mange ulike tilnærminger, for eksempel gjennom helordmetoden, fingerbokstavering (en-/tohåndalfabetet), artikulasjon (ytre – indre) og trening i å oppfatte rytme i norske setninger.

Det er viktig at eleven får god trening i å forstå de formelle relasjonene et ord har med andre ord i en setning. Ord opptrer i setninger, og eleven må tilegne seg syntaktisk grunnlag for å forstå språk. Isolert kunnskap om ulike ords klassifisering i klasser gir ikke eleven forståelse for abstrakte begreper som ordklasser og ordfunksjoner.

Kopieringsoriginal 2 gir mange muligheter til å arbeide med ordlister og trening i å forstå hvordan man slår opp i slike, og hvilke opplysninger man kan finne om de enkelte ord.

Kapittel 5

Fortelling – personbeskrivelse

► EB side 26–31 og LB side 67

Norsk for døve i L97 sier:

- Gjennom litteraturen vil elevene få del i en forestillingsverden som ligger under og gir dybde til det språket vi bruker i vår hverdag (Innledningen, s. 10)
- Et språk er ikke bare ord og begreper, det følger regler og har en grammatikk som også er et hjelpemiddel for å lære andre språk (Fagets plass i skolen)
- Mellomtrinnet vil være sterkt preget av arbeidet med språklæring, leseteknikk, leseforståelse og lesefart, og elevene må få utvikle disse ferdighetene til et godt verktøy som setter dem i stand til å trenge i dybden i forståelse og opplevelse av litteratur når de kommer til ungdomstrinnet (Arbeidsmåter i faget)
- Elevene skal lære å utnytte de muligheter ulike sjangrer gir av uttrykksformer (Mål for trinnet)
- Elevene skal sammenligne tegnspråk og norsk i arbeid med ordklassene (Hovedmoment 7. klasse)

Mål

- Å aktivisere bruken av personbeskrivelser i elevtekstene
- Å studere personbeskrivelser i litteraturen

Oppgavetyper i elevboka

- Studere personbeskrivelser i tekst
- Samle ord og uttrykk som beskriver personer
- Skriveoppgaver, lage personbeskrivelser, flette personbeskrivelser inn i tekster
- Litterære samtaler

Elevene løser oppgavene 1–13 som beskrevet, med unntak av oppgave 6.

Øveboka, side 12

- Pronomen – personlige pronomen, eiendomspronomen, påpekende pronomen, relativt pronomen, spørrepronomen

Elevene løser oppgavene 22–24 som beskrevet i ØB.

Norsk og tegnspråk

Elevene skal arbeide med personbeskrivelse som virkemiddel i fortellersjangeren. Både i norsk og tegnspråk skal elevene arbeide med personbeskrivelser basert på utseende, klær, oppførsel, indre egenskaper, væremåte.

Det er viktig at elevene i begge fag jobber med egen tekstskaping hvor de spesielt har fokus på personbeskrivelser. Elevene bør lage varierte fortellinger, f.eks. kan fortellingene være spennende, morsomme, triste, hverdagslige osv. Sammenlign fortellingene og se om personbeskrivelsene blir noe forskjellig, avhengig av hvilken stemning man ønsker i fortellingen. Hvordan beskrives heltene i fortellingene i motsetning til skurkene?

Elevene kan også sammenligne tegnspråktekster med skriftlige tekster og studere hvilke ord-/tegnklasser som er fremtredende ved personbeskrivelser i de to språkene.

Gjennom å sammenligne ulike ord-/tegnklasser, ulike uttrykk og modifikasjoner av disse, økes elevenes bevissthet om hva det er i de to språkenes lingvistiske struktur som fyller ulike funksjoner i språkene.

Eks.:

- «Jenta hadde en *skrikende* orange kjole.» På norsk må man bruke ordet skrikende med den sterke valøren ordet har, mens man på tegnspråk kan bruke tegnet for skrikende og modifisere uttrykket gjennom bruk av ikke-manuelle komponenter.
- «Han går bestandig fort.» På norsk står adverbet alene og uttrykker noe spesielt ved personen. På tegnspråk kan dette formidles ved at verbet modifiseres. Elevene kan studere hvordan lokalisasjon på tegnspråk gir mer informasjon til personbeskrivelsene. Elevene bør også sammenligne norske og tegnspråklige uttrykk i personbeskrivelser. Hva betyr de, og hvordan uttrykkes dette ulikt på de to språkene?
- «Anita hadde blå jakke hvor den ene lommen var revet i stykker.» På tegnspråk vil vi få vite hvilken lomme som var revet i stykker, og hvor på jakken lommen sitter. Elevene kan prøve å legge inn disse opplysningene i den skriftlige teksten. Hva synes elevene da om den skriftlige beskrivelsen?

Eks.: «Anita hadde blå jakke hvor lommen på høyre side nede ved jakkekanten var revet i stykker.»

Norsk har mange ord som beskriver mennesker, men som ikke kan oversettes direkte til et tegn på tegnspråk. På side 27 i elevboka til *Språket ditt 7. klasse* er det noen eksempler på personbeskrivelser. Her brukes det ord som *fyrstikklegger*, *halmgult hår*, osv. Hvordan vil elevene uttrykke dette på tegnspråk? Og hva med mer faste uttrykk som beskriver mennesker, som f.eks. «de levde fra hånd til munn»?

Tegnspråk har selvfølgelig også tegn som ikke lar seg direkte oversette til norsk. Elevene kan oversette korte fortellinger fra tegnspråk til norsk og omvendt. De vil helt sikkert møte på tegn og ord som ikke lar seg oversette direkte. Kanskje opplever de at de må tilføye noe informasjon eller utelate noe informasjon i den oversatte teksten.

Tema – kopling til andre fag

Historiedelen i 7. klasse omfatter samfunnsutviklingen i Norden og Europa fra slutten av mellomalderen og frem til ca. 1750. Her vil elevene møte mange kjente historiske personer og beskrivelser av disse. Det vil være naturlig å trekke inn arbeidet med personbeskrivelser fra norskfaget i samfunnskunnskapsfaget. Kjente personer som Martin Luther, Gutenberg, Columbus, Peter den store beskrives på ulike måter i litteraturen.

Det kan også med fordel kobles til personbeskrivelser i KRL. Det kan være nyttig å se på hvilke krav til generalisering det er i faktatekster, sammenlignet med hvordan man beskriver en bestemt person.

Arbeidsoppgaven i Kopieringsoriginal 3 knytter temaet til kunst og håndverksfaget hvor ett av hovedmomentene dreier seg om å utvikle elevenes evner til å visualisere egne ideer gjennom enkle skisser og få erfaring med hvordan form, farge og komposisjon kan forsterke bestemte hensikter eller budskap i bilder.

Arbeid med kapitlet

Oppgave 6 i elevboka egner seg ikke for døve elever. Døve elever vil ikke kunne beskrive stemmekvaliteter, men noen kan ha dannet seg en abstrakt forestilling om hvordan ulike stemmer oppleves. Det er her viktig at lærer snakker med eleven og viser forståelse for at denne oppgaven vanskelig kan gjennomføres. Det er imidlertid viktig at døve barn lærer at kvaliteten på stemmer i ulike følelsesmodus varierer.

Elevene skal også arbeide med egen stemmekvalitet og eksperimentere med forskjellene mellom tonehøyde og stemmestyrke. (Hovedmoment 7. klasse)

Arbeid med personbeskrivelser gir rike muligheter til å arbeide med abstrakte begreper som ofte er vanskelig for døve elever. Gjennom arbeid med personers beskrivelse av seg selv kan en fokusere på sammenhengen mellom følelser, meninger og uttrykk for disse.

Det åpner også for å arbeide med det å ta en annens perspektiv, og å sette seg inn i en annens virkelighet og situasjon.

I Kopieringsoriginal 3 presenteres et utdrag av teksten til «Den lille pige med svovelstikkerne» på originalspråket. Kopieringsoriginal 3 B (side 74 i denne boka) er en norsk oversettelse slik at lærer kan velge hvilket språk elevene skal lese teksten på. Elevene kan sammenligne norsk og dansk og finne ulikheter mellom disse to språkene. Ellers finnes eventyret på tegnspråkvideoen *Julefortellinger* produsert av Døves Video. Det finnes også et eksemplar av eventyret fra *Tegnsatt* 1992. Her får elevene muligheter til å sammenligne personbeskrivelser på tegnspråk og på norsk.

Elevene kan bruke lesestykker fra lesebøkene for å studere personbeskrivelser. Både «Heltene er mette» og «Silas og den sorte hoppen» fra bind 9 har rike personbeskrivelser – disse stykkene finnes også på CDen hvor ord og uttrykk oversettes eller forklares på tegnspråk. Her er det muligheter til å sammenligne norske og tegnspråklige uttrykk knyttet til personbeskrivelser. Det samme gjelder lesestykkene «Trommespråket», «Kremmerhuset», «Pelle og Proffen» og «Mannen med fyrstikkene» fra bind 10. Også disse finnes på CDen med oversettelser og forklaringer på tegnspråk.

Kapittel 6

Sakprosa

► EB side 32–39 og LB side 73

Norsk for døve i L97 sier:

- Elevene skal lese og samtale om et bredt utvalg av tekster, også elevtekster, og lære å utnytte de muligheter ulike sjangrer gir av uttrykksformer (Mål for mellomtrinnet)
- Gjennom egen skriving skal elevene kunne gi uttrykk for tanker, meninger og erfaringer og oppleve at de får tilbakemelding på det de vil formidle (Mål for mellomtrinnet)
- Elevene skal bli kjent med et bredt utvalg av skjønnlitteratur og sakprosa (Mål for mellomtrinnet)
- Elevene skal arbeide med sakprosa, finne begrunnelser og forklaringer i det de leser, bruke det i egen skriving og gi hverandre tilbakemelding (Hovedmoment 7. klasse)
- Elevene skal øve på å gjøre seg forstått overfor hørende som ikke kan tegnspråk, for eksempel ved å forklare noe (Hovedmoment 7. klasse)

Mål

- Å gi kunnskap om sakprosa og skjønnlitteratur og plasseringen i biblioteket av disse to hovedsjangrene
- Å se på visse sjangertrekk ved sakprosa
- Å studere en fagtekst med fagspråk (artikkel)
- Å skrive en artikkel

Målformuleringen – å holde foredrag – gjennomføres i tegnspråkfaget.

Oppgavetyper i elevboka

- Litterær samtale
- Skriveoppgave

Med unntak av oppgave 8 løser elevene oppgavene 1–9 som beskrevet i EB.

Øveboka, side 13–14

- Studieteknikk – finne opplysninger i tekst
- Bruke oppslagsbøker
- Alfabetisering

Elevene løser oppgavene 25–30 som beskrevet i LB.

Norsk og tegnspråk

Elevene skal i begge fag arbeide med å lage meningsbærende tekster innenfor sakprosa. Dette innebærer at de må beherske visse sjangertrekk. Når elevene skal bli kjent med karakteristiske språktrekk ved sakprosa, kan det være hensiktsmessig å sammenligne sakprosa med skjønnlitterære tekster, spesielt fortellingen. Hva er det som skiller sakprosa fra andre sjangrer? Hva betyr begrepene fakta og fiksjon?

Elevene skal studere sakprosa og selv lage egne tekster. Når elevene skal lage sakprosa, vil de ha behov for å samle inn stoff om det tema de har valgt. I tegnspråkfaget må de hente en del informasjon fra skriftlige kilder, da det i dag ikke finnes så mye kildemateriell på tegnspråk. I norskfaget vil diskusjonene rundt de temaene de arbeider med, føres på tegnspråk. Her blir altså skriftlig norsk et redskapsfag i tegnspråkfaget og tegnspråk blir et redskapspråk i norskfaget.

I norskfaget er det satt fokus på generalisering, avsnitt og temasetninger, fagterminologi, bilder knyttet til sakprosa og at sakprosa ofte står i presens. Den muntlige formen som for eksempel foredrag vil bli ivaretatt i tegnspråkfaget.

I tegnspråkfaget arbeider også elevene med generalisering og avsnitt og temasetninger. En forskjell på fortellingen og sakprosa i norsk er at fortellingen ofte står i preteritum, mens sakprosa ofte står i presens. Elevene vil ikke finne tilsvarende forskjeller mellom fortellingen og sakprosa på tegnspråk, da verbene ikke bøyes i tempus. På tegnspråk (som i norsk) vil elevene finne forskjeller på bruk av tidsmarkører i fortellingen og sakprosa. I fortellingen er tidsrekkefølgen på hendelser en viktig del av tekststrukturen mens sakprosa som oftest har en annen tekststruktur.

Norsk tegnspråk har ikke tegn og uttrykk for fagterminologi i det omfanget som vi finner i norsk. Årsakene til dette er flere. Tidligere var ikke tegnspråk et fag i skolen, og det ble i liten grad brukt som undervisningsspråk. Tegnspråk har ikke en skriftlig form. Fagterminologi møter vi oftest når vi studerer, og da spesielt i faglitteraturen. Før var det få døve som tok høyere utdanning. Det betyr at språket i liten grad har utviklet tegn og uttrykk knyttet til ulike fag-

områder. Døve elever får i dag undervisning i og på tegnspråk, og flere og flere døve tar nå høyere utdanning. Det har skjedd en interessant utvikling de siste årene ved at det dannes språkmiljøer som gjør at det utvikles tegn og uttrykk innenfor ulike fagområder.

Tema – kopling til andre fag

For døve elever er det svært viktig at norsk blir et funksjonelt redskapsfag for alle andre fag det er behov å uttrykke seg på, det være seg resultatet av et prosjektarbeid eller av temaorganisert undervisning. Når sluttproduktet er en artikkel, et innlegg eller en prosjektbeskrivelse, fungerer norsk som redskapsfag samtidig som elevene lærer spesifikke norskferdigheter.

Arbeid med kapitlet

Oppgave 5 handler om å finne fagterminologi som brukes innenfor ulike yrker og hobbyer. Tilgang til elektronisk tegnordbok (som er under utvikling) vil være et godt hjelpemiddel i dette arbeidet.

Oppgave 8 – å holde foredrag – legges til tegnspråkfaget. Døve elever kan ha vanskelig for å holde foredrag på talespråk. Det betyr ikke at ikke døve elever skal få øvelse i å gjøre seg forstått på talespråk til andre som ikke behersker tegnspråk. Det er nødvendig med *vær varsom-plakat* her. Det er forskjell på å holde foredrag og å gjøre seg forstått gjennom daglig kommunikasjon.

Døve elever skal også få erfaring i å ta ordet i en forsamling og å holde foredrag, oppgaver rundt dette vil finnes igjen i tegnspråkfaget. Døve elever som ønsker å prøve seg på foredrag på talespråk, gis selvfølgelig alle muligheter til det. Det vil oppleves uaktuelt i en klasse med døve elever, men i en skole hvor en døv får sin opplæring sammen med hørende elever, kan det oppleves som en utfordring. Her er det nødvendig med individuell tilpasning.

I arbeidet med å forstå forskjellen på fakta (sakprosa) og fiksjon (fortelling) knyttes arbeidet til språkkunnskap om spesielt verb og verbets tider. I dette arbeidet er det viktig at lærer i starten velger ut stoff hvor disse to sjangrene er tydelige og lett kan skilles fra hverandre og defineres som den ene eller den andre. Etter hvert som eleven behersker forskjellen, kan en innføre tekster hvor fiksjon og fakta er blandet (faksjon). Da det er vanskelig å skille hva som er hva i slike skriftlige arbeider, kan det være lurt å trene på dette ved hjelp av læringsstrategier som f.eks. «nøkkelord-stikkord» og «læresamtaler». (Læringsstrategiprojektet i Rogaland, Senter for leseforskning 1997–98).

Elevene leser teksten og noterer de mest sentrale ord og uttrykk i teksten for å diskutere med hverandre om innholdet er faktastoff eller fortellerstoff. (Opp-

gave 1 og 2 – Forskjell på fakta og fiksjon). I dette arbeidet vil aktiv bruk av skrivemappene være et godt hjelpemiddel.

I kopieringsoriginal 4 skal elevene definere hva som er fakta, og hva som er fiksjon, bare ved å lese boktitler. «Læresamtale» kan med fordel brukes til å løse slike oppgaver. Det er ikke sikkert det er nødvendig å følge helt den strukturerte strategien, kanskje er det nok bare med en førsamtale – dvs. elevene diskuterer titlene på bøkene og forteller hverandre hva de tror teksten i bøkene handler om, og begrunner sine antakelser.

I arbeidet med Kopieringsoriginal 5 er det viktig at elevene lærer å bruke læringsstrategier som kan lette forståelsen, for eksempel gjennom arbeid med tankekart. Her er det en ferdig tekst, men strukturen i tankekartarbeid kan hjelpe eleven å systematisere teksten slik at det blir lettere å se hva som hører inn under ulike avsnitt, overskrifter og undertitler.

I oppgave 4 i EB skal elevene studere plansjen over tårnfalken og beskrive fuglen for hverandre. La elevene finne bilder av andre fugler og diskutere om ordene er generelle og kan beskrive andre fugler. Her kan man sammenligne med tegnspråk og se hvordan mange av disse begrepene vil bli peketegn og ikke knyttet til andre konkrete, meningsbærende tegn.

I *Leseboka bind 9* side 142 kan elevene lese en faktabeskrivelse av raven. Sammenlign de to fuglebeskrivelsene og vurder hva som er likt, eventuelt om noe er forskjellig i måten disse er beskrevet på. Hva er tatt med i beskrivelsen av tårnfalken som ikke er tatt med i beskrivelsen av raven?

I oppgave 6 skal elevene endre verbene i artikkelen om tårnfalken. Det vil fortsatt være en artikkel, men i ny språkdrakt (skrevet i preteritum) vil innholdet endre seg helt fra en sakprosa tekst som beskriver en levende fuglerase, til en som dreier seg om en utdødd fuglerase.

Kopieringsoriginal 6 legger opp til oppgaveløsning hvor teksten er systematisert i avsnitt og med undertitler. Elevene skal selv omforme teksten i artikkelform. Det vil være åpent hvorvidt elevene velger sakprosa eller fiksjon eller kombinerer og kommer ut med en artikkel av typen faksjon. I et slikt arbeid kan bruk av skrivemappe lette elevens forståelse av hva han/hun kan, hva det ønskes kunnskap om, og hvordan denne kunnskapen skal innhentes. (Se kapittel *Skrivemappe* i innledningen til LB)

Andre sakprosa tekster kan finnes i begge lesebøkene der henholdsvis «Elgen – kongen i skogen» og «Barn av Hiroshima» og «Fjellet som drap» alle er å finne på CDen med tegnspråkforklaringer og oversettelser av ord og uttrykk som elever på dette klassetrinnet har plukket ut som vanskelige og/eller uforståelige.

Kapittel 7

Maursider – rettskriving

► EB side 40–41 og LB side 81

Norsk for døve i L97 sier:

- God leseferdighet, sikker skriftlig kompetanse og kjennskap til norsk kultur og samfunnsliv har stor betydning for muligheten til å delta aktivt i det norske samfunn (Fagets plass i skolen, s. 10)
- Elevene skal skrive for mottakere utenfor klasserommet og arbeide grundig med en tekst med vekt både på det estetiske i egen språkføring og på riktig rettskriving og tegnsetting (Hovedmoment 7. klasse)
- Elevene skal få noe erfaring med å bruke elektroniske medier til å produsere og publisere tekster (Hovedmoment 7. klasse)
- Elevene skal finne ord av engelsk opphav i norsk og prøve å finne norske synonymmer (Hovedmoment 7. klasse)

Mål

- Å arbeide med rettskriving
- Å finne skrivefeil i tekst
- Å øke kunnskapen om bruk av elektroniske medier

Oppgavetyper i elevboka

- Samtale
- Bruke retteprogram
- Pararbeid
- Skriveoppgave

Oppgavene i EB kan løses som beskrevet, men oppgavene 1 og 4 egner seg ikke spesielt godt for døve barn.

Øveboka, side 15

- Rettskriving – rette tekster

Elevene kan gjøre oppgavene 31–33 slik de er beskrevet i ØB, men dette er vanligvis ikke feil døve barn gjør. Tren på å skrive ord som ordbilder. Elevene trenger opplæring i hvordan man bruker ordlister. De må lære hvilken informasjon ordlistene gir, med hensyn til ordklasser, bøyninger, ords meningsbærende elementer osv. Bruk ordlista flittig.

Tema – kopling til andre fag

Elevene må lære innhold/betydning og skrivemåte av ord (fagterminologi) i alle andre fag.

Arbeid med sammensetning av ord, og studer hvordan ulike uttrykk kan bety det samme, f.eks. «et fotballag som er umulig å slå» = «et uslåelig fotballag» eller «ei bok som er lett å lese» = «ei lettelest bok». Finn eksempler i tekster i andre fag.

Elevene studerer og diskuterer hvordan vi danner sammensatte ord og tegn på henholdsvis norsk og tegnspråk. Elevene kan for eksempel finne sammensatte tegn hvor de manuelle komponentene ikke påvirker den orale komponenten. Kan vi endre rekkefølgen på sammensetning av ord og tegn uten at betydningen endres?

Arbeid med kapitlet

Det er viktig for både lærer og elever å være bevisste på at alle samtaler (snakk sammen-oppgaver) i norskfaget, både om innhold og struktur, i utgangspunktet skjer på tegnspråk, hvor tegnspråket fungerer som redskapsspråk for å kunne diskutere norsk.

I 7. klasse kan det være aktuelt å øve på meningsfulle samtaler (meget korte økter) mellom lærer og elev på norsk talespråk. Da inngår «samtalen» som del av et strukturert opplegg i artikulasjon, munn-avlesning og et eventuelt høretreningsprogram. Her er det nødvendig med individuell tilpasning.

Oppgaver av type 1 og 4 i EB egner seg dårlig for døve elever. Døve elever har sjelden ortografiske skrivefeil koblet til lyd, da de som oftest lærer ord som ordbilder. Det blir viktig å arbeide med orddanning som har stor betydning for leseferdighetene og egenproduksjon. Se eget avsnitt i innledningen (orddanningslære og tekstskaping).

Det er kunnskap om syntaks og struktur som volder døve elever de største problemene.

Forskning viser at døve barns syntaktiske utvikling går langsomt, men at den skjer på samme måte som hos hørende barn. Et problem er at de komplekse setningsstrukturene som er nødvendig for forståelse av skriftlig språk, utvikles sent hos døve barn. Derfor er det viktig at det fokuseres på setningsbygning, setningsstrukturer og syntaks gjennom naturlig bruk av

språket i kommunikasjonssituasjoner. Manglende kompetanse i å bruke funksjonsord og -kategorier har store konsekvenser for lesing og skriving, da disse ordene sammen med tidsmarkører (verbbøyning) er sentrale for utvikling av både den indre setningsstrukturen og tekstkohesjonen.

Noen elever (de som har en hørselsrest og skiller noe på lyd), kan i større eller mindre grad arbeide med oppgavene slik de er beskrevet i EB. De andre kan arbeide med oppgaver som foreslått under.

- 1 Elevene arbeider med en tekst de selv har produsert, og diskuterer med hverandre om noe er feil av typen: funksjonsord, tidsmarkører, ordplassering, endelser, tegnsetting osv.
- 2 Bruk scanner eller skriv inn egen tekst på datamaskin. Gjør rettingene ved hjelp av retteprogram, og tren tekstbehandlingsfunksjoner.
- 3 Tren på nye ord/begreper og deres skrivemåte – arbeid med orddanningslære.
- 4 Finn ord av engelsk opphav i norsk, tren på uttale av disse slik at munnstillingen blir kjent, og finn norske synonymmer.
- 5 Kan gjennomføres slik den er beskrevet.
- 6 Oppgaven kan løses slik den er beskrevet.

Døve barns vansker med å lære norsk dreier seg i stor grad om semantikk (ordbetydning) og syntaks (set-

ningsstrukturer). I stedet for å arbeide med en ferdig tekst fra en lærebok, anbefales å arbeide med elevenes egne produkter. La elevene bytte tekster og rette for hverandre, og etterpå diskutere og forklare for hverandre hva de tror er feil og hvorfor.

Eksempler på setninger forfattet av elever i 6. og 7. klasse:

Jeg ser baby som miste smokk i grøtet.

Å, nei, rope de kone til mennene som dro i skogen, de har tatt mannen vår og holder å løpe inn i skogen.

Jeg vil ha jule ting på bord. Jule strømpe på stolen på julaften som skal henge ved senga.

En mann skulle til slalom. En dag til slalom, mann gå til inn som kjøpt kort. Etterpå gå til heis. Han synes veldig morsomt. Han gå igjen til heis opp. Han kjører hjem. Så han vil sove, fordi han veldig sliten fra slalom.

Disse eksemplene viser hvordan elevene strever med setningsstrukturer, syntaks og endelser, mens det faktisk ikke er ortografiske feil i ytringene. Her ser vi eksempler på manglende kunnskap om funksjonsord, om grammatisk morfologi og manglende kunnskap om verb- og substantivbøyninger. Slik kunnskap er nødvendig for egen tekstforståelse og produksjon.

Kapittel 8

Reklame

► EB side 42–47 og LB side 86

Norsk for døve i L97 sier:

- Elevene skal ha kjennskap til skriftlige massemedier og utvikle ferdigheter i å bruke elektroniske medier (Mål for mellomtrinnet)
- Elevene skal utforske og vurdere virkemidler i ulike reklametekster og eksperimentere med å lage reklame selv (Hovedmoment 7. klasse)
- Elevene skal få noe erfaring i å bruke elektroniske medier til å produsere og publisere tekst (Hovedmoment 7. klasse)
- Elevene skal lære om homonymer og flertydighet i språket og hvordan dette kan utnyttes (Hovedmoment 7. klasse)
- Elevene skal sammenligne tegnspråk og norsk i arbeid med ordklassene i tilknytning til tekster og legge vekt på hva de kan brukes til i språket (Hovedmoment 7. klasse)
- Elevene skal finne ut noe om hvordan språket varierer over tid og etter sted, situasjon og deltakere (Hovedmoment 7. klasse)

Mål

- Å studere reklame og virkemidler i reklamen
- Å eksperimentere med å lage reklame
- Å øke kunnskapen om bruk av tvetydighet i språk

Oppgavetyper i elevboka

- Studere reklame og samtale om reklame
- Klippe ut og samle på reklame
- Lage reklame

Alle oppgavene 1–5 i EB kan utføres som beskrevet.

Tillegg til oppgave 1

Diskuter hvordan skrift kan brukes som et visuelt blikkfang. Som f.eks. McDonald's-reklamen på side 43.

Tillegg til oppgave 2

Se hva som skjer med reklamen hvis man tar bort teksten. Endres budskapet da? Det er spesielt interessant å prøve dette på Adobe-reklamen. Elevene kan prøve å finne en annen reklame der bildet uten teksten får et annet budskap.

Tillegg til oppgave 4

Elevene kan prøve å visualisere overskriftene, eller annen tekst i reklame. De kan tegne, lage tablå, billedteater eller dramatisere. Dette er spesielt aktuelt i forhold til arbeid med tvetydighet og humor i språk. Poenget blir å få frem budskapet i teksten.

Tillegg til oppgave 5

Når plakaten lages, kan det være en idé å vurdere om de skal brukes som bakgrunn på reklamevideoen som lages i tegnspråk.

Øveboka, side 16

- Adjektiv – gradbøying, samsvarsbøying
- Positive og negative ord

Elevene kan løse alle oppgavene 34–39 i ØB som beskrevet.

Norsk og tegnspråk

Oppgaven «På jakt etter reklamen» som (er beskrevet under *Arbeid med kapitlet*) står i lærerveiledningen for tegnspråkfaget, kan være utgangspunkt for en diskusjon om reklame. I LB reises det også en del problemstillinger knyttet til reklame, som bør tas med i diskusjonen. Det bør settes av tid til å diskutere med elevene hva som er reklamens hensikt. Det er viktig at elevene har et reflektert forhold til reklamen, og at de kjenner noen av de virkemidlene reklameindustrien bruker.

I norskfaget skal elevene studere trykt reklame hvor de blant annet skal se på hvordan skriftspråket brukes som virkemiddel i reklamen.

I tegnspråkfaget skal elevene studere en reklamefilm og selv lage reklamefilm.

Tema – kopling til andre fag

Reklame foreslås som et tverrfaglig prosjekt i 7. klasse, der reklame er gjennomgående tema, men innfallsvinkelen kan være ulike emner elevene arbeider med. En innfallsvinkel kan for eksempel være «barns rettig-

heter». Prosjektet kan munne ut i en «mini TV-aksjon» der mye av arbeidet kan dreie seg om å få folk til å bidra i aksjonen. Altså hvordan man kan markedsføre produkter og budskap. Et slikt prosjekt kan trekkes inn i alle fag. Hvis man ønsker å arbeide med andre emner, kan kanskje noe av det som skisseres her, ha overføringsverdi.

Arbeid med kapitlet

Reklame egner seg godt som en del av et tverrfaglig prosjekt. Temaet danner et fint grunnlag for å jobbe med norsk og tegnspråk sammen, da reklame i seg selv ofte er bygget opp av både bilde, tekst og muntlig språk. Alle elementene har sin bestemte funksjon. Bildet kan understøtte teksten, eller omvendt. Reklame er i stor grad visuell, der tekst og muntlige elementer blir brukt for å klargjøre budskapet, eller bare for å understreke produktnavnet.

Ronald Rosli definerer reklame som: *Reklame er ikke-personlig kommunikasjon gjennom betalte media, der senderen kan identifiseres. Hensikten er gjennom psykologisk massepåvirkning av mennesker å få dem til å handle på en ønsket måte – av fri vilje.* (Fra Skole-nettet)

Påvirkningen skjer både ved hjelp av språklige og

billedlige virkemidler. Arbeidet med reklame kan altså spore til mye egenaktivitet og kreativ bruk av språk og visuelle virkemidler.

Når elevene lager reklametekster på begge språk, kan de sammenligne og se likheter og forskjeller og hvordan de to språkene kan brukes til å påvirke folk til å handle på en bestemt måte.

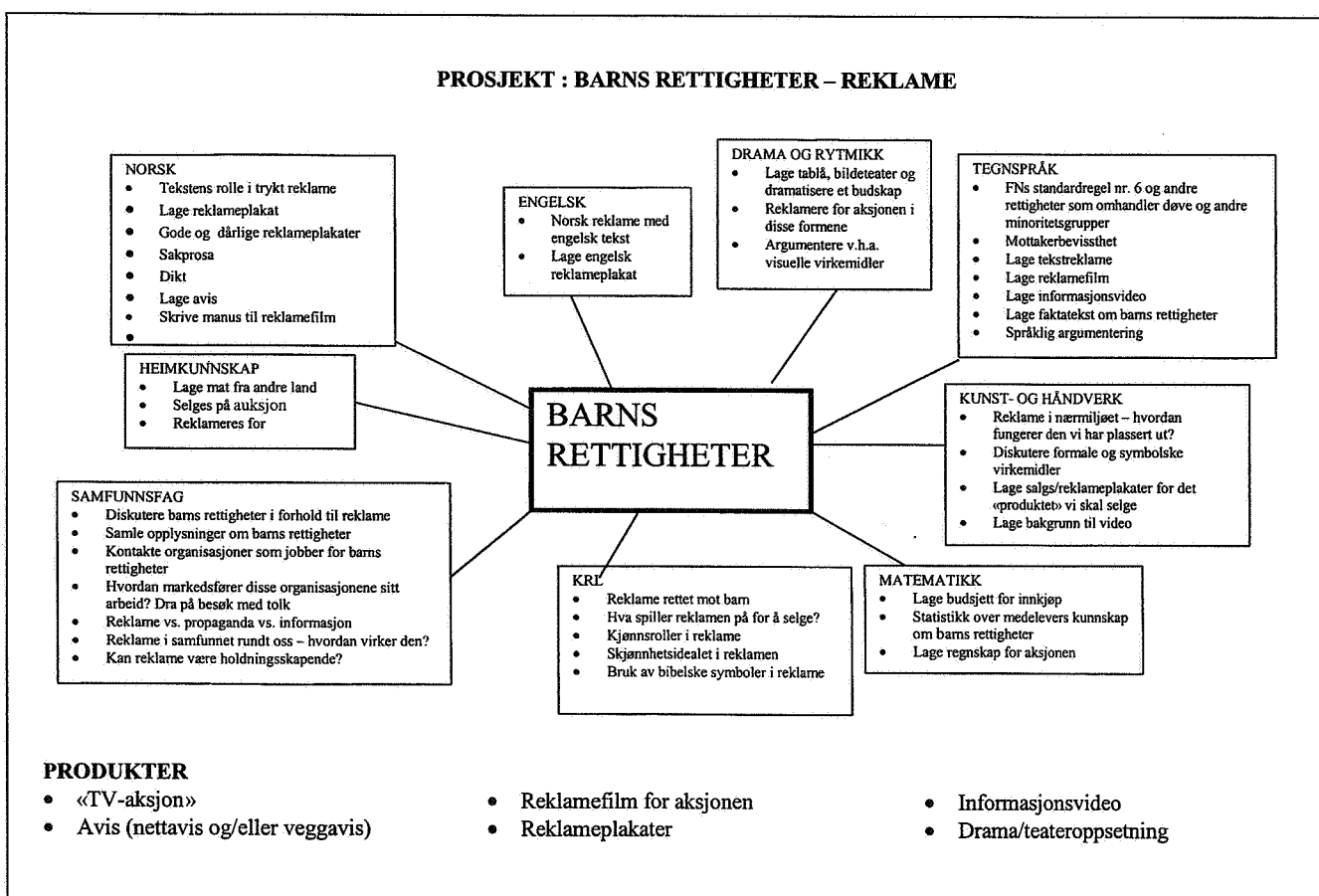
Trykt reklame vil som regel fungere likt for døve og hørende barn og unge. Unntakene er når det i skriftlig reklame brukes lydhermende ord, tekst brukt i rim og bokstavrim eller tekst som refererer til sanger døve sjelden har et forhold til. Det er viktig å være bevisst slike ting når man velger reklame som skal brukes i undervisningen.

I norsk diskuterer elevene hvordan tekst brukes i reklame, er den informerende, visualiserende eller et blikkfang?

Det er også fruktbart å se på hvordan humor og lek med språket kan brukes som virkemiddel i reklametekst.

Lærer og elever kan arbeide med kapitlet slik det er beskrevet i LB, men et forslag til et tverrfaglig prosjekt kan for eksempel være «Barns rettigheter – Reklame», (Ref. Innledningen – prosjektarbeid side 17).

Mange mål i L97 kan oppfylles ved å gjennomføre et prosjekt som dette.

KRL og samfunnsfag

Ungdom i dag bombarderes av reklame. Det reiser en del etiske problemstillinger. Disse problemstillingene kan diskuteres i KRL og i samfunnsfag. I KRL kan man ta for seg bruk av bibelske symboler og religiøse motiver. I samfunnsfag kan man diskutere om reklame kan skape slankepress eller press om å ha de rette tingene? Er det noen ganger tvert om? Kan reklame være holdningsskapende på en positiv måte? Kan reklame inneha politiske budskap eller meningsytringer? I denne sammenhengen kan Oliviero Toscanis bilder for Benetton være utgangspunkt for diskusjon. En del av dem finnes på Internett.

Til diskusjon

Produktplassering blir mer og mer utbredt. Firma betaler for at helter i filmer bruker bestemte bilmerker. Programledere i barne- og ungdomsprogrammer deler ut sponsede artikler til seerne. Dette er reklame seerne ikke kan vegre seg mot uten å skifte kanal (*Media i samfunnet* s. 127). Diskuter dette med elevene. Er det lovlig? Kan det skape økt kjøpepress? Ta opp totrinnsypotesen, den går ut på at man sikter seg inn mot en attraktiv, kjøpekraftig gruppe i samfunnet som har innflytelse på mange. Den beste form for reklame går fra menneske til menneske (Terum, s. 62).

I *Lov om kringkasting* står det i kap. 3, § 3-1: *Det kan ikke sendes reklameinnslag i tilknytning til barneprogram eller reklameinnslag som særlig er rettet mot barn.* Hva da med spin-off-produkter som lages i forbindelse med filmer og serier for barn?

Noe reklame har bare jenter eller bare gutter som målgruppe. Diskuter hva som er forskjellene på slik reklame. Hvorfor er det slik? Er reklamen med på å befeste stereotypier i samfunnet?

Kunst og håndverk

Ingfrid Terums *Metodehefte i Bildeanalyse og bildekommunikasjon* er en fin ressurs hvis man vil jobbe med analyse av reklame og lære litt om hvordan reklame er bygget opp. Elevene kan lage reklameplakater og legge vekt på formale virkemidler. Hvordan framheve uten skrift, eller med skrift, som et visuelt blikkfang. Kjente kunstverk som brukes i reklameøyemed, er også aktuelt å ta opp. Her er Internett en ressurs.

Elevene kan lage illustrasjoner og plakater som de kan bruke som bakgrunn eller illustrasjon i reklame-tekster de lager.

Drama og rytmikk

Elevene kan gjerne oppfordres til å lage en film som skal nå mennesker med mange ulike morsmål, dvs. at de må argumentere for sin sak ved hjelp av visuelle virkemidler.

Engelsk for døve

Elevene kan lage reklameplakater med engelsk tekst.

Ressurser

Film: *Alle barn har rettigheter*. Best.nr. 32449, Norsk filminstitutt

Internett: <http://www.reddbarna.no>

Kapittel 9

Maursider – grammatikk; substantiv og adjektiv

► EB side 48–49 og LB side 86

Norsk for døve i L97 sier:

- Elevene skal utforske oppbygningen og bruken av det skriftlige språket og lære nyttige begreper for å snakke om språk (Mål for mellomtrinnet)
- Elevene skal sammenligne tegnspråk og norsk i arbeid med ordklassene i tilknytning til tekster og legge vekt på hva de kan brukes til i språket, blant annet gradbøyning av adjektiv og adverb (Hovedmoment 7. klasse)
- Elevene skal arbeide med variasjon i språket, blant annet ved bruk av adjektiv og andre måter for å beskrive, og lage samlinger av avløserord (Hovedmoment 7. klasse)

Mål

- Å lære om konkrete og abstrakte substantiv
- Å lære om gradbøyning av adjektiv
- Å øke kunnskapen om likheter/ulikheter i tegnspråk og norsk

Oppgavetyper i elevboka

- Skriveoppgaver
- Ordlisteoppgaver

Elevene løser oppgavene 1–9 som beskrevet i EB.

Øveboka, side 1–19

- Substantiv
- Konkrete og abstrakte substantiv
- Adjektiv
- Verb
- Pronomen
- Adverb

Elevene løser oppgavene 40–54 som beskrevet i ØB.

Arbeid med kapitlet

I arbeid med dette kapitlet legges det vekt på å se substantiv og adjektiv isolert som grammatiske element, og i første omgang lite i forhold til den funksjon de har i språklig sammenheng.

For døve elever er det en nødvendighet å ha tilegnet seg syntaktisk forståelse før de kan lære enkelte språkmessige elementer isolert.

De fleste døve elevene vil ha behov for ekstra arbeid med vokabular knyttet til språklære. I *Arbeidsmåter i faget* (side 11) understrekes også behovet for å arbeide spesielt med ulike områder innenfor språklære før disse områdene tas opp til systematisk gjennomgang. Behov for kunnskap om forskjellige uttrykk fra språklæren kan avdekke nødvendigheten av en annen progresjon enn den som er foreslått i planen.

Ennå har vi lite kunnskaper om hvordan tospråklig opplæring best kan skje for døve elever. Isolert kunnskap om de ulike ordklassene/tegnklassene uten at ordene/tegnene forstås i relasjon til hverandre i meningsfulle setninger, bidrar i liten grad til utvikling av syntaktisk forståelse.

Gjennomgående i L97 er arbeidet med utvikling av eget språk grunnlag for tilegnelse av andre språk. Gjennom opplæring i tegnspråk og naturlig og meningsfull kommunikasjon på tegnspråk utvikler elevene sikker kunnskap om og kompetanse i sitt førstespråk. Dette danner grunnlag for å sammenligne eget tegnspråks oppbygning og struktur med norsk.

Elevene og lærer må diskutere hva som kjennetegner de ulike ordklassene på norsk og på tegnspråk. Hvordan dannes for eksempel egennavn på tegnspråk? Hva betyr det for språkforståelsen at egennavn bokstaveres ved hjelp av håndalfabetet? I tegnspråk blir egennavn første gang det nevnes, bokstavert, mens det senere brukes initialen eller persontegn. Hva er tegnenes opprinnelse, og hva betyr det at tegn modifieres? Finnes det paralleller i det norske språket? I norsk skrives eller uttales egennavn fullt ut, og det vil det gjøre i den videre sammenheng. Det er ikke slik at egennavn modifieres i løpet av en samtale eller en fortelling. Vi ser her at sammenligningen vil dreie seg om hvilken funksjon de enkelte elementene har. Det samme gjelder for adjektiv – elevene må lære adjektivets bøyninger på norsk – hvordan forholder det seg til den rolle de ikke-manuelle komponentene spiller i adjektivtegnene i tegnspråk? Det er nødvendig med et nært samarbeid mellom lærere som underviser i disse to fagene, både når det gjelder planleggingen og i den daglige undervisningen. Den kontrastive

undervisningsmetoden i språk ble utviklet for hørende tospråklige elever og forutsatte at elevene allerede hadde tilegnet seg ett talespråk. Døves språklige miljø og døve barns språkutvikling er ikke lik hørende barns, og kontrastiv undervisning er ikke nødvendigvis lik for hørende og døve elever. Det finnes ingen entydig mening om dette blant språkforskere, men

alle er enige om at språket som skal læres, må presenteres i meningsfulle sammenhenger og med en klar hensikt. Samarbeid mellom lærere som underviser de to språkene, må være nært og tett. Det er nødvendig å være bevisst dette når det foreslås å arbeide med dette kapitlets innhold isolert som grammatiske element.

Kapittel 10

Fortelling – å velge ut stoff

► EB side 50–53 og LB side 87

Norsk for døve i L97 sier:

- Et rikt ordforråd og sans for mangfoldet i språket stimulerer både lesing og evnen til å uttrykke seg (Fagets plass i skolen)
- Elevene må få rik mulighet til å uttrykke seg skriftlig og, gjennom tilbakemelding på det de har skrevet, bli fortrolige med hvordan språket kan bygges opp av mindre enheter til ulike helhetlige meninger (Arbeidsmåter i faget)
- Elevene skal ha noe kjennskap til hvordan muntlig og skriftlig språkbruk skiller seg fra hverandre, og lære noe om virkemidler og komposisjon i ulike muntlige og skriftlige sjangrer (Mål for mellomtrinnet)
- Elevene skal samle, systematisere og arkivere vitser, skrøner, historier og vandrefortellinger i lokalmiljøet (Hovedmoment 7. klasse)
- Elevene skal arbeide med humor i språket, lære noe om likheter og forskjeller i humor på norsk og i tegnspråk, reflektere over hvorfor blant annet vitser er så vanskelig å oversette fra/til tegnspråk, og lære om homonymer og flertydighet i språket og hvordan dette kan utnyttes (Hovedmoment 7. klasse)

Mål

- Å bevisstgjøre om hvordan vi må velge blant stoffet vi har, før vi kan skrive
- Å vise hvordan en fortelling kan ta ulike veier ut fra hva vi velger å vektlegge
- Å lære å vurdere ulike sjangrer

Oppgavetyper i elevboka

- Skrive en fortelling
- Studere og sammenligne tekster

Elevene arbeider med oppgavene 2–3 som beskrevet i EB. Oppgave 1 – Lage en muntlig fortelling, eventuelt en dramatisering av hendelsen, behandles i tegnspråkfaget. Fortellingen fremføres på tegnspråk – eventuelt som videooptak.

Øveboka, side 20–21

- Studieteknikk – lese og svare på spørsmål
- Ledd i setninger bytter plass
- Fortellende og spørrende setninger

Elevene arbeider med oppgavene 55–59 som beskrevet i ØB.

Norsk og tegnspråk

Ingen direkte overlappende emner.

Tema – kopling til andre fag

Kunst og håndverk-planen i L97 sier:

- Kunnskap om kunst og formkultur fra ulike kulturer og fra fortid og samtid gir inspirasjon til eget arbeid (Fagets plass i skolen)

La elevene studere maleriet *Bebudelsen* på side 53 i EB og diskutere hvordan form, farge og komposisjon bidrar til å uttrykke innholdet i teksten. I arbeidet med billedanalysen vil det være aktuelt for elevene å vurdere/diskutere hvilket uttrykk som fanger mest – det visuelle bildet eller en skrevet tekst, eller kombinasjoner av disse.

Planen for kristendoms-kunnskap med religions- og livssynsorientering i L97 sier:

- Det er nærliggende å la den estetiske dimensjonen mellom religiøs og estetisk arv komme tydelig fram i opplæringen gjennom vekt på bildende kunst, arkitektur, musikk, drama og litterære tekster (Arbeidsmåter i faget)
- Elevene skal utvide sitt kjennskap til Bibelen og det bibelske fortellingsstoffet (Mål for mellomtrinnet)

Elevene må få diskutere hva de ulike fortellingene i Bibelen (Matteus' og Lukas' tekster EB side 52) vektlegger og framhever som viktig, og hvordan dette påvirker leseren. Hva er forskjellen på det utvalgte stoffet hos disse to forfatterne? Hvordan påvirker det oss?

Arbeid med kapitlet

Elevene kan arbeide med kapitlet som beskrevet i LB, men vil kanskje ha behov for oversettelse av Kopieringsoriginalene 9 og 10 for å kunne sammenligne hvordan de uttrykker ulike ting og vektlegger forskjellige områder.

Læreplanen legger vekt på at eleven skal kjenne igjen og kunne skille mellom ulike sjangrer. Uansett hvilken sjanger elevene arbeider med, må de selv bestemme innholdet og hvordan dette skal fremstilles.

En sjanger som kan bidra til å se forskjellen på de to språkene, er vitser og skrøner. Elevene kan f.eks. prøve å kartlegge hvilke typer vitser og skrøner som fortelles i de ulike aldersgruppene blant døve og

hørende. (Se også kapitlet *Meninger om mangt* s. 8 i EB)

Gjennom innsamling av tegnspråklige og norsk-språklige vitser, skrøner, historier og vandrefortellinger fra lokalmiljøet, kan elevene sammenligne disse ulike sjangrene og reflektere over hva som er likheter/ulikheter, og hvilke elementer i de to språkene som brukes for å oppnå ulike hensikter.

La elevene beskrive en felles hendelse, en klassetur, et besøk eller aktiviteten i en spesiell time. Etterpå kan de lese hverandres beskrivelse og vurdere hvorvidt de skiller seg fra hverandre i form og innhold.

Fra lesebøkene finnes fortellingene «Ofelias skyggeteater» (bind 9) og «Kremmerhuset» (bind 10) på CDen med forklaringer og oversettelser.

Kapittel 11

Maursider – rettskriving

► EB side 54–55 og LB side 92

Norsk for døve i L97 sier:

- Elevene skal skrive for mottakere utenfor klasserommet og arbeide grundig med en tekst med vekt både på det estetiske i egen språkføring og på riktig rettskriving og tegnsetting (Hovedmoment 7. klasse)
- Elevene skal lære om homonymer og flertydighet i språket og hvordan dette kan utnyttes (Hovedmoment 7. klasse)

Mål

- Å trene rettskriving, dobbeltkonsonant, forenkling av dobbeltkonsonant
- Å forstå ulike måter å danne ord på
- Å bruke ordliste
- Å forstå synonymer og homonymer

Oppgavetyper i elevboka

- Skriveoppgaver
- Ordliste

Elevene løser oppgavene 1–8 som beskrevet i EB.

Øveboka, side 22–23

- Synonymer
- Dobbeltkonsonant
- Forenkling av dobbeltkonsonant

Elevene løser oppgavene 60–69 som beskrevet i ØB, med unntak av oppgavene 63 og 64.

Tema – kopling til andre fag

Arbeidet med synonymer og orddanning gir elevene muligheter til å utvide sitt vokabular/ fagterminologi i alle fag i skolen. Dette bør det arbeides med i alle fag etter hvert som nye ord og uttrykk dukker opp.

Bruk av tegnordbok (som er under utvikling) vil være et godt hjelpemiddel i dette arbeidet.

Arbeid med kapitlet

Alle oppgaver med utgangspunkt i lyder/lytting/intonasjon egner seg dårlig for døve elever. Døve elever

lærer ordbilder og har sjelden gjennomførte ortografiske feil. De vil kunne utføre oppgavene på side 22–23 i EB med unntak av oppgave 63 og 64 da disse egner seg dårlig. Det foreslås å arbeide med synonymer og homonymer i stedet, da dette er et vanskelig område for døve elever.

Like ens er det viktig å sette av tid til å arbeide med orddanning, slik at elevene etter hvert behersker ulike måter å danne ord på. Det er her snakk om å danne ord ved sammensetning, hvor elevene må lære at det er det siste leddet i sammensetningen som avgjør hva ordet egentlig betyr.

Arbeid også med orddanning ved hjelp av suffiks og prefiks, og lær elevene at noen prefiks gir ord med en noenlunde regelbundet betydning. Ref. *Tillegg til lærerveiledning 6. klasse* (Mette Løvås)

Ord som har ulike uttrykk, men sammenfallende betydning, og ord som har like uttrykk, men forskjellig betydning skaper ofte problemer for døve elever.

Synonymer er ord hvor to eller flere uttrykk har samme betydning.

Eksempler:

«ur» og «klokke»

«mor» og «mamma»

For døve er det svært vanskelig å oppfatte intuitivt nyanser som bidrar til at disse to parene, som tilsynelatende har nøyaktig samme betydning, kan ha ulike konnotasjoner. Slike konnotasjoner (faste assosiasjoner eller bibetydninger som hefter ved et ord) må døve barn lære spesifikt.

I norsk har som regel hver betydning sitt eget uttrykk, men fordi det ikke er noen «logisk nødvendig» kopling mellom uttrykk og betydning, skjer det av og til at ulike betydninger koples til samme uttrykk.

Homonymer er ord hvor ett og samme uttrykk har to eller flere forskjellige betydninger.

Eksempel:

«Ur» som kan bety «klokke» eller «steinrøys».

«Krone» som kan ha tre ulike betydninger:

«pengestykke» – «kongens krone» – «treets krone».

I norsk vil skriftbildet være likt (ur/krone) – og munn-avlesningsbildet vil være helt likt. Det er en betingelse

at eleven forstår konteksten uttrykket kommer i, for å forstå meningen som formidles.

Iblant inntreffer homonymi bare i skrift eller på lydplanet (munnavlesning). Slik homofoni (lydlikhet) oppstår fordi det ikke er noe en-til-en-forhold mellom uttale (munnavlesning) og skrift.

Eksempel:

gjerne/hjerne – helt lik uttale (og munnavlesning), helt ulik betydning

Eksempel:

kost – skriftbildet er likt for tre ulike betydninger:

kost /kost/ = mat,

kost /kust/ = kost

kost /ku:st/ er perfektum partisipp av verbet å kose.

Her er uttalen ulik, men døve elever vil ikke kunne oppfatte det, og når munnavlesningsbildet er tilnærmet helt likt (trykk og betoning skiller), vil elevene ikke kunne oppfatte den semantiske betydningen uten at konteksten er oppfattet.

Forskning viser at metalingvistisk mestring (forståelse av synonymi, antonymi og homonymi) er nødvendig for utvikling av leseforståelse.

Arbeid med slike ord og uttrykk er det nødvendig å bruke tid på etter hvert som de dukker opp i ulike tekster i ulike fag.

Det er en fordel at elevene kjenner noe til dette før det tas opp som emne. (Ref. EB side 70–71 *Språklek – tepotter*)

Kapittel 12

Kritisk blikk på bilde og tekst

► EB side 56–61 og LB side 93

Norsk for døve i L97 sier:

- Elevene skal opparbeide en viss forståelse av den rollen språk og tekst spiller i vår kulturtradisjon (Mål for mellomtrinnet)
- Et rikt ordforråd og sans for mangfoldet i språket stimulerer både lesing og evnen til å uttrykke seg (Fagets plass i skolen)
- Litteraturen formidler bilder fra virkeligheten og fra forfatteres fantasi. Forfattere legger inn sinnsstemninger, humor eller fortvilelse, klarhet eller tvetydighet i det de skriver. Når kjennskapet til språket er så god at leseren kan leve med i det som berettes, vil norskfaget også kunne bli et opplevelsesfag (Fagets plass i skolen)

Mål

- Å oppøve elevenes kritiske sans overfor tekst og bilder
- Å lete etter skjulte budskap i tekst og bilder

Oppgavetyper i elevboka

- Bildeanalyse
- Bildemanipulering med datamaskin
- Diskusjon
- Studere tekster

Elevene løser oppgavene 1–12 som beskrevet i EB.

Øveboka, side 24–26

- Studieteknikk – lage sammendrag, trekke ut viktige synspunkter
- Verb, imperativ
- Rettskriving
- Utropstegn

Elevene løser oppgavene 70–80 som beskrevet i ØB.

Norsk og tegnspråk

Elevene møter noen av de samme bildene i tegnspråkfaget som i norskfaget. I tegnspråkfaget har vi også tatt med en reklamefilm som har sitt overras-

kende poeng i valg av utsnitt av bilder. Det kan være en idé å ha en felles gjennomgang av arbeidet med kritisk blikk på bilder og film.

I LB til *Språket ditt 7. klasse* er det et oppsett om bildeanalyse hentet fra *Bildet som informasjon* av Rune Petterson. Dette kan være en god hjelp i arbeidet med å analysere bilder.

Når elevene skal arbeide med kritisk blikk på tekst, bør dette gjennomføres i det enkelte faget.

I norskfaget skal elevene arbeide med teksten «Rumænien», og i tegnspråkfaget skal de arbeide med teksten «Spania». Begge tekstene er hentet fra *Horns geografi for folkeskolen* fra 1911. Holdninger, fordommer og forutinntatte meninger er tema som er relevante i arbeidet med tekstene. Å rette søkelyset på holdninger egner seg godt til prosjektarbeid.

Når elevene samler inn stoff til prosjektarbeid, må de foreta en kritisk utvelgelse av stoffet de gjennomgår. Det kan være stoff både fra skriftlige og tegnspråklige kilder. Elevene kan søke i aviser, tegnspråkprogrammer på tv, bilder, filmer, Internett m.m.

Tegnsatt tar ofte opp holdninger knyttet til ulike tema. Dette kan kanskje gi elevene noen ideer til hvilket tema de vil ha for sitt prosjekt. Forslag til tema kan for eksempel være holdninger til døve, innvandrere eller til andre land og folkeslag.

Nynazisme og rasisme kan også være aktuelle tema å arbeide med. Spørsmål man kan ta opp i den forbindelse, er: Hvor kritiske er vi til slike grupperinger? Hvordan uttrykker de sine holdninger? Hvem er det slike grupperinger søker å påvirke? Hvordan reagerer vi på rasistiske uttalelser?

Aktuelt stoff til dette kan dere finne på videoene «Nazisme før og nå», Møller kompetansesenter, og «Tegnkult – 3U Våren 1999», Døves Video. *Tegnkult 5* på denne videoen handler om rasisme.

Tema – kopling til andre fag

Evne til å reflektere over hva tekst og bilder egentlig formidler, er viktig å ta med seg i alle andre fag også. Det er aktuelt å ta opp forskjellen på reklame, propaganda og informasjon, spesielt er de to siste vanskelig å skille. Elevene må bevisstgjøres på disse forskjellene for å kunne møte tekst og bilder med kritiske øyne.

I samfunnsfag møter elevene ulike kulturer og kan diskutere hvordan disse fremstilles i skrift og bilder.

Holdninger, fordommer og rasisme kan knyttes til tema i så vel KRL som samfunnsfag og praktiske-estetiske fag.

Det finnes mange eksempler på bilder laget av barn i andre kulturer. Hva uttrykker disse om situasjoner, hendelser og kulturer?

Arbeid med kapitlet

Elevene må få oppleve trygghet ved å uttrykke sine tanker og refleksjoner omkring sine opplevelser i møtet med ulike visuelle og skriftlige sjangrer.

Dette arbeidet betinger gode evner til formidling,

og for døve elever vil muntlige diskusjoner naturlig foregå på tegnspråk.

Kopieringsoriginal 13 har mange oppgaver som krever både kunnskap om og forståelse for budskapet. Spesielt viktig er arbeidet med synonymer, ordrekkefølge i setninger og relativsetninger – her anbefales flere oppgaver.

Fra lesebøkene finnes fortellingene «Graffiti og spraykunst» (bind 9) og «Frøken Detektiv» på CDen med forklaringer og oversettelser av vanskelige ord og uttrykk.

Kapittel 13

Fortelling – stedsbeskrivelse

► EB side 62–69 og LB side 100

Norsk for døve i L97 sier:

- Når kjennskapen til språket er så god at leseren kan leve med i det som berettes, vil norskfaget også kunne bli et opplevelsesfag (Fagets plass i skolen)
- Språklæring for døve elever må skje ved at de utforsker språket gjennom lesing, og anvender språkkunnskapene i skriving (Arbeidsmåter i faget)
- Elevene skal lære å utnytte de muligheter ulike sjangrer gir av uttrykksformer (Mål for mellomtrinnet)

Mål

- Å aktivisere bruken av stedsbeskrivelser i elevtekstene
- Å studere stedsbeskrivelser i litteraturen
- Å studere litteratur som beskriver bestemte steder
- Å studere lokal litteratur

Oppgavetyper i elevboka

- Litterær samtale
- Bildestudier
- Skriveoppgaver, stedsbeskrivelse
- Tegneoppgave
- Fremføring av tekster
- Arbeid med lokal litteratur

Elevene løser oppgavene 1–12 som beskrevet i EB. Oppgavene 13–16 passer fint til fremføring på tegnspråk, og innholdet kan hentes fra døve kunstnere (lokale tegnspråkpoeter/forfattere dersom de finnes). Oppgavene 14–16 passer godt som overlappende emner i norsk og tegnspråk.

Øveboka, side 27–30

- Preposisjoner
- Studieteknikk – lese kart, studere stedsnavn
- Da/når

Elevene løser oppgavene 84–96 som beskrevet i ØB.

Norsk og tegnspråk

Elevene bør studere bruken av stedsbeskrivelser i litterære tekster og se på hvilken funksjon disse beskrivel-

sene har i tekstene. Elevene må bli gjort oppmerksom på hvilke detaljer forfatterne har plukket ut for å fremheve spesielle inntrykk og for å skape en bestemt stemning i teksten. Elevene bør lage tekster hvor de har spesielt fokus på bruk av stedsbeskrivelser. De bør lage tekster der stedsbeskrivelsene er en viktig del av hovedinnholdet i fortellingen, og andre ganger bruke beskrivende detaljer for å fargelegge selve historien.

Under arbeidet med personbeskrivelser i kapittel 4 så vi på ulikheter ved personbeskrivelser på tegnspråk og norsk som skyldes at i tegnspråk gjøres bruk av lokalisasjon. Elevene kan se etter tilsvarende ulikheter når det gjelder stedsbeskrivelser. Elevene vil finne eksempler på dette i teksten «Barndomsminne» 0:00:20 på elevvideo 2. I beskrivelsen av stedet får vi vite hvordan tingene er plassert i forhold til hverandre. Hvordan vil disse beskrivelsene komme til uttrykk hvis vi oversetter fortellingen til norsk? Vil vi i den norske versjonen få vite at utedoen ligger litt til venstre for huset? Og vil det bli gitt en beskrivelse av rekkene med bringebærbusker og hvordan de står i forhold til hverandre?

Elevene kan finne lignende eksempler i teksten «Å tøffe seg!» 1:10:00 på elevvideo 2. Et eksempel er når Camilla våkner om natta og slår på lyset. Fortelleren har her Camillas synsvinkel og lokaliserer verbet SLÅ-PÅ og substantivet LYS på sin høyre side. Ved at tegnene lokaliseres, har de fått en tilleggsbetydning. De forteller oss at lampen befinner seg på Camillas høyre side. Tegnenes referansemerke er i en slik høyde at vi får inntrykk av at dette er en nattbordslampe. I tillegg til dette gir verbet SLÅ-PÅ informasjon om selve lampen. Håndformen og bevegelsen i verbet forteller oss at dette er en lampe der man trekker i en snor for å slå på lyset.

Her er noen eksempler på hvordan dette kan oversettes til norsk. Hvilken oversettelse synes elevene er best for at det skal bli en god norsk oversettelse?

Camilla våknet og slo på lyset ...

Camilla våknet og trakk i snoren på nattbordlampen ...

Camilla våknet og trakk i snoren på nattbordlampen for å slå på lyset ...

Camilla våknet og trakk i snoren på nattbordlampen som stod på hennes høyre side ...

I norskfaget slutter dette kapitlet med lokal litteratur. Elevene skal finne ut om det er noen forfattere som har beskrevet deres hjemsted. Det legges opp til at elevene kan arbeide med lokal litteratur på ulike måter. Det finnes få døve forfattere som uttrykker seg på tegnspråk slik at det blir vanskelig å finne tilsvarende litteratur på tegnspråk. Vi foreslår derfor at arbeidet med lokal litteratur blir et felles prosjekt for fagene tegnspråk og norsk. Utgangspunktet for prosjektet vil være skriftlige tekster, men prosjektets form og innhold kan inneholde diskusjoner, intervjuer, foredrag, fremførelsen av noen av tekstene på tegnspråk osv. Hva med å arrangere en litterær aften for elevene på mellomtrinnet?

Tema – kopling til andre fag

Elevene finner stedsbeskrivelser i andre sjangrer, i geografi, historie, i leksika og i turistbrosjyrer og diskuterer hvordan ulike beskrivelser uttrykker forskjellige hensikter.

Kunst og håndverk-faget gir rike muligheter for elevene til å visualisere egne ideer gjennom enkle skisser og få erfaring med hvordan form, farge og komposisjon kan forsterke bestemte hensikter eller budskap i bilder. (Ref. Kopieringsoriginal 14)

Tegnspråk som førstespråk i L97 sier:

- Elevene skal anvende ulike sjangrer riktig i arbeidet med ulike teksttyper og situasjoner, for eksempel miljø- og personbeskrivelser (Hovedmoment 7. klasse)

Drama og rytmikk for døve i L97 sier:

- Eleven skal arbeide med oppsetning og sceniske virkemidler (Hovedmoment 7. klasse – drama)
- Eleven skal arbeide med stilistiske elementer i språket og fremheve ulike sjangrer (Hovedmoment 7. klasse – kreativt tegnspråk)

Det vil være aktuelt å trekke inn flere områder fra tegnspråkfaget, drama/rytmikkfaget og praktisk-estetiske fag i arbeidet med stedsbeskrivelser, slik det er beskrevet i oppgaven i Kopieringsoriginal 14.

Arbeid med kapitlet

Elevene kan lete etter lokale forfattere, gjerne døve forfattere, og studere hvorvidt disse bruker stedsbeskrivelser i sine verk. Hvilken funksjon har disse i forfatterens arbeid? Hvordan vil en døv forfatter/kunstner eller eleven selv beskrive sitt eget hjemsted, på tegnspråk, norsk eller kunstnerisk?

Arbeidsoppgavene som presenteres i tegnspråkfaget i dette kapitlet, kan med fordel anvendes i norsk også, f.eks.: «Å selge et land, et sted eller en by» – «Gjemmestedet» – «Tegneseriefavoritt».

Når det i L97 understrekes at døve barn skal lære språk gjennom lesing, er det nødvendig at lærer har oversikt over og kunnskaper om elevens leseforståelse. Hvis eleven ikke kjenner ord og uttrykk i det han/hun leser, er det umulig å tilegne seg språket gjennom leseprosessen.

Språkopplæringen må skje gjennom mange ulike tilnærminger. Den døve eleven må utvikle evne til å bruke mange ulike strategier for å avkode skriftspråket. Bare det visuelle bildet av ord vil sannsynligvis ikke være nok, eleven må også få kunnskap om og trening i å bruke håndalfabet, egen artikulering (kinestetisk opplevelse), tegn eller andre visuelle koder (som mimikk, kroppsspråk etc).

Fra lesebøkene finnes følgende stykker på CDen med oversettelser og forklaringer: «Silas og den sorte hopen» og «En rottefabel» (bind 9) og «Mary Jane», «Første møte» og «Kremmerhuset» (bind 10).

Kapittel 14

Språklek – tepotter

► EB side 70–71 og LB side 104

Norsk for døve i L97 sier:

- Elevene skal lære seg å lese og skrive norsk og bruke de muligheter til samhandling som språket gir (Felles mål for faget)
- Elevene skal lære om homonymer og flertydighet i språket og hvordan dette kan utnyttes (Hovedmoment 7. klasse)
- Elevene skal arbeide grundig med en tekst med vekt både på det estetiske i egen språkføring og på riktig rettskriving og tegnsetting (Hovedmoment 7. klasse)
- Elevene skal trene på å munnavlese vanlige uttrykk og leksikaliserter fraser i daglig tale (Hovedmoment 7. klasse)
- Elevene skal utforske rytme i ord og setninger (Hovedmoment 7. klasse)

Mål

- Å arbeide med ordbegrep og betydningen av ord
- Å gi ortografisk trening
- Å øke sikkerheten i å bruke synonymer/homonymer
- Å trene tale og munnavlesing

Oppgavetyper i elevboka

- Lage ordforklaringer, skriftlig

Elevene løser oppgavene 1–3 som beskrevet i EB.

Øveboka, side 31

- Rettskriving – ord som kan forveksles

Elevene løser oppgavene 97–101 som beskrevet i ØB.

Da døve elever lærer ortografi lettest ved helordmetoden, er det viktig at ordforklaringene blir så klare og entydige som mulig.

Norsk og tegnspråk

Kapittelet *Språklek – tepotter* i EB konsentrerer seg om ord med dobbeltbetydninger. Når det gjelder tegnspråk, har vi ikke klart å finne gode eksempler på tegn med dobbeltbetydninger. Tegn som har de samme

manuelle komponentene, vil som oftest ha ulik oral komponent når de står i en språklig sammenheng. Når vi på tegnspråk leker med språket, er det andre virkemidler enn homonymi som tas i bruk. Elevene bør gjøres oppmerksom på disse ulikhetene i språkene. Dere kan for eksempel ta utgangspunkt i skriftlige vitser der poenget ligger i bruken av ord med dobbeltbetydninger. La elevene prøve å oversette vitser til vitser på tegnspråk. Hva skjer? Her er et eksempel på en vits. Denne lar seg ikke oversette til en vits på tegnspråk da tegnet for rein ikke har dobbeltbetydning.

Har du hørt om elgen som nektet å vaske seg fordi den ikke ville bli rein?

Vitsen er hentet fra Rolf T. Endresen m.fl.: *Innføring i lingvistikk*.

Når elevene i tegnspråkfaget skal leke med språket, foreslår vi et samarbeid med faget drama og rytmikk. I drama og rytmikk er en av de fire grunnpilarene i faget kreativt tegnspråk. I kreativt tegnspråk kan en leke med håndformer, lage rim og regler, for eksempel telleregler og alfabetregler. En kan også leke med tegn, f.eks. navnetegn. En kan lage dikt, poesi og lyrikk på tegnspråk. (Aase L. Hansen 1999)

I 7. klasse skal elevene i drama og rytmikk arbeide med kreativt tegnspråk der de skal se på ulike virkemidler som for eksempel bruk av metaforer, tempo, 3-gangen og perspektiv. I tegnspråkfaget for 7. klasse arbeider elevene mye med virkemidler i fortellingen. La elevene sammenligne kreative tegnspråktekster med fortellinger på tegnspråk. En slik sammenligning kan hjelpe elevene å se de ulike virkemidlene som brukes i de forskjellige sjangrene.

Tema – kopling til andre fag

Orddanning, orddeling, synonymer, antonymer og homonymer er det nødvendig å arbeide med i alle fag etter hvert som ordene dukker opp i ulike tekster.

Arbeid med kapitlet

I norsk vil elevene daglig støte på ord og uttrykk med dobbel – ja endog flerdobbel betydning. Hørende

elever vil som oftest skille betydningen ved hjelp av sin evne til å oppfatte stemmeintonasjon, trykk på ulike stavelser eller ved hjelp av rytmen i talen, pluss at de i utgangspunktet vil kjenne den semantiske betydningen av ordet. Døve elever er forhindret fra å oppfatte den semantiske betydningen av disse ordene hvis de ikke er helt sikre på den konteksten ordene presenteres i. I de fleste tilfellene har de heller ikke munnavlesningsbildet å støtte seg til, da disse ordene har helt like avlesningsbilder.

Ovennevnte vits vil ikke ha noen betydning for et døvt barn hvis ikke barnet behersker den dobbelte betydningen av ordet «rein». Når vi vet hvor vanskelig det er for døve barn å oppfatte bruk av funksjonsord, korrekte bøyninger, preposisjoner og artikler, er det ikke vanskelig å se problemer elevene kan få ved arbeidsoppgaver som f.eks. går ut på å endre artikkel foran et substantiv, som derved får ulik betydning.

Det anbefales å bruke god tid på slike språklige finesser.

I arbeidet med dette emnet kan lærer bruke mye av innholdet – de ulike ord og begreper – også til artikulasjonstrening. Det er viktig at denne treningen sees i sammenheng med reelle kommunikasjonssituasjoner.

Likelydende ord i norsk tale vil ha like munnavlesningsbilder for døve elever, og det blir like viktig for døve som hørende elever å forstå konteksten ordet brukes i. Derfor må arbeidet og treningen i artikulasjon og munnavlesning nødvendigvis knyttes til meningsbærende innhold og situasjoner.

Alt arbeidet med ordmelodi og tonelag egner seg ikke for døve elever, kanskje kan en heller prøve å registrere hvorvidt tonelag i talespråk utløser ulike kroppslige/mimiske uttrykk for at eleven på den måten kan trene seg i å oppfatte (avkode) budskapet.

Kapittel 15

Maursider – rettskriving

► EB side 72–73 og LB side 105

Norsk for døve i L97 sier:

- Elevene skal arbeide grundig med en tekst med vekt på både det estetiske i egen språkføring og på rettskriving og tegnsetting (Hovedmoment 7. klasse)

Mål

- Å øve rettskriving, rette oppmerksomheten mot forvekslingsord: å/og, vær/hver, godt/gått
- Å øke sikkerheten i bruk av synonymer/homonymer
- Å trene munnavlesning

Oppgavetyper i elevboka

- Skriveoppgaver

Elevene løser oppgavene 1a og b som beskrevet i EB.

Øveboka, side 32

- Ord som kan forveksles: å/og, vær/hver, godt/gått

Elevene løser oppgavene 102–104 som beskrevet i ØB.

Arbeid med kapitlet

Elevene arbeider med stoffet som skissert i Lærerens bok.

For døve elever er det viktig å tilegne seg holdpunkter for hvordan man bruker «parordene» slik de er beskrevet i lærerveiledningen. Døve elever lærer i liten grad bruk av disse intuitivt. Med liten eller ingen tilgang til stemmeleie, trykkstavelser eller intonasjon i talt språk vil ikke elevene tilegne seg kunnskaper eller ferdigheter knyttet til bruk av disse språkelementene. Dette er arbeidsområder i taletreningen hvor det skal arbeides med betoning i ord og setninger, rytme og naturlige pustepauser.

Arbeidet med artikulasjon (ordstruktur) henger nært sammen med kombinasjon med tegn/håndalfabet. Jo flere avkodingsmoduler eleven tar i bruk, desto bedre muligheter for korrekt avkoding og egenproduksjon.

Både Kopieringsoriginal 15 og 16 kan brukes slik det er beskrevet i lærerveiledningen.

Kapittel 16

Prydskrift

► EB side 74–75 og LB side 108

Norsk for døve i L97 sier:

- Elevene skal utvikle en lett leselig personlig håndskrift og prøve ut ulike typer prydskrift, f. eks. kalligrafi (Hovedmoment 7. klasse)

Mål

- Å inspirere til å arbeide med håndskriften sin
- Å lære noe om kalligrafi

Oppgavetyper i elevboka

- Skriveoppgave, skjønnskrift

Elevene løser oppgavene 1–4 som beskrevet i EB.

Norsk og tegnspråk

Ingen direkte overlappende emner.

Tema – kopling til andre fag

Kunst og håndverk-planen i L97 sier:

- Elevene skal reflektere over hvordan skrift og bilde virker inn på hverandre gjennom eksempler fra grafisk design og reklame, og bruke erfaringene i eget skapende arbeid (Hovedmoment 7. klasse)

- Elevene skal eksperimentere med mellomrom og rytme i arbeid med enkel mønsterbygging og ornament og få mulighet til å benytte teknologi, for eksempel kopimaskin og data (Hovedmoment 7. klasse)

Gjennomgående i L97 er behovet for at elevene skal ha tilgang til og kunne beherske moderne teknologi. Teknologien ser vi overtar mye av tidligere personlige uttrykk som f.eks. egen skriftproduksjon. Gjennom kunst og håndverk-faget vil man kunne gi elevene individuelle muligheter for å utvikle sine personlige uttrykksmåter, også i skrift.

Dette kan komme til uttrykk gjennom arbeid som gjøres i skrivemappene, ferdigstilling av prosjekter og andre oppgaver hvor elevene presenterer for eksempel ulike forsider, omslag eller lignende.

Arbeid med kapitlet

Selv med tilgang til den beste og mest effektive teknologien vil det være behov for å formidle via egen håndskrift. Utvikling av en lett lesbar og fin håndskrift skjer gjennom hele skoletiden.

Elevene må få oppleve gleden av å eksperimentere med ulike bokstavformer, og ha tilgang på ulike skriveredskaper.

Kapittel 17

Kjønnsroller og språk

► EB side 76–79 og LB side 111

Norsk for døve i L97 sier:

- Gjennom litteraturen vil elevene få del i en forestillingsverden som ofte ligger under og gir dybde til det språket vi bruker i vår hverdag (Fagets plass i skolen)
- Elevene skal opparbeide en viss forståelse av den rollen språk og tekst spiller i vår kulturtradisjon (Mål for mellomtrinnet)
- Elevene skal finne ut noe om hvordan språket varierer over tid og etter sted, situasjon og deltakere, og bli kjent med noen særtrekk ved dialekter, gruppespråk og jenters og gutters språkbruk (Hovedmoment 7. klasse)

Mål

- Å studere virkemidler i bilde
- Å rette søkelyset mot hvordan kjønnene er fremstilt i ulike medier
- Å se hvordan holdninger kan påvirke språk og språkbruk
- Å se på kjønnsrollene i tegneserier

Oppgavetyper i elevboka

- Studere bilder og tegneserier
- Samtale
- Skriveoppgave
- Drama

Elevene gjennomfører oppgavene 1–5 som beskrevet i EB.

Øveboka, side 33–37

- Adjektiv
- Språk og kjønn
- Replik, anførselstegn og replikkstrek
- Anføringsord
- Adverb
- Komma, utropstegn og spørsmålstegn
- Adverb, stedsadverb og tidsadverb
- Gradbøyning av adverb

Elevene utfører oppgavene 105–121 som beskrevet i ØB.

Norsk og tegnspråk

Vi foreslår at dette kapitlet gjennomarbeides tverrfaglig, med «Holdninger» som overordnet tema.

Diskusjon og samtale bør være en fremtredende arbeidsform når elevene skal finne ut hvordan kjønnene blir fremstilt i kunst og andre medier. Hvilke holdninger kommer til uttrykk gjennom måten kjønnene blir fremstilt på? Det er naturlig at begrepene holdninger og fordommer tas opp i denne sammenheng. Hva er holdninger? Hva er fordommer? Hvordan kommer disse til uttrykk i dagliglivet?

Gjør elevene oppmerksomme på at holdninger og følelsesmessige reaksjoner ikke er det samme. *Forskjellen mellom holdninger og følelsesmessige reaksjoner generelt er at holdninger er begrenset til reaksjoner på objekter (verdier, ideer) av sosial art eller betydning, og at holdninger er mer stabile enn følelsesmessige reaksjoner på ytre hendelser som gode nyheter, plutselige oppståtte situasjoner etc.* (Dagliglivets psykologi, Steinar Ilstad 1993)

Når elevene etter hvert fordyper seg i tenkningen rundt kjønnsroller, kan de diskutere og vurdere hvordan ulike holdninger til kjønnsroller kommer til uttrykk både språklig og på andre måter i samfunnet vårt.

Temaet egner seg for diskusjon omkring majoritets-samfunn kontra minoritets-samfunn, og hvordan påvirkning innenfor ulike områder, f.eks. kjønnsroller, skjer. Hvordan påvirkes døvesamfunnet av det hørende samfunnet – er det en gjensidig påvirkning, finnes det likheter – forskjeller, og hva bunner de i?

Emnet «kjønnsroller» passer godt til ulike tverrfaglige prosjekter. Aktuelle prosjekter kan være:

Reklame og holdninger

Reklame egner seg godt til å studere framstilling av kjønnene. Her kan dere finne reklame som bygger opp under den tradisjonelle kjønnsrolleoppfatningen, og reklame som bevisst bryter med den. (Refererer til kapittel 6 i tegnspråk og kapittel 8 i norsk)

Egen språkbruk

Et prosjekt kan være å studere jenters og gutters språkbruk når de omtaler hverandre. Hvordan karakteriserer de hverandre, hvilke språkuttrykk bruker de, og hvilke holdninger eller fordommer avdekker dette?

Sosial og kulturell diskriminering

Beskrive ulike menneskesyn i ulike kulturer. Hvordan er holdningen til kjønn der? Se f.eks. innlegget i LB på side 113 med overskriften «Foreldre dreper nyfødte jenter». Skjer dette i andre land?

Språklig diskriminering

Hvilke holdninger til språkminoriteter kommer til uttrykk når f.eks. døve må betale full lisens for sine TV-apparater, mens bare en promille av programmene som sendes, er teksten for døve? Er det likt for andre språkminoriteter i vårt land?

Kunst og kjønnsroller

Et prosjekt kan være å finne ut hvilke statuer som finnes i nærmiljøet. Er det flest menn eller kvinner som er statuert? Hvilken historie er knyttet til de ulike personene? Hvordan er kvinnestatuer fremstilt sammenlignet med statuer av menn? Hva signaliserer statuens kroppsholdning, påkledning, utstyr osv.? Elevene kan dra på tur til byen/tettstedet og ta bilder av statuene for deretter å lage en fotomontasje som stilles ut på skolen. Elevene forteller historiene knyttet til de personene som er statuert, på tegnspråk. Dette tas opp på video slik at historiene også kan vises på utstillingen.

Hva med malerier, foto og andre kunstneriske uttrykk? Hvordan fremstilles kjønnene?

Forteller dette oss noe om samfunnets kjønnsrolleoppfatning?

Ulike medier

Like viktig som eksisterende litteratur og gutte-/jentebøker, vil den dagsaktuelle ukepressen og aviser være viktige som bakgrunnsstoff for å diskutere hvordan kjønnsrolletenkning påvirker oss. Dette gjelder både artikkelstoff, annonser, leserinnlegg og den påvirkning fjernsynet har, f.eks. *Tegnsatt* og *Tegnkult*.

Fremstilling av kjønne i døvehistorien

Dette forslaget til prosjekt utdyper vi nærmere under *Arbeid med kapitlet*.

Tema – kopling til andre fag

Etikk, moral, holdninger og fordommer er områder det kan fokuseres på. Det menneskesynet ulike kulturer bygger på, og våre egne holdninger i møtet med disse, danner grunnlag for prosjekter knyttet til flere fag.

Det er naturlig å trekke inn både KRL, samfunnsfag

og kunst og håndverk-faget i dette emneområdet. Drama og rytmikk er også relevant ved at elevene kan dramatisere ulike situasjoner hvor kjønnsrollene er snudd på hodet.

Arbeid med kapitlet

Bildene på side 76–77 i EB er et fint utgangspunkt for å diskutere framstillingen av kjønne og holdningene framstillingen representerer.

Hvilke holdninger kommuniserer elevene, og hvordan er disse holdningene dannet? Holdninger er ikke medfødte, de læres eller tilegnes gjennom oppvekst og oppdragelse og påvirkes av mange ulike forhold i våre omgivelser. Egne erfaringer er viktige for holdningsdanning. Vi utsettes alle for en viss indoktrinering fra spesielt betydningsfulle eller autoritative personer i vårt oppvekstmiljø. Holdningene våre er dypt forankret i oss mennesker og er derfor også stabile. Dette gjør det vanskelig å endre folks holdninger. En holdning kan være en del av en persons identitet og selvrespekt. Hvilken holdning har elevene til det å være døv? Hvilken holdning har de til å leve i et demokrati ... osv? Få elevene til å komme med flere forslag til verdier og ideer som har stor betydning for dem. Hva skal til for at elevene skal endre sine holdninger? Kan mer kunnskap om et emne bidra til holdningsendringer?

Er det ting i elevenes hverdag som de er opptatt av, men som ikke oppleves som dype verdier? Et eksempel kan være moter. I hvor stor grad og hvor raskt endrer de sine oppfatninger om moter? Hvilket forhold har elevene til moter – definerer de det som en holdning eller mer som en følelsesmessig reaksjon på noe de ikke har direkte styring på? I hvor stor grad opplever elevene at de styres av andres holdninger eller syn på ting?

Oppgavene i elevboka *Språket ditt 7. klasse* i norskfaget kan for eksempel gjennomføres som følgende:

Oppgave 1

Oppgaven gjennomføres tverrfaglig. Elevene kan ta utgangspunkt i visuelt materiale, ulike temaer fra TV-programmer for døve, og de kan finne stoff i skriftlige tekster.

Oppgave 4

Elevene oversetter teksten i Hårek-stripen og fremfører sketsjen på tegnspråk.

Oppgave 5

Dette er en praktisk oppgave som ikke setter fokus på skriftspråket, men på hvilket kjønn som dominerer i tegneseriehefter.

Oppgaver som bør gjøres i hvert enkelt fag:**Tegnspråk****Elevideo 2: (0:25:00)***Diskuter: Enkeltsetninger*

Språket farges av holdninger til kjønnene. Er det noe med språkbruken i disse eksemplene som elevene reagerer på? Stemmer subjektsdelen overens med verbaldelen ut fra tradisjonell tenkemåte? Bruk disse eksemplene til å studere setningsledd.

Elevene kan sammenligne disse eksemplene med eksemplene i oppgave 2 i norsk og se at både tegnspråk og norsk har henholdvis tegn og ord der meningsinnholdet er påvirket av kjønnsrolleoppfatningen.

*Oppgave:**Lag lignende setninger.*

Elevene lager lignende eksempler som vist på elevvideoen.

Elevideo 2: (0:26:30)*Mannen som skulle stelle hjemme.**Diskuter*

Diskuter med elevene hvilke holdninger som her kommer til uttrykk.

Tekstsamlingsvideo*(0:58:30) Konkurransedagen**(0:32:20) Et kinobesøk*

Disse to fortellingene kan brukes til å se på framstillingen av kjønnene.

Norsk**Oppgave 2**

Oppgaven løses som beskrevet i EB.

For døve elever vil det være nødvendig å arbeide ekstra med meningsinnholdet i ulike ord og uttrykk, spesielt i oppgaver der subjektsdel og verbaldel ikke harmonerer ut fra tradisjonell kjønnsrolleoppfatning. Ref. Kopieringsoriginal 18.

Oppgave 3

Oppgaven løses som beskrevet i EB.

Fra lesebøkene finnes følgende stykker på CDen med oversettelser og forklaringer: «Heltane er mette» (bind 9) og «Frøken Detektiv» og «Pelle og Proffen» (bind 10).

Forslag til prosjektarbeid**Framstilling av kjønnene i døvehistorien**

Hvilken del av historien blir fortalt? Er det på områder der menn har dominert, eller har også kvinnen fått sin plass i historien? Det vil kanskje være behov for å avgrense problemstillingen slik at prosjektet ikke blir for omfattende. Elevene skal selv samle inn aktuelt stoff til prosjektet og bearbeide dette. De vil ha behov for å oppsøke bibliotek, folk som kan intervjues, døveforeninger og å søke på Internett. Elevene må i fellesskap komme frem til hvordan og for hvem de ønsker å presentere prosjektet.

Her er en ressursliste for aktuelt stoff til prosjektet:

- Marianne Grinna m.fl.: *Kvinnen i norsk døvehistorie*
- Thorbjørn Sander: *Døveorganisasjonen i kamp gjennom 75 år*

- Odd-Inge Schröder: *Døveforeningen 1878–1978*
- Thorbjørn Sander: *Med landets døve gjennom hundre år. Bergen Døveforening 1880–1980*, bind 1 og 2
- Thorbjørn Sander: *Trondheim Døveforening gjennom hundre år*
- *Trondheim Døveforening 75 År, 1898–1973. Beretning*

Kvinnen i norsk døvehistorie er en prosjektoppgave skrevet av fire studenter ved Statens spesiallærerhøgskole. Utgangspunktet for deres prosjektoppgave var følgende:

Hvordan er det å være døv kvinne i Norge, og hvordan har det vært tidligere? Er døvemiljøet et typisk mannssamfunn, eller hevder kvinnene seg godt i dette miljøet? Har kvinnene noen typiske funksjoner,

som basar-damer, festkomité-medlemmer og lignende, eller hevder de seg på topplanet i døveorganisasjonen?

Noe av begrunnelsen for deres prosjektoppgave var: *Når en person skaper sin identitet, er ens egen kulturhistorie en viktig del av prosessen. Mange døve har lenge vært klar over sin spesielle kulturbakgrunn, og det skjer en stadig bevisstgjøring på området. Ut fra historiske skildringer for øvrig vet vi at de ofte er skrevet av menn, og (derfor?) også ofte om menn. – Hvilken mulighet har døve jenter og kvinner til å kjenne seg igjen i historien? – I arbeidet med å bevisstgjøre og styrke en minoritetsgruppe, ville vi gjerne bidra til å synliggjøre kvinnen slik de har preget døvekulturen opp gjennom tiden. (...)* (Grinna m.fl.: *Kvinnen i norsk døvehistorie* 1993)

Se også i *Døvehistorisk blad* for å finne stoff til prosjektet.

Forslag til videobøker:

Norges Døveforbund 75 år. Døves Video, 1993

Andreas Christian Møller. Døves Video, 1998

Eilif Ohna. Døves Video, 1990

Harald Vik. Døves Video, 1997

Helen Keller. Døves Video, 1997

Mathias Stoltenberg. Døves Video, 1997

Ragnhild Kåta. Døves Video. 1999

Thorbjørn Johan Sander. Døves Video, 1996

Døve mennesker før oss. Produsert ved Møller kompetansesenter, 1990. Distribueres av Døves Forlag

Elevene kan også finne aktuelt stoff i *Tegnsatt*-programmene.

Kapittel 18

Maursider – analyse

► EB side 80–81 og LB side 117

Norsk for døve i L97 sier:

- Et språk er ikke bare ord og uttrykk, det følger regler og har en grammatikk, som også er et hjelpemiddel til å lære andre språk (Fagets plass i skolen)
- Elevene må bli fortrolige med hvordan språket kan bygges opp av mindre enheter til ulike helhetlige meninger (Arbeidsmåter i faget)
- Elevene skal utforske oppbygningen og bruken av det skriftlige språket og lære nyttige begreper for å snakke om språk (Mål for mellomtrinnet)
- Elevene skal arbeide med setningslære og variasjonsmuligheter i leddstilling (Hovedmoment 7. klasse)

Mål

- Å trene på å finne subjekt og verbal

Oppgavetyper i elevboka

- Skriveoppgaver

Elevene løser oppgavene 1–3 som beskrevet i EB.

Øveboka, side 38–39

- Subjekt og verbal

Elevene løser oppgavene 122–126 som beskrevet i ØB.

Arbeid med kapitlet

Elevene arbeider med kapitlet slik det er beskrevet i LB.

Å finne ulike setningsledd – her verbal og subjekt – er første forståelse av setningsbegrepet og at meningen/budskapet er avhengig av leddstillingen.

Diskuter med elevene hvordan setningene endrer struktur alt avhengig av hvor de ulike setningsleddene er plassert.

Påstandssetninger og spørresetninger har ulik leddplassering, og bruk gjerne dette også i artikulasjonstrening. Elevene vil kunne få en opplevelse av ulik bruk av trykk og betoning i talespråket. Slik trening av talerytme kan være et bidrag i arbeidet med setningsstrukturer.

Mange døve elever besitter sin egen mobiltelefon, og elevene sender mange tekstmeldinger til hverandre. Studer innholdet og strukturen i noen slike meldinger. Hva må være med for at meldingen skal bli forstått? Hvordan vil du formulere meldingen dersom du skal skrive/sende den til en ukjent?

Kapittel 19

Drama

► EB side 82–93 og LB side 118

Norsk for døve i L97 sier:

Læreplanen *Norsk for døve* nevner lite eller ingenting om dette temaet. Døve elever har imidlertid egen læreplan i drama og rytmikk, og det er naturlig å se hva denne planen sier om temaet.

I læreplanen *Tegnspråk som førstespråk* understrekes også under «Arbeidsmåter i faget» at ulike drama-aktiviteter vil ha en sentral plass for å levendegjøre språket (tegnspråket) i ulike sammenhenger og til ulike formål. Døve elever vil ha best utbytte av dette temaet gjennom arbeid med tegnspråkplanen og drama- og rytmikkplanen.

For døve elever vil det være vanskelig å delta aktivt i dramatisering av ulike tekster på talespråk. Døve elever som får sin opplæring sammen med hørende elever, kan likevel ha utbytte av å delta i andre roller i eventuelle oppsetninger klassen gjør.

Mål

- Å studere drama som sjanger
- Å lage en forestilling

To av målsetningene tas ut av dette faget og finnes igjen i tegnspråkfaget.

Oppgavetyper i elevboka

- Samtale

Elevene kan løse oppgave 1 som beskrevet i EB. Oppgavene 2–5 egner seg dårlig for døve elever når mediet er talespråk. Slike oppgaver løses best på tegnspråk og knyttes til dette faget.

Øveboka, side 40–41

- Studieteknikk – lese tekst og svare på spørsmål, skrive ordforklaringer
- Sammensatte ord
- Rettskriving – én m i slutten av et ord

Elevene løser oppgavene 127–134 som beskrevet i ØB.

Norsk og tegnspråk

Vi har valgt å bruke uttrykket «dramatiske tekster» i betydningen skriftlige dramatiske tekster og uttrykket «manus på tegnspråk» i betydningen skriftlige tekster som følger tegnspråkets setningsstruktur.

Vi foreslår et tverrfaglig samarbeid når elevene skal arbeide med drama. I norskfaget skal elevene studere dramatiske tekster og selv lage dramatiske tekster. Skal elevene for eksempel dramatisere et eventyr, må de omarbeide det til en dramatisk tekst eller direkte til et manus på tegnspråk. Når en prosatekst gjøres om til skuespill, må historien fortelles gjennom spill og replikker. Noen velger å ha en forteller som formidler det som ikke er så lett å spille. I tegnspråkfaget skal elevene se skuespillet «De tre mostrene» spilt av teatergruppen ved Trondheim Døveforening. Elevene kan sammenligne skuespillet med eventyret «De tre mostrene» og se hvordan teatergruppen har valgt å fortelle historien gjennom spill og replikker. Eventyret finnes på Internett:

<http://w1.2220.telia.com/~u222203993/asbjornsen.htm>.

Eventyret er også å finne på videoen *Sju eventyr av Asbjørnsen og Moe. Døves Video 1999*

Når elevene øver på å fremføre skuespill, knyttes dette til tegnspråkfaget. Hvis elevene ønsker det, må de få mulighet til å lage små skuespill eller spillesituasjoner som ikke har sitt utspring fra skriftlige tekster. De kan lage fortellinger som de gjør om til skuespill, de kan lage vitser om til sketsjer eller de kan improvisere seg frem til et ferdig sceneprodukt.

Tema – kopling til andre fag

Dramatisering og rollespill egner seg for de fleste fag. Det gir elevene en annen innfallsvinkel til stoffet de arbeider med, og de får en mer variert måte å innhente og bearbeide kunnskap på. Dette kapitlet bør knyttes opp til drama og rytmikk hvor elevene i 7. klasse skal diskutere dramatiske uttrykksformer og virkemidler med grunnlag i teaterforestillingen «Den tapre skredderen».

Arbeid med kapitlet

Elevene skal ha kjennskap til norske dramatikere og klassikere, men kan vanskelig selv delta i dramatisering av disse på norsk talespråk. Derfor vil tilnærmingen til dette emnet måtte skje gjennom lesing og samtale om innhold og særtrekk ved ulike dramatiske sjangrer. Også døve elever skal oppleve teater og drama som uttrykksform, men vil måtte tilnærme seg dette ved hjelp av tolk når tale inngår i dramatiseringen. Elevene deltar best gjennom egenaktivitet når dramatiseringen skjer på tegnspråk.

Det anbefales at egenaktivitet i dramatisering bearbeides i tegnspråkfaget eller i drama og rytmikk-faget.

Gjennom løsning av oppgavene i øveboka kommer elevene i kontakt med mange nye og viktige begreper innenfor fagområdet. Elevene skal kjenne ord og begreper fra teaterverdenen.

Dramatisering av sketsjene i Kopieringsoriginalene nr. 19 A + B og 20 A + B kan vanskelig gjennomføres talespråklig i en norsktime med døve elever. Elevene skal kjenne sjangeren og vite hva den inneholder, og gjennomføring (dramatisering) kan skje på tegnspråk i tegnspråkfaget. Da må den norske teksten oversettes, og det betyr at noen av replikkene må skrives om og tilpasses tegnspråk.

Kapittel 20

Maursider – grammatikk; pronomener og adverb

► EB side 94–95 og LB side 118

Norsk for døve i L97 sier:

- I lese- og skriveopplæringen må elevene få bruke sin kunnskap om førstespråket for å forstå oppbygging av norsk. Viktige emner må tas opp parallelt i fagene tegnspråk og norsk, og oversettelsesarbeid og sammenligning av språkene blir en viktig arbeidsmåte gjennom hele skoleløpet (kontrastiv undervisning) (Arbeidsmåter i faget)
- Et språk er ikke bare ord og begreper, det følger regler og har en grammatikk som også er et hjelpemiddel for å lære andre språk (Fagets plass i skolen)
- Elevene skal utforske oppbyggingen og bruken av det skriftlige språket og lære nyttige begreper for å snakke om språk. (Mål for mellomtrinnet)
- Elevene skal sammenligne tegnspråk og norsk i arbeid med ordklasser i tilknytning til tekster og legge vekt på hva de kan brukes til i språket (Hovedmoment 7. klasse)

Mål

- Å lære om pronomener og adverb

Oppgavetyper i elevboka

- Skriveoppgaver

Elevene løser oppgavene 1–6 som beskrevet i EB.

Øveboka, side 42–44

- Pronomen – personlige pronomener, eiendomspronomen, relativt pronomener

- Adverb – måtesadverb, gradsadverb, nektingsadverb

Elevene løser oppgavene 135–143 som beskrevet i ØB.

Tema – kopling til andre fag

Rettskriving og bruk av korrekte ord/ordklasser går igjen i alle andre fag det produseres skriftlige arbeider i. Det er naturlig å ta opp deler av grammatikkundervisningen i noe av det arbeidet som gjøres i andre fag også, uten at elevene opplever at det er norskfaget som blir i fokus.

Arbeid med kapitlet

I arbeidet med grammatikk er det viktig at innholdet knyttes til aktuelle tekster og de funksjonene det har i språket. Døve elever trenger mye trening og forklaring når det gjelder grammatikk i norsk.

Da døve elever vil ha ulike betingelser for å lære tegnspråk alt avhengig av sitt daglige språkmiljø, vil elevene i en og samme klasse ha ulike forutsetninger for å lære norsk på bakgrunn av kunnskaper og kompetanse i tegnspråk.

Elevenes egenproduksjon på tegnspråk (videoopptak) brukes aktivt i sammenligning mellom de to språkene.

Begge språk må læres i en setting hvor eleven er i direkte kommunikasjon med andre, og hvor språket brukes i en meningsfull sammenheng. Konstruerte situasjoner vil oppleves unaturlig og har liten effekt for læringsresultatet.

Kapittel 21

Fortelling – synsvinkel

► EB side 96–99 og LB side 127

Norsk for døve i L97 sier:

- Elevene skal lese og samtale om et bredt utvalg av tekster, også elevtekster, og lære å utnytte de muligheter ulike sjangrer gir av uttrykksformer (Mål for mellomtrinnet)
- Elevene skal finne ut hvordan språket varierer over tid og etter sted, situasjon og deltakere (Hovedmoment 7. klasse)

Mål

- Å gi elevene et innblikk i hva som ligger i begrepet forfattersynsvinkel

Oppgavetyper i elevboka

- Samtale om litteratur
- Skriveoppgaver, synsvinkel

Elevene løser oppgavene 1–5 som beskrevet i EB.

Øveboka, side 45–48

- Synonymer, antonymer
- Direkte tale
- Anførselstegn, replikkstrek, komma
- Anføringsord

Elevene løser oppgavene 144–159 som skissert i ØB.

Norsk og tegnspråk

I elevboka til *Språket ditt 7. klasse* har parallellhandling fått sitt eget kapittel. Vi foreslår for begge fag at arbeidet med parallellhandlingen legges inn i kapitlet *Fortelling – synsvinkel*. Dette fordi elevene spesielt skal se på hvordan fortelleren i en parallellhandling forteller to (eller flere) historier gjennom å veksle mellom ulike synsvinkler.

Tema – kopling til andre fag

I andre fag – som KRL, samfunnsfag og natur- og miljøfag – vil elevene støte på tekster med ulike forfat-

tersynsvinkler. Det er nyttig å bruke eksempler som elevene møter i slike naturlige sammenhenger.

Arbeid med kapitlet

Elevene er kjent med uttrykket synsvinkel i forbindelse med tegnspråkgrammatikk. I dette kapitlet skal elevene arbeide med synsvinkel i litterær analyse. I litterær analyse brukes uttrykket synsvinkel om forfatterens valg om hvem handlingen blir sett gjennom. Forfatteren kan velge å fortelle hendelsene gjennom ulike personer, dyr, eller forfatteren kan gi ting menneskelige egenskaper og fortelle historien gjennom deres opplevelser, tanker og følelser.

Det er naturlig å se arbeidet med dette kapitlet sammen med kapittel 28 *Fortelling – parallellhandling*. I en parallellhandling skifter synsvinkelen hele tiden. Forskjellen på innholdet i de to kapitlene er knyttet til hvilken person eller personer som beskriver en situasjon eller en hendelse.

I en historie med ulike synsvinkler er det ofte to eller flere som beskriver samme historie, men fra ulike synsvinkler. Vi får kjennskap til ulike personers tanker, holdninger og reaksjoner. I en parallellhandling presenteres vi for to eller flere historier, og vi følger disse vekselvis. Historiene knyttes som regel sammen til slutt.

I arbeidet med sjangrene blir det viktig å diskutere med elevene hva som skiller, og hva som kan sees i sammenheng. Kan elevene beskrive ulike tanker og holdninger om en og samme situasjon? Kan de ta en annens perspektiv og beskrive dette når de arbeider med ulike synsvinkler? Når de beskriver parallelle handlinger?

I *Samtale om litteratur-oppgavene* blir tegnspråk den muntlige formen, slik det er i alle *Snakk sammen-oppgavene*. Gjennom dette arbeidet opplever og forstår elevene hvordan tegnspråk brukes som redskapspråk i norsk.

Samtale på norsk talespråk har liten mening for eleven hvis ikke dette skjer i en situasjon hvor alt er lagt til rette for at eleven kan avkode og forstå budskapet.

Kapittel 22

Språket vårt forandrer seg

► EB side 100–115 og LB side 129

Norsk for døve i L97 sier:

- Elevene skal opparbeide en viss forståelse av den rollen språk og tekst spiller i vår kulturtradisjon (Mål for mellomtrinnet)
- Elevene skal finne ut noe om hvordan språket varierer over tid og etter sted, situasjon og deltakere, og bli kjent med noen særtrekk ved dialekter, gruppespråk og jenters og gutters språkbruk (Hovedmoment 7. klasse)
- Elevene skal finne ord av engelsk opphav i norsk og prøve å finne norske synonymmer (Hovedmoment 7. klasse)

Mål

- Å gi en liten innføring i språkhistorie
- Å se på likheter og ulikheter mellom de nordiske språkene
- Å se på likheter og ulikheter mellom bokmål og nynorsk
- Å rette oppmerksomheten mot de ulike dialektene i Norge
- Å se litt på samisk språk
- Å studere engelsk påvirkning i norsk
- Å se på gruppespråk som fenomen
- Å se på popspråket

Oppgavetyper i elevboka

- Samtale
- Studere tekster på dansk, svensk, bokmål, nynorsk og samisk
- Tavlearbeid
- Skriveoppgaver
- Undersøkelse
- Diskusjon
- Rollespill

Elevene arbeider med oppgavene som beskrevet i EB, med unntak av oppgavene 8, 9, 17 og 18.

Øveboka, side 49–53

- Studieteknikk – svare på spørsmål, oversette, finne opplysninger i tekst, vurdere utsagn

- Bokmål og nynorsk
- Engelsk og norsk

Elevene løser oppgavene 160–168 som skissert i ØB.

Norsk og tegnspråk

Ingen direkte overlappende emner.

Tema – kopling til andre fag

Engelsk for døve omfatter på barnetrinnet også engelsk tegnspråk (BSL). Arbeidet med språkendringer kan med fordel knyttes til dette faget og til tegnspråkfaget.

Drama og rytmikk for døve i L97 sier:

- Elevene skal få kjennskap til og forståelse av uttrykksformer som baserer seg på lyd og brukes blant hørende (Mål for mellomtrinnet – kulturforståelse)
- Elevene skal gjøre seg kjent med samtidens ungdomsmusikk og ulike ungdomskulturer nå og før (Hovedmoment 7. klasse – kulturforståelse)

Det kreves godt samarbeid mellom lærere som underviser i de ulike læreplanene, slik at temaer som det er naturlig å arbeide med i prosjekter, legges til samme tidspunkt i skoleåret. Lokale forutsetninger og muligheter vil være grunnleggende faktorer i lærerens valg av ulike organisasjonsformer og tilnæringsmåter.

I en klasse med døve elever vil undervisningen og tilknytning til andre fag, spesielt i fag med egne læreplaner for døve, naturlig nok være annerledes enn i en klasse med hørende elever, og hvor det går en døv elev integrert.

Arbeid med kapitlet

Oppgavene 8 og 9 kan døve elever vanskelig arbeide med da de i liten grad har utviklet ulike dialekter på sitt talespråk. Elevene skal likevel gjøres kjent med at det finnes svært mange ulike dialekter i Norge. Noen av de mest kjente dialektale ordene fra eget bosted kan brukes i artikulasjons- og munnnavlesningstrening. Dette arbeidet foregår ofte i enetimer eller knyttet til individuelle oppgaver.

Når det gjelder endringer i norsk talespråk knyttet

til spesielle lyder som nå ser ut til å være under endring, er det vanskelig for døve å oppfatte dette. Døve elever bør ha kjennskap til den endringen som skjer, men kan sjelden selv verken høre eller oppdage disse endringene. Det eksemplet som tas opp i lærerveiledningen knyttet til endringer av lyden *kj* som ser ut til å bli *sj*, vil ikke døve elever kunne oppdage. Munnstillingen er tilnærmet helt lik for disse to lydene.

Oppgave 17

Det er viktig for døve elever å kjenne typiske ord og uttrykk som brukes i ungdomsmiljøet. Mye av dette oppfanges ikke automatisk og må læres spesifikt. Slike ord og uttrykk kan også med fordel brukes som grunnlag for taletrening og munnnavlesningstrening.

Oppgave 18

egner seg dårlig for døve elever i norskfaget. Her er det viktig å samarbeide med tegnspråklærer slik at innholdet i et rollespill spilles på tegnspråk, og hvor elevene kan studere tegnspråkets tilpasning til ulike målpersoner.

Da døve elever automatisk er fritatt for opplæring i sidemål, vil det prege noe av arbeidet med stoffet i læreboka. Døve elever skal likevel ha kjennskap til sidemål og forfattere av verker på elevens sidemål. De aller fleste døve elever har nynorsk som sidemål, og skal ha kjennskap til språket og litteraturen på nynorsk. Fra *Leseboka for grunnskolen bind 9* finnes det forklaringer og oversettelser knyttet til lesestykkene «Historier er tryllekjelder», «Heltane er mette», «Graffiti», «Dei sju folane» og «Julaftan hos folket på Innhaug». Alle disse er på nynorsk.

Like ens finnes lesestykkene «Barn av Hiroshima», «Hos Ivar Aasen» og «Fjellet som drap» fra *Leseboka bind 10* på CDen med forklaringer og oversettelser av ord og uttrykk som elever på dette klassetrinnet vurderer som vanskelige og ukjente.

Kopieringsoriginal 3 «Den lille pigen med svovelstikkerne» er på dansk og har norsk oversettelse (Kopieringsoriginal 3B).

Det finnes lite tekster på våre nabospråk i lærebøkene i 7. klasse, men elevene kan lese tekster til populære sanger eller viser slik at de får et inntrykk av forskjeller på ord og uttrykk på norsk, dansk og svensk.

Kopieringsoriginal 21 sammenligner en tekst på svensk med samme tekst på dansk. Diskuter med elevene hvordan norsk bokmål har forandret seg fra dansk, og se hva som skiller norsk og dansk i dag.

I arbeidet med dette emnet i tegnspråkfaget har elevene tilgang på både svensk og dansk tegnspråk. Dette finnes på ulike CDer. Se lærerveiledningen i tegnspråk som førstespråk.

Når det gjelder samisk bør elevene få kunnskaper om den samiske minoriteten i Norge, noe historikk og presentasjon av samiske tekster, uten at disse skal oversettes eller vurderes på annen måte.

Døve elever har god nytte av at det arbeides med gruppespråk og slang, spesielt det som for tiden er *in* i norske ungdomsmiljø. Døve elever oppfatter ikke ord og uttrykk fra dette miljøet uten at det fokuseres direkte på det. La elevene diskutere hvilke ord og fraser som brukes i henholdsvis gutte- og jentemiljøer. Er det forskjell? Hva består denne forskjellen eventuelt av?

Kunnskap om gruppespråk, slang og omgangsformer er et viktig grunnlag for å forstå og for integrering i majoritetssamfunnet.

Ekstraoppgaver til popkulturen passer også for døve. Mange døve har gode opplevelser av musikk selv om de ikke hører denne. Døve har stor glede av å danse, og popmusikk formidler mye og sterke rytmer som også døve har utbytte av.

Ungdomskulturen tar opp i seg mange av uttrykkene i popspråket. Det er viktig at døve får kjennskap til disse og vet hva som til enhver tid rører seg i ungdomsmiljøer.

Kapittel 23

Maursider – analyse

► EB side 116–117 og LB side 135

Norsk for døve i L97 sier:

- Elevene skal utforske oppbyggingen og bruken av det skriftlige språket og lære nyttige begreper for å snakke om språk (Mål for mellomtrinnet)
- Elevene skal ha noe kjennskap til hvordan muntlig og skriftlig språkbruk skiller seg fra hverandre, og lære noe om virkemidler og komposisjon i ulike muntlige og skriftlige sjangrer (Mål for mellomtrinnet)

Mål

- Å trene på å finne subjekt og verbal
- Å trene på å finne direkte objekt og predikativ

Oppgavetyper i elevboka

- Skriveoppgaver

Elevene løser oppgavene 1–5 som beskrevet i EB.

Øveboka, side 54–55

- Analyse, direkte objekt og predikativ

Elevene løser oppgavene 169–178 som beskrevet i ØB.

Tema – kopling til andre fag

Treningsoppgaver til analysearbeid kan hentes fra mange ulike tekster i ulike fag.

Arbeid med kapitlet

Det arbeides med dette kapitlet slik det er beskrevet i Lærerens bok. Det er viktig at grammatikkundervisning i norsk knyttes til meningsfylte situasjoner hvor det arbeides med aktuelle tekster, og slik at elevene blir i stand til å overføre innholdet fra spesifikke læringssituasjoner til generell bruk av språket.

Kapittel 24

Bøker og bokmeldinger

► EB side 118–123 og LB side 136

Norsk for døve i L97 sier:

- Siden det for de fleste døves vedkommende bare er det skrevne språk som er tilgjengelig, vil lesning være av stor betydning som kilde i norskspråklig erfaring. Elevene må derfor lese mye gjennom alle skoleårene (Arbeidsmåter i faget)
- Elevene skal bli kjent med et bredt utvalg av skjønnlitteratur og sakprosa som kan gi opplevelse og stimulere leseglede, kunnskapstørst og spenningstrang, og kunne bruke ideer fra tekster av ulike forfattere i egen skrivning (Mål for mellomtrinnet)
- Elevene skal gjøre seg kjent på et tilgjengelig offentlig bibliotek og søke aktivt etter fag- og skjønnlitterære bøker de vil lese, og skrive bokmelding om en av dem (Hovedmoment 7. klasse)

Mål

- Å vekke leselyst og leseglede
- Å lære elevene sjangeren bokmelding
- Å vise til steder hvor elevene kan finne anbefalinger av bøker
- Å lære å orientere seg i et bibliotek og å søke i elektroniske medier etter ønsket informasjon
- Å lære å publisere tekster på elektroniske medier (hjemmeside etc.)

Oppgavetyper i elevboka

- Studere bokmeldinger
- Skrive bokmeldinger
- Bruk av bibliotek

Elevene løser oppgavene 1–3 som beskrevet i EB.

Øveboka, side 56–57

- Positive og negative ord
- Rettskriving – ord med -nd og -ndt

Elevene løser oppgavene 179–189 som beskrevet i ØB.

Tema – kopling til andre fag

Døve elever har ofte motstand mot lesing. Ofte støter de på ord og uttrykk de ikke kjenner og som hindrer forståelse av stoffet.

Det er viktig at læreren hele tiden vurderer vanskegraden av innholdet både i fag- og skjønnlitterære verker.

Bruk av dataprogramvare (Tegn Smed) kan brukes av eleven selv – både for å få tilgang til innhold i de verkene som er bearbeidet, og for selv å oversette – ved at de legger inn forklaringer av norsk til tegnspråk eller vice versa.

Arbeid med kapitlet

Høytlesing egner seg dårlig for døve elever, med unntak av når dette benyttes meningsfylt i en-til-en-situasjon i for eksempel tale- og munnnavlesningstrening.

Det er viktig at læreren legger inn faste tider for stillelesing i skoletiden. Elevene trenger tid og støtte i form av forklaringer (ord og uttrykk) i dette arbeidet. Å lære norsk gjennom lesing er umulig hvis ikke eleven forstår det han/hun leser. Forskere mener at det er ikke innlysende at norsk kan læres ved å «utforske» språket gjennom lesing og ved å anvende norsk skriftlig. Språket som skal læres, må presenteres i en meningsfylt sammenheng og med klar hensikt. Å skape en meningsfylt språklig sammenheng må skje gjennom relevante aktiviteter og ved hjelp av et materiale hvor språket representeres i en spiral. Spiralen må ordnes slik at hvert nivå av informasjon bygger på det som er lært tidligere i en situasjon hvor mening er knyttet til en lingvistisk kode. En slik spiral av begreper og språk gir til sammen en situasjon hvor eleven kan koble betydningen med en lingvistisk kode.

Den spesielle språkundervisningen knyttet til grammatikalske elementer er meget viktig for døve elever, men den må foregå i meningsfylte situasjoner og i følge med opplevelse av språk i dets naturlige miljø.

Det er i dag stor forskningsaktivitet på dette området, og det forskes intenst på hvorvidt det er mulig for døve barn å gå umiddelbart fra skrift til mening. De fleste pedagoger tror at for at en tekst skal gi mening, må leseren først gjenkjenne ordene i skriften vedkommende leser.

Når man tar i betraktning de vanskeligheter døve barn har med lesing, er det åpenbart at en naturlig språklæringsmetode, til tross for dens mange gode og nødvendige sider, heller ikke er grundig nok til å forbedre elevenes kapasitet til å bli kompetente lesere.

En interaksjonsmodell for lesing hvor man tar hensyn til både elementære grunnbegreper (en såkalt

bottom-up-prosess) og til høyere persepsjonsprosesser (*top-down*) med fokus på de aspektene som ikke læres spontant, er absolutt nødvendig for døve elever.

I norsk for døve, Arbeidsmåter i faget (s. 11) understrekes det at behovet for kunnskap om forskjellige uttrykk fra språklæren kan fremtvinge en annen progresjon enn den som er foreslått i planen.

Kapittel 25

Setninger og tekstbinding

► EB side 124–127 og LB side 146

Norsk for døve i L97 sier:

- Elevene skal få erfaring med noen måter for tekstbinding på setnings – og tekstnivå (Hovedmoment 7. klasse)
- Elevene skal arbeide med setningslære og variasjonsmuligheter i leddstilling (Hovedmoment 7. klasse)

Mål

- Å arbeide med tekstbinding for å få til sammenheng i tekstene

Oppgavetyper i elevboka

- Samtale
- Skriveoppgaver

Elevene løser oppgavene 1–4 som beskrevet i EB.

Øveboka, side 58–61

- Sideordnende konjunksjoner
- Setninger, helsetninger
- Komma mellom sideordnede setninger
- Underordnende konjunksjoner
- Leddsetninger
- Komma når leddsetningen kommer først
- Relativsetninger
- Komma etter innskutte relativsetninger
- Tekstbinding, brubyggerord

Elevene løser oppgavene 190–203 som beskrevet i ØB.

Norsk og tegnspråk

Lærere trenger kunnskaper om de viktigste reglene for hvordan norske setninger er oppbygd sammenlignet med tegnspråkets setninger. Slike kunnskaper gjør det lettere for lærere å forklare trekk elevene møter i norske

tekster, og peke på regelmessigheter i begge språkene – og likheter og ulikheter. (Svartholm 1997)

Det er forsket lite på setningsstrukturer og tekstbinding i norsk tegnspråk. Vi kan derfor ikke vise til regler og regelmessigheter i samme grad som for norsk. Vi må selv gå på oppdagerferd i tekster og se hvordan innholdet uttrykkes språklig. Det er ikke et mål i seg selv at elevene skal kunne ramse opp en rekke med regler for setningers og teksters oppbygning. Viktigere er det at elevene opplever språket i bruk og derigjennom blir kjent med språkets variasjonsmuligheter og selv etter hvert lærer å beherske disse.

Skal elevene for eksempel arbeide med setningsanalyse, må de kjenne til begrepene subjekt, verbal, objekt osv. At elevene har et metaspråk, er viktig for språkopplæringen i det enkelte språkfag og en nødvendighet for den kontrastive undervisningen.

Fortellingen «Hvordan en edderkopp frelste et menneskes liv» som elevene skal arbeide med i tegnspråkfaget, kan også benyttes i den kontrastive undervisningen. Elevene kan sammen med lærer oversette fortellingen til norsk for så å sammenligne setningsstrukturen og hvordan setningene utgjør en tekst i tegnspråkfortellingen og i den skriftlige fortellingen. Hva er likt, og hva er ulikt?

På CDen *Tegnspråk og norsk 7. klasse* er det også tre små fortellinger som er oversatt til norsk. Elevene kan studere disse og se etter likheter og ulikheter i språkene tegnspråk og norsk.

Tema – kopling til andre fag

Tekster til demonstrasjon eller trening kan hentes fra mange andre fag slik at arbeidet får overføringsverdi til praktisk bruk av språket.

Arbeid med kapitlet

Elevene arbeider med kapitlet slik det er beskrevet i Lærerens bok.

Se også lærerveiledningen til *Tegnspråk som førstespråk 7. klasse*.

Kapittel 26

Maursider – kommaregler

► EB side 128–129 og LB side 147

Norsk for døve i L97 sier:

- Elevene skal skrive for mottaker utenfor klasserommet og arbeide grundig med en tekst med vekt både på det estetiske i egen språkføring og på riktig rettskrivning og tegnsetting (Hovedmoment 7. klasse)
- Elevene skal utforske rytme(betoning) i ord og setninger (Hovedmoment 7. klasse)
- Elevene skal få trening i å uttale stavelser, ord og setninger og få erfaring med naturlige pustepauser (Hovedmoment 7. klasse)

Mål

- Å lære kommaregler

Oppgavetyper i elevboka

- Studere tekst
- Skriveoppgaver

Elevene løser oppgavene 1–3 som beskrevet i EB.

Øveboka, side 62

- Kommaregler

Elevene løser oppgavene 204–205 som beskrevet i ØB.

Tema – kopling til andre fag

Studer kommabruk i tekst hentet fra andre lærebøker, historie, natur- og miljøfag, geografi osv. Mange elever strever med setningsbegrepet, og det vanskeliggjør arbeidet med korrekt bruk av komma.

Døve elever trenger bevisstgjøring på rytmen i

språket, dette kan med fordel trenes i drama og rytmikk-faget. Døve elever kan ikke lytte seg til naturlige pauser i et talespråk. Gjennom drama og rytmikk-faget skal elevene gjennom hele mellomtrinnet bli kjent med rytme i språk og kommunikasjon. De skal arbeide med pust, spenning og avspenning og lage rytmemønstre med kropp og instrumenter. Språk er rytme, og dette arbeidet skal ha overføringsverdi til norskfaget og trening på rytme, ordmelodi, trykk og tonefall i talespråket. Språkrhythmen trenes også gjennom vibrasjonstrening (systematisk trening i å oppfatte og tolke vibrasjoner fra instrumenter, forsterkerutstyr og lignende).

Arbeid med kapitlet

Lytteøvelser med vekt på rytme, ordmelodi, trykk og tonefall egner seg dårlig for døve elever. De skal imidlertid arbeide systematisk med dette i norskfaget, og det vil kreve en annen innfallsvinkel enn lytting.

Det anbefales at det arbeides med dette slik det er beskrevet under «Tema – kobling til andre fag» – for eksempel i drama og rytmikk-faget.

Gjennom taletrening og munnavlesning utforskes rytme og betoning i ord og setninger, og pustøvelser vil øke elevenes muligheter til å oppnå naturlig og avslappet tale med naturlige pustepauser. Elevene vil ikke høre hvor det er naturlig med skilletegn i norske setninger, men kan trene seg i å føle hvor det er naturlig. Dette krever nitidig og systematisk trening, og mange lærere vil oppleve varierende resultat. Det anbefales bruk av artikulasjonsmateriell/treningsmateriell til dette. Bruk av dataprogram (Taleskop) kan også anbefales.

Slik trening bør foregå i en-til-en-situasjon, og det bør avsettes faste treningsøkter til dette. Hyppige og korte treningsøkter gir bedre resultater enn sjeldne og lange økter.

Kapittel 27

Leker og leketradisjoner

► EB side 130–133 og LB side 148

Norsk for døve i L97 sier:

- Elevene skal lese og samtale om sanger av ulike forfattere, og samle slike fra lokalmiljøet (Hovedmoment 7. klasse)

Mål

- Å studere leketradisjoner
- Å skrive instruksjoner til leker
- Å samle inn leker
- Å lære bort leker
- Å se på lek og kjønnsroller

Oppgavetyper i elevboka

- Diskusjon
- Studere tekst
- Samle inn leker
- Lære bort leker

Elevene løser oppgavene 1–6 som beskrevet i EB. Oppgave nr. 7 løses i tegnspråkfaget.

Norsk og tegnspråk

Ingen direkte overlappende emner.

Tema – kopling til andre fag

Kroppsøving og drama og rytmikk for døve er fag hvor lek og leketradisjoner både fra døve og hørende miljø kan trenes og læres.

Arbeid med kapitlet

Døve elever skal ha kjennskap til leker og leketradisjoner fra både døvt og hørende miljø, men det er viktig å være oppmerksom på at mange tradisjonelle barneleker som hørende barn leker, ikke alltid passer for døve. Mørkegjemsel hvor barna er avhengig av lyd og tale, passer dårlig for døve barn.

For å delta i leker må lekene organiseres slik at elevene kan se og følge med visuelt hele tiden. Mange typer leker er likevel like i begge tradisjoner, men det er spesielt viktig å være klar over at døve elever må lære lekereglene spesifikt. Det er ikke alltid like enkelt å oppfatte reglene idet lekene utføres. Døve elever bør likevel få presentert lekeregler muntlig (på tegnspråk) i selve lekesituasjonen slik at tegn og bevegelser, forklaringer og demonstrasjoner griper inn i hverandre og utfyller hverandre.

Leker og barnetradisjoner fra døvemiljøet burde også nedtegnes på video. Dette kan være et tverrfaglig prosjekt på tvers av klassetrinn. Se lærerveiledningen i tegnspråk som førstespråk.

Kapittel 28

Fortelling – parallellhandling

► EB side 134–139 og LB side 150

Norsk for døve i L97 sier:

- Språklæringen må skje både ved at elevene utforsker språket gjennom lesing, og anvender språkkunnskapene i skriving (Arbeidsmåter i faget)
- Elevene skal lese og samtale om et bredt utvalg av tekster, og lære å utnytte de muligheter ulike sjangrer gir av uttrykksformer (Mål for mellomtrinnet)

Mål

- Å studere parallellhandling som en måte å komponere tekster på

Oppgavetyper i elevboka

- Litterær samtale, studere tekst
- Skriveoppgaver

Elevene løser oppgavene 1–10 som beskrevet i EB.

Øveboka, side 63

- Ordklasser – repetisjon

Elevene løser oppgavene 206–207 som beskrevet i ØB.

Norsk og tegnspråk

Gjennom overlappende emner får elevene innsikt i hvordan de ulike sjangrer anvendes riktig i ulike teksttyper og situasjoner, både på tegnspråk og på norsk. Elevene arbeider parallelt med skriftlige arbeider i orsk og med videoopptak på tegnspråk.

Elevene diskuterer med sine medelever hvordan parallellhandling kommer til uttrykk i norsk og på tegnspråk.

Arbeid med kapitlet

Elevene arbeider med kapitlet slik det er beskrevet i lærerens bok, og det foreslås at dette kapitlet knyttes sammen med kapittel 21 *Synsvinkel*. Se kapittel 21.

Kapittel 29

Alf Prøysen – et helt prosjekt

► EB side 140–157 og LB side 152

Norsk for døve i L97 sier:

- Minst 30 % av tida skal kvart år brukast til tema – og prosjektarbeid (Prinsipp og retningslinjer)
- Elevene skal tilegne seg kunnskap om en del av forfatterne de leser tekster av (Hovedmoment 7. klasse)

Mål

- Å arbeide med prosjekt, vise en arbeidsgang
- Å gå i dybden for å lære om en forfatter

Oppgavetyper i elevboka

- Prosjektarbeid

Øveboka, side 64–67

- Preposisjoner og preposisjonsuttrykk
- Dialektord
- Studieteknikk – finne opplysninger i tekst
- Kommaregler

Elevene løser oppgavene 208–216 som beskrevet i ØB, med unntak av oppgave 211.

Døve elever har sjelden en egen dialekt, da de helst har fått opplæring på godkjent målføre. Tilegnelse av dialekter skjer via hørsel, og døve har små muligheter til å tilegne seg dette. Elevene skal likevel vite om dialekter, og de oppdager snart at tegnspråk har ulike dialektale uttrykk.

Norsk og tegnspråk

Når elevene arbeider med prosjektarbeid, vil skriftlig norsk være et redskapsfag i tegnspråkfaget, og tegnspråk vil være et redskapsfag i norskfaget. Elevene skal i tegnspråkfaget arbeide med prosjekt om døve kunstnere i Norden. Når de skal samle inn stoff til prosjektet, må de sannsynligvis også innhente informasjon fra skriftlige kilder. I bearbeidelsen av stoffet og i presentasjonen av prosjektet kan det også hende at elevene vil bruke norsk skriftspråk.

Elevene skal i norskfaget ha et prosjekt om Alf Prøysen. I EB foreslås det at elevene presenterer prosjektet gjennom en forestilling. Velger elevene å gjøre dette, vil presentasjonen av prosjektet bli gitt på tegnspråk.

Tema – kopling til andre fag

Som lærerveiledningen sier, er arbeidsgangen for prosjektarbeid noe elevene kan bruke i alle fag. Når prosjektarbeid skal omfatte en tredjedel av undervisningstiden på dette klassesettrinnet, vil prosjekter være tverrfaglig, og det vil være aktuelt å trekke inn de fleste fag i de prosjekter som det arbeides med.

Arbeid med kapitlet

Med Prøysen som utgangspunkt for et tverrfaglig prosjekt kan momenter fra ulike fag integreres i ett felles tema med tyngdepunktet i norsk for døve, og slik følge lærerveiledningen i norsk.

Forslag til tverrfaglig prosjekt i 7. klasse: Uthevede sidehenvisninger viser til *Veiledning i norsk for døve*.

<i>Tittel</i>	<i>Alf Prøysen – lage en Prøysen-utstilling og forestilling til inntekt for klassetur</i>		
<i>Klassetrinn</i>	7. klasse		
<i>Fag/læreplan</i>	<i>Mål og hovedmomenter</i>	side	Notater om praktiske tiltak
Norsk for døve (tyngdepunktet)	<p><i>Lese og skrive:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – lese, oppdage, oppleve og samtale om Prøysens skrifter for å utforske hans miljøbeskrivelser, menneskesyn og språk – arbeide med ulike sjangertekster, bruke det i egen skriving og gi hverandre tilbakemelding <p><i>Kunnskap om skriftlig språk og kultur:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – finne ut noe om hvordan språket varierer over tid og etter sted, og bli kjent med noen særtrekk ved dialekter – diskutere kriterier for tilbakemelding på tekst og kriterier for godt samarbeid under tema- og prosjektarbeid – tilegne seg kunnskap om en del av forfatterne de leser tekster av 	side 22	<ul style="list-style-type: none"> – lese utvalgte områder av Prøysens forfatterskap – egen produksjon av ulike sjangertekster – samle stoff gjennom bibliotek og Internett – systematisere stoff og velge ut aktuelt stoff til fremføring
Tegnspråk som førstespråk	<p><i>Muntlig samhandling:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – arbeide med å uttrykke og begrunne hva de synes er interessant, gledelig eller vanskelig i det de opplever og leser, og bruke sin tekstkunnskap i samtale om litteratur av forfattere de arbeider med – arbeide sammen om faglige temaer med vekt på å lytte aktivt og slik komme frem til resultater og presentere tema-/prosjektarbeid – få erfaring med å ta ordet i en større forsamling <p><i>Litteratur og tekstskaping:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – reflektere over egen tekstskaping i ulike sjangrer – anvende ulike sjangrer riktig i arbeidet med ulike teksttyper og situasjoner 	L97 side 144–145	<ul style="list-style-type: none"> – diskusjon om Prøysens forfatterskap – ulike sjangrer han brukte – diskusjons- trening – hvordan fremføre Prøysens ulike sjangertekster på TS – opptak på video som grunnlag for tilbakemelding – fremføring
Matematikk	<p><i>Matematikk i dagliglivet:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – arbeide med problemstillinger og løse oppgaver knyttet til økonomi <p><i>Tall:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – trene på å velge og bruke regnearter, metoder, hjelpemidler og redskaper til å løse problemer 	L97 side 164–165	<ul style="list-style-type: none"> – beregne kostnader ved å sette opp en forestilling – beregne inntekter/billettpris ev. salg av forfriskninger etc. – sette opp et regnskap
Samfunnsfag	<p><i>Historie:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – elevene skal kjenne til viktige hendinger og personar i landet vårt <p><i>Samfunnskunnskap – mennesket i møte med samfunnet:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – elevene skal utvikle evna til å sjå og reflektere over si rolle i små samfunn som familie, skule og heimstad 	L97 side 180–181	<ul style="list-style-type: none"> – kartlegge samfunnsforholdene i Norge under Prøysens oppvekst – Prøysens samfunnskritikk
Kunst og håndverk	<p><i>Bilde/bildekunst:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – bli kjent med eksempler på ulike kunstneriske uttrykk – eksperimentere med å presentere egne og andres arbeider gjennom utstillinger og andre presentasjonsformer 	L97 side 200	<ul style="list-style-type: none"> – hva i Prøysens kunstneriske produksjon kan best formidle det han stod for – og hva kan egne seg i en utstilling og som for eksempel bakgrunn/forteppe i forestillingen – diskusjon – beslutning – presentasjon

Natur- og miljøfag	<i>Det fysiske verdensbildet:</i> – elevene skal beskrive sin egen hverdag uten elektrisitet og gjøre seg kjent med den praktiske rollen elektrisiteten spiller i det moderne samfunnet	L97 side 214	– studere samfunnsforholdene på Prøysens tid – hvordan menneskene levde
Engelsk for døve	<i>Kunnskap om engelsk språk, kultur og egen læring:</i> – arbeide med temaer som <i>Tradisjoner og skikker</i>	side 36	– sammenligne samfunnsforholdene i Norge og i England på Prøysens tid
Drama/rytmikk	<i>Kulturforståelse:</i> – gjøre seg kjent med samtidens ungdomsmusikk og ulike ungdomskulturer nå og før – lære om eldre sanger fra sentrale kultur- og livsområder – arbeide med oppsetning og sceniske virkemidler	side 54	– sammenligne ungdomsmiljø i dag og på Prøysens tid – iscenesette noen av Prøysens verker (skuespill/sanger etc.)
Heimkunnskap	<i>Omsorg og sosial handling:</i> – samarbeide om å planlegge og gjennomføre måltider og enkle tilstelninger	L97 side 256	– gjennomføre en Prøysenkveld med servering av mat som var vanlig for husmannsbarn på Prøysens tid
Kroppøving	<i>Samarbeid og sosialt samvær:</i> – samarbeide om å ta ansvar for å planlegge og gjennomføre enkle prosjekt ut fra sine interesser innenfor friluftsliv, lek, idrett og dans. Elevene kan for eksempel arrangere aktiviteter for lavere klassetrinn	L97 side 272	– gjennomføre aktiviteter for yngre elever knyttet til lekeaktiviteter fra Prøysens tid – knyttet til presentasjon av viser, fortellinger etc. fra forfatterens verker
KRL	<i>Verdier og valg:</i> – samarbeid og samvær i klassen og på skolen	L97 side 103	– studere hvordan Prøysen fremstilte verdier i sine verk, hvordan han beskrev barns forhold

Denne tabellen beskriver forslag til og mulige områder innen tverrfaglig prosjekt knyttet til og med utgangspunkt i Prøysens arbeider og verker. Slike prosjekter kan ivareta deler av alle fag i skolen, men det krever god planlegging mellom lærere som underviser i de ulike fagene.

Veiledning i norsk for døve har flere gode eksempler på hvordan man kan gjennomføre tverrfaglige prosjekter på lignende måte som her beskrevet.

Kapittel 30

Regelsider

► EB side 158–166 og LB side 168

Norsk for døve i L97 sier:

- Elevene skal utforske oppbygningen og bruken av det skriftlige språket og lære nyttige begreper for å snakke om språk (Mål for mellomtrinnet)
- Elevene skal skrive for mottakere utenfor klasserommet og arbeide grundig med en tekst med vekt både på det estetiske i egen språkføring og på riktig rettskrivning og tegnsetting (Hovedmoment 7. klasse)
- Elevene skal få erfaring med noen måter for tekstbinding på setnings- og tekstmåte (Hovedmoment 7. klasse)
- Elevene skal sammenligne tegnspråk og norsk i arbeid med ordklassene i tilknytning til tekster og legge vekt på hva de kan brukes til i språket, blant annet gradbøyning av adjektiv og adverb, tidsbøyning, tidsmarkering med adverbialer og tidsleddsetninger (Hovedmoment 7. klasse)

Mål

- Å øke forståelse og kunnskap om norsk grammatikk

Oppgavetyper i elevboka

- Lesing, diskusjon

EB har ingen direkte arbeidsoppgaver, men elevene må arbeide med stoffet gjennom lesing, diskusjoner og bearbeiding av stoffet konsentrert eller fordelt over tid.

Øveboka, side 68–80

Repetisjon av

- Substantiv
- Verb
- Adjektiv
- Adverb
- Pronomen
- Analyse
- Tegnsetting
- Rettskriving
- Da/når

Elevene arbeider med oppgavene 217–284 som beskrevet i ØB.

Norsk og tegnspråk

Gjennom hele klassetrinnet er det lagt opp til å arbeide tett sammen om overlappende emner i tegnspråk og norsk. Sammenligning av de to språkenes oppbygging og funksjon (kontrastiv undervisning) skal skje gjennom hele skoleåret og er en viktig forutsetning for at elevene skal kunne bruke sin kunnskap om sitt førstespråk til å forstå oppbygningen av norsk.

Tema – kopling til andre fag

Rettskriving, ortografi og grammatikalske riktige uttrykk kan det arbeides med i alle fag, men ikke i en slik grad at elevene mister interessen for det enkelte fagets egenart.

Arbeid med kapitlet

Elevene arbeider med dette kapitlet slik det er beskrevet i Læreren bok. I tillegg kan det være aktuelt og spennende for elevene å samle og systematisere vitser, skrøner, historier og vandrefortellinger i lokalmiljøet for å utforske hvordan ulike grammatikalske ord og vendinger brukes i muntlig og skriftlig språk.

Et av hovedmomentene i 7. klasse er også å arbeide med humor i språket, og å sammenligne vitser på tegnspråk og norsk. Elevene kan sammenligne og vurdere hva det er i det språklige uttrykket som gjør at det er vanskelig å oversette vitser/humor fra/til tegnspråk.

Kopieringsoriginalene knyttet til dette kapitlet (Kopieringsoriginal 25–28) kan alle brukes til døve elever slik de er.

Dette siste kapitlet fungerer best som oppslagssted gjennom hele skoleåret og når de enkelte grammatikalske emnene behandles.

Litteraturliste

- Engen, Liv & Santa Carol M. (1996): *Lære å lære. Prosjekt CRISS*. Stiftelsen Dysleksiforskning. Stavanger
- Endresen, R.T., Simonsen, H.G. og Sveen, A. (1996): *Innføring i lingvistikk*. Universitetsforlaget
- Fiksdal, Bodil (1997): *Testing av døve og sterkt tunghørte elevers leseferdigheter*. Hovedoppgave, Institutt for spesialpedagogikk. Universitetet i Oslo
- Handberg, Tone Britt (1995): Artikkel i Norsk pedagogisk tidsskrift 1/95
- Hansen, Aase L. (1999): *Drama og rytme for døve. Læreren bok*. Møller kompetansesenter, Heimdal. Trondheim
- Hoel, Torlaug Løkensgaard (1990): *Skrivepedagogikk på norsk*. LNU/Cappelen
- Huseby, Olav (1990): *Norske ord. Ordlagingslære med arbeidsoppgaver*. Friundervisningens forlag
- Høien, T. og Lundberg, I. (1991): *Dysleksi*. Ad Notam Gyldendal
- Ilstad, Steinar (1993): *Dagliglivets psykologi, 2. utgave*. Tapir, Trondheim
- Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen*
- Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen. Norsk for døve, engelsk for døve og drama og rytme for døve*
- Mohammad, A.S.H. (1995): *Undervisningsmodell. En flerkulturell skole*. Artikkel i Spesialpedagogikk nr.4/97
- Røkenes, Odd Harald, Kari Lossius, Tori Mausest (1996): *Kommunikasjon og sosialt samspill*. Cappelen, Oslo
- Rosli, Ronald (1998): *Skolenettet* <http://skolenettet.nls.no/dok/sn/fag/marked/rstack/11/1104defrekl.html>
- Skutnabb-Kangas, Tove (1981): *Tvåspråkighet*. Liber läromedel. Lund
- Stokkan, Arne og Jenssen, Odd K. (1994): *Taletrening for døve og sterkt tunghørte: et opplegg med kommentarer*. Består av video, elevens bok og læreren bok. Døves Forlag, Bergen
- Svartholm, Kristine (1997): *Språklære for døve*. Møller kompetansesenter, Heimdal, Trondheim (oversettelse og bearbeiding til norsk med tillatelse av SIH, Statens institutt för handikappfrågor i skolan, og forfatteren
- Taube, Karin (1998): *Mappevurdering, undervisningsstrategi og vurderingsredskap*. Tano Aschehoug AS
- Terum, I. (1995): *Metodehefte i bildeanalyse og bildekommunikasjon*. Høgskolen i Bergen
- Veiledning for Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen (L97): Tegnspråk som førstespråk og Norsk for døve*
- Østern, Anna-Lena (1991): *Tvåspråkighet & lingvistisk medvetenhet*. Åbo akademiske forlag
- Øzker, Kamil Z. (1992): *Om tospråklig utvikling. En teoretisk studie av fenomenet og begrepet tospråkighet*. Oris forlag, Haslum

DEN LILLE PIKEN MED FYRSTIKKENE

Det var så fryktelig kaldt. Det snødde og begynte å bli mørkt. Men så var det også den siste kvelden i året, nyttårsaften. I denne kalde og mørke vinterkvelden gikk en liten, fattig pike langs gaten med bart hode og nakne føtter.

Ja, hun hadde hatt tøfler på seg da hun gikk hjemmefra, men hva hjalp det? De var så altfor store – de hadde vært hennes mors – og den lille piken hadde mistet dem da hun løp over gaten for ikke å bli påkjørt.

Den ene tøffelen forsvant bare, og den andre løp en gutt sin vei med. Han sa han kunne bruke den til vugge når han selv fikk barn.

Der gikk nå den lille piken på de nakne, små føttene som var både røde og blå av kulde. I et gammelt forkle hadde hun en mengde fyrstikker, og en bunt gikk hun med i hånden.

Ingen hadde kjøpt noen av henne hele dagen, og hun hadde ikke fått så mye som ett øre. Den lille stakaren så både sulten og trist ut.

Snøfnuggene falt ned i det lange, lyse håret hennes som krøllet seg så vakkert i nakken, men det gjorde henne ikke noe gladere. I alle vinduene skinte lysene og det duftet deilig av gåsestek. Det var jo nyttårsaften.

I en krok mellom to hus satte hun seg og krøp sammen. Hun trakk bena godt under seg, men hun frøs likevel. Hjem turde hun ikke gå, for hun hadde ikke solgt noen fyrstikker og ikke fått et eneste øre.

Faren ville sikkert slå henne, og kaldt var det hjemme også. Vinden pep gjennom huset enda de hadde stappet halm og filler i de største sprekkene. De små hendene hennes var nesten døde av kulde.

Hans Christian Andersen

SPRÅKET DITT 7. KLASSE

Til verket hører:

- **Elevbok**
med lærestoff, motivasjonsstoff, oppgaver, bilde- og teksteksempler
- **Øvebok**
med oppgaver i rettskriving, grammatikk og studieteknikk
- **Lærerens bok**
med en generell del og en metodisk del knyttet til hvert kapittel

Til faget **Tegnspråk som førstespråk** hører følgende komponenter:

- **Tegnspråk som førstespråk – lærerveiledning**
med metodisk del og kommentardel kapittel for kapittel
- **Tegnspråk som førstespråk – arbeidshefte til elevvideoer**
med bildestoff som er knyttet til oppgavene på elevvideoene og oversikt over stoffet med tidskoder
- **Tegnspråk som førstespråk – elevvideo 1 og 2**
med lærestoff, oppgavestoff og litterære eksempler, samt skuespill, reklamefilmer og animasjonsfilmer
- **Tegnspråk som førstespråk – tekstsamlingsvideo**
med ulike tekster og skuespill
- **Tegnspråk som førstespråk – ressursvideo Nordiske døve kunstnere**
til prosjektarbeid i 7. klasse

Materiell for døve elever i 7. klasse knyttet til Språket ditt og Leseboka for grunnskolen:

- **Norsk for døve – tillegg til Lærerens bok**
med metodisk del og kommentardel kapittel for kapittel
- **Tegnspråk som førstespråk og norsk for døve – CD-ROM 1 og 2**
med stoff for tegnspråkfaget, norskfaget og den konstrative undervisningen

Disse komponentene dekker det meste av mål og hovedmomenter i de aktuelle læreplanene for 7. klasse i fagene *Tegnspråk som førstespråk* og *Norsk for døve*

Utarbeidet av Møller kompetansesenter

